

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Indbydelseskrift til Marsexamen

ved

Skien's offentlige Skole

for den høiere Almendannelse

i Juni og Juli 1878.

-
1. Supplement til Englands Historie i L. K. Daas Lærebog. II. (1509—1714). Af Adjunkt Ludvigsen.
 2. Skoleefterretninger, meddelte af Rektor.

Skien 1878.
Trykt hos J. Melgaard.

Indbydelseskrift til Aarsøxamen

ved

Skien offentlige Skole

for den høiere Almendannelse

i Juni og Juli 1878.

1. Supplement til Englands Historie i E. K. Daas Lærebog. II. (1509—1714). Af Adjunkt Ludvigsen.
2. Skolefesterretninger, meddelte af Rektor.

Skien 1878.
Trykt hos J. Melgaard.

Supplement
til
Englands Historie

i L. Kr. Daa's
Lærebog i Verdenshistorie.

II. Den nyere Tid { A. (1569—1689)
 samt af
 B: 1689—1714.

Red
Af **Ludvigsen,**
Adjunkt.

København, 1878.
J. Melgaard's Bogtrykkeri.

Af benyttede Bøger kan — ved Siden af de tidligere nævnte — mærkes:

Th. Babington Macaulay: } „Hist. of England.“
 „Essays.“

Henry Hallam: „Constitutional Hist. of England.“

Dr. W. Fr. Collier: } „Hist. of the British Empire.“
 „Hist. of Engl. Literature.“

samt Webers „Allgemeine Weltgeschichte.“

[Et smukt og godt Skole-atlas til Englands Historie er: Johnstons: „Atlas of British History“ (31 Karter med Index); Edinb. & Lond.; Pris: Kr. 2,50].

NB. Et Antal Exemplarer af dette og foregaaende Hefte vil være at erholde hos Hr. Boghandler Alb. Cammermeyer i Chra. (Pris, tilsammen: Kr. 1,30.)

Skien $\frac{1}{5}$ 1878.

Følgende væsentligere Feil bedes rettede:

Side.	Linje.	staar:	læs:
11.	10.:	vist	viste
14.	Margen:	(1557—59) er ved Satz-forskydning kommen bort fra Noten Side 13.	
"	5:	(cf. S. 3,	(cf. S. 3,
"	16:	tilsynelhd.	tilsynelad.
16.	12 f. n.:	15de	16de
18.	4:	Edw. VI	Edw. IV
28.	2 f. n.:	S. 4—5, §§	§§ 4—5, S.
29.	1:	Magna	i Magna
33.	Midten:	privilegeret	priviligeret
42.	4:	de	det
43.	11—12 f. n.:	Efter at have	Efterat man havde
47.	13:	Westminister	Westminster.
48.	10:	blevne	bleven
50.	Noten:	Kathol.	Kathol.
56.	6 f. n.	andre	andre end
62.	2den Note:	Kings's	King's
79.	3 f. n.:	Cadix	Cadiz

II. Den nyere Tid.

A. Den religiøse og politiske Fornyelse. (1509—1689).

1. Reformations-aarhundredet. (1509—1603).

Den smukke og kraftige **Henrik VIII**, der var en stolt ^{1509—47.} og ærgjerrig, lidenskabelig og egenfindig Mand, blev Konge ^{§ 1.} i sit attende Aar; han havde faaet en geistlig Opdragelse ^{Henr. VIII.} og var oprindelig bestemt til Erkebiskop. Der sattes stort Haab til ham, og enkelte Misbrug blev ogsaa afskaffede; de tyranniske Ministre Empson og Dudley henrettedes, skjønt paa svage Retsgrunde. Men den unge Konge begyndte strax at tære paa sin Faders Skatte ved kostbare og hyppige Hof-feste istedetfor, efter hans Paalæg paa Dødsleiet, at yde de ved Udpresninger forurettede Erstatning. I sine senere Aar blev Henrik korpulent og gigtvag, hvilket gjorde ham endnu mere ustadig og hjerteløs.

Henrik søgte i Spanien en Forbundsfølle mod det ved ^{§ 2.} Ludvig XI's Centralisation styrkede Frankrig, som begyndte ^{Krige med} at blive farligt for Europas Ligevægt og især stræbte efter ^{Frankrig.} Udvidelse i Italien. Han traadte ind i Pave Julius II's „hellige Ligue“, hvis øvrige Medlemmer var Ferdinand ^{1511.} den Katholske og Venedig; senere kom ogsaa Keiser Maximilian til. Henrik satte over til Frankrig, hvor Keiser Maximilian forenede sig med den engelske Hær, der seirede ved Guinegate („Spore-slaget“). Ludvig XII fik dog ved Penge, ^{1513.} kloge Underhandlinger og Dypgivelsers Fred med sine mange ^{1514.} Fiender og ægtede Henriks vakre sextenaarige Søster Maria, men

- bøde allerede 1515. Brandon Hert. af Suffolk, der fik det Hverv at føre Maria til England, vendte tilbage med hende som sin Brud. — Heller ikke den anden Krig, hvortil
1522. Keiser Karl V personlig bevægede Henrik, der først havde haft et festligt Møde med Frants I, bragte England nogen Fordel; et Indfald i Nord-Frankrig blev resultatløst,
1525. og efter Frants I's Nederlag ved Pavia blev der sluttet Fred med den franske Styrrelse. — Under den tredje Krig, som forarsagedes ved Henriks Brede over Frankrigs Forbindelse med Skotland, var Kongen tilstede ved Boulognes Overgivelse. Det følgende Aar truede de Franske med
1544. Indfald i England; men 1546 sluttedes der en Fred, hvorved Henrik skulde beholde Boulogne i otte Aar, og som Skotland skulde være indbefattet i.

§ 3.
Wolfey
 († 1530). Den ærgjerrige, havefyrge og smidige Th. Wolfey var Søn af en Slagter i Ipswich og havde i 14 Aars Alder taget Baccalaureus-grad i Oxford. 1515 blev han Kardinal og Kansler og en Tid efter pavelig Legat. Han indehavde flere geistlige Embeder ved Siden af Yorks Erkebispes stol og udfoldede en næsten kongelig Pragt*). Som Lord-kansler stod han i Spidsen for den mægtige Kansler-ret og var som pavelig Legat i Birkeligheden den engelske Kirkes Hoved; men hans Forhold til Kongen var i det Hele kun det villige Redskabs og den lydige Tjeners. 1522 formaaede han ikke at afholde Henrik fra en ny Krig mod Frankrig. Da et til denne Krig udstreuet Evangelaan kun indbragte lidet, blev Parlamentet sammenkaldt efter 8 Aars Mellemrum; Wolfey talte for sin Fordring om en betydelig Eiendomskat; men Underhuset negtede at debattere i hans Nærværelse og bevilgede en langt ringere Sum. Kongens Skilsmisse-plan fandt i Begyndelsen Bifald hos Wolfey, der ønskede ham gift med en fransk Prinsesse; men Henriks Forelskelse i Anna Boleyn kom iveien. Ministerens Forestillinger var

*) Hans Paladser Hampton Court og Whitehall blev ved hans Fald kongelige Slotte.

ligesaa frugtesløse som den agtværdige og afholdte Dronnings Bønner. Kongen mente, at Karl V's Indsigelse væsentlig skrev sig fra Had til Wolsey, hvem Anna Boleyn desuden ønskede fjernet. Efter et Aars Ophold i York blev han som Høiforræder stævnet til London, men døde 1530. underveis i Klosteret i Leicester, 60 Aar gammel.

Erasmus fra Rotterdam (cf. Suppl. til Middelald., S. 53, † i Basel 1536) udgav det græske Testamente og erklærede det og Credo for Kristendommens Grundlag; baade han og Colet (cf. ibid.), der stiftede en lærd Skole (grammar school) til Studium af Latin og Græsk*, besyttedes af Erkebiskop Warham. Da Colet rettede en indtrængende Reform-opfordring til en Forsamling af Landets Geistlighed (convocation), blev han beskyldt for Kjetteri, men toges i Forsvar baade af Kongen og Erkebiskoppen. Den begavede og vindende Thomas Morus blev efter Wolseys Fald Lord-kansler og ivrede for en Reform af Englands katolske Kirke, men var streng mod Protestanterne. Da Henrik brød med Paven, nedlagde han sine Embeder, og da han senere vægrede sig ved at beedige Skilsmisens og Suprematiets Gyldighed, blev han henrettet tilligemed Biskop Fisher; de havde begge i sin Tid besvaret Luthers Skrift mod Henrik VIII. Morus er især bleven berømt ved sit latinske Skrift Utopia, i hvilket han, under Skildringen af Tilstanden i et Idealsland, anbefaler Religionsfrihed og mange af de seneste Tidens Forbedringer, bl. a. i Arbejder-forhold og Straffe-væsen. Mange af de saakaldte Humanister var igrunden Rationalister, hvem Luthers Lære om den menneskelige Fornufts Formørkelse og i det Hele hans strenge bibelske Holdning lidet tiltalte;

S 4.
Humanis-
ter. Pro-
testanter.

1535.

*) Den hviere Oplysning fremmedes under Henrik VIII ved Oprettelse af Professor-poster i Græsk, nye Collegier og en Læge-skole. De kongelige Børn nød en omhyggelig Undervisning; Maria skrev gode latinske Breve; Elisabeth talte flydende Fransk, Italiensk og Latin og læste og vurderede de græske Klassikere.

de ønskede nok Kirken rensset, men ved en Gjenføðelse af det Bestaaende, som bevarede dens Enhed. — Allerede 1519 blev protestantiske Kjøettere brændte. Wil. Tyndale, der 1526. havde besøgt Wittenberg og oversatte det nye Testamente efter Vulgata, henrettedes i Flandern 1536. Under Wolseys Regimente forfulgtes baade Bibel-oversættelsen og Luthers Skrifter. Efter Bruddet med Paven blev Protestanterne i Begyndelsen begunstigede, da de var en Støtte for Kirke-ændringen; saaledes blev den alvorlige og frimodige Latimer Biskop af Worcester. Men de gik for vidt i voldsom Tver mod alt Katholisk og maatte efter de sex Artiklers („Blod-loven“) Udstedelse udstaa gjentagne Forfølgelser. Latimer slap med at nedlægge sin Bispeværdighed. Den igrunnen calvinistiske Cranmer, som paa en Reise i Tydskland var bleven bekendt med den protestantiske Lære og endog var gift, støttede sig til Kongens Gunst, hvilken han rigtignok kun ved Fjælskighed formaaede at bevare; saaledes sendte han, fordi de sex Artikler paabød Celibat, sin Familie til Tydskland.

§ 5. Kirke-ændringen. De engelske Universiteters Dom i Skilsmisse-sagen var tvungen, de franske og italienske trods Bestikkelser meget delt. Efterat der var udstedt en Appel-forordning, som ophævede al pavelig Jurisdiction i England, erklærede Cranmer, der blev Erk. af Canterbury, Egtteskabet med 1533. Katharina*) for ugyldigt og kronede Anna Boleyn Kirkeforsamlingen (convocation) og Bispe-valget blev gjort aldeles afhængige af Kongen. 1534 vedtog Parlamentet 1534. Supremati-akten, der anerkjendte Kongen som den engelske Landskirkes Hoved (Supreme Head of the Church). Omend Skjærtsild, Uflad, Sjæle-messer og Relikvie-dyrkelse forkastedes, stod dog især de under Biskop Gardiners Ledelse affattede sex Artiklers Lære den romerske saa nær, (1539.)

*) Den ulykkelige Dronning fik en liden Pension og døde som „Prinsesse af Wales“ 1536.

at man med Ret har sagt, at den engelske Kirke vedblev at være Katholsk, men ophørte at være papistisk". Af Bibelen udgaves der under Cranmers Tilsyn en ny Oversættelse med Supremati-erklæringen paa Titelbladet (the Great Bible). Bibelen skulde findes i enhver Sognekirke; senere blev dens Læsning forbudt de lavere Klasser. Fra 1544 blev Litaniet læst paa Engelsk. De c. 700 Klostre, hvoraf mange betragtedes som Sæder for Udsvævelser og Misgjerninger, og som Colet og Morus havde angrebet, ophævedes 1536—39 tilligemed over 2000 mindre geistlige Stiftelser. Medens Katholikerne modsatte sig den bansatte Konges Supremati-krav, var de sex Artikler en Anstødssten for Protestanterne, og da begge Dele paabødes anerkjendte under Dødsstraf, blev flere tusinde Katholiker og Protestanter henrettede. De Misfornøiede holdtes itømme ved et frygteligt Spioneri.

Th. Cromwell, der var af lav St og efter at have været ved Handelen i Antwerpen og besøgt Italien var bleven Wolfsens Redskab, vandt Henriks Yndest ved at raade ham til at afgjøre Skilsmisse-spørgsmaalet ved Udøvelse af sit eget Supremati. Han blev Kongens General-vikar i alle kirkelige Anliggender og var som Præsident i Stjernerammeret (cf. Suppl. til Middelald., S. 52) Dommer i Statsforbrydelser. Hans Livsvaner var enkle og prunkløse; men han gjorde sig forhadt ved den Hensynsløshed og Strengbed, hvormed han udførte Kongens tyranniske Befalinger og søgte at kvæle al Modstand mod Kirkeændringen. Tilslut tabte dog Cromwell Henriks Tillid og paadrog sig ogsaa hans theologiske Brede, saa han til almindelig Glæde blev henrettet som Kjætter og Forræder.

Anna Boleyns Utroskab blev ikke bevist; hun bad for Kongen paa Skafottet. Da Dprørere i det Nordlige samme Aar, foruden Fersoning med Paven og Kirkens Befrielse, krævede Maria til Thron-arving og Cromwell affat-

1538.

1536—39.

§ 6.
Cromwell
(+ 1540).
— Henret-
telser.

1535.

1540.

1536.

1537. fik Kongen ved gode Løfter deres Hær til at opløse sig, men straffede derpaa denne „Naadens Pilegrimsfærd“ ved at lade mange Adelsmænd og Abbeder henrette. At Kardinal Reginald Pole fra Rom skrev mod Henrik, bevægede denne til at lade hans Moder Lady Margaret Salis-bury (Hert. Georg af Clarence's Datter), hans Broder og
1538. en anden Etling af det yorkske Hus lide Døden. Katharina
1541. Howard maatte bøde for et Feiltrin før Egteskabet med Henr. VIII. Hendes Onkel Th. Howard, Hertug af Norfolk, Seir:herren ved Flodden og Cromwells Efterfølger som Mini-ster, blev tilligemed sin Søn Digteren Carl Surrey dømt for
1546. Forræderi, bl. a. fordi deres Vaabenmærker mentes at tyde paa Thron-prætensioner; Faderen reddedes dog ved Henriks Død og blev siden frigivet.

§ 7.

Parlamen Overhuset, som var blevet haardt medtaget ved Rose-
 tet.—Hen- frigene, blev nu yderligere svækket ved Abbedernes Fjær-
 riks Magt. nelse. De ny-udnævnte Peers, der skyldte Konge-gunst og
 — Thron: Kirke-gods sin Stilling, vovede ligesaa lidt som Levningerne af
 følgen. de gamle Etter at sætte sig op mod Soverænen's Myndighed, der
 havde faaet en betydelig Udvidelse ved Kirkens Omdannelse til en
 kongelig Statsindretning. I Underhuset forstod Regjeringen
 at faa indvalgt Mænd, som den kunde lide paa; desuden
 gjorde den Uvilje, Geistligheden havde vakt ved sit Liv og
 sine Anmasselser, det tilbøieligt til at godkjende Henriks
 Kirke-omvæltning*); men uagtet det endog erkjendte Kon-
 (1536). gens Forordninger for lovgyldige og gik saa vidt i Under-
 danighed, at dets Medlemmer bukkede for den tomme Throne,
 naar Henriks Navn nævntes, hævdede det dog ved flere
 Leiligheder sin Selvstændighed i Penge-spørgsmaal (cf. Henr.
 VIII, § 3). — Naar Folket, der i England ikke blev holdt
 iave ved nogen staaende Hær, taalte saamegen Vilkaar-
 lighed af Henrik baade i Beskatning, Lov-givning og Rets-

*) Mellem 1529 og 1536 udfæredes der ikke nye Valg; de samme Repræsentanter mødte i syv Aar.

pleie, var det vistnok især, fordi denne Fyrste, ligesom Faderen Henr. VII og Datteren Elisabeth, ved Siden af en respekt-indgydende Vilje-kraft besad en mærkelig Gøne til saaledes at afpasse sin Optræden efter Nationens Opinion, at dens Uvilje over de forskjellige enkelte Volds-handlinger mest rammede Suverænenes Medskaber (Wolsey, Cromwell). Kun paa den Maade kan det forklare, at Parl. som oftest blot kom sammen for at stadfæste Kongens egenmægtige Fremfærd, medens Statsmænd og Prælater priste hans Visdom og Magt som mere end menneskelig. — Henrik havde med Forbigaaelse af Maria og Elisabeth bestemt Edward til sin Eftermand; dog fik Karl V. ham 1544 til at fastsætte, at Edward i Tilfælde af Børnløshed skulde følges af Maria og denne under samme Forudsætning af Elisabeth, hvilket Parlamentet samtykkede i. Den protestantisk-sindede Edw. Seymour skulde staa i Spidsen for Regentskabsraadet.

1544.

I Wales blev de mægtige Lorder, der laa i stadig Strid med hinanden, under Henrik VIII berøvede sin Jurisdiction og engelsk Ret fuldstændig gennemført. Landet skulde sende 24 Repræsentanter til Parl. og var saaledes traadt i Realunion med England. — I Irland havde en Lord Fitz-gerald vakt en Opstand, efter hvis Undertrykkelse hele Den blev underlagt engelsk Vælde. Henrik tog Titlen af Konge af Irland (Før: dominus, lord), og man søgte — tildels ved at begunstige og bestikke Høvdingerne — at skaffe engelsk Sprog og engelske Skikke og Institutioner større Indgang.

§ 8.
Wales og
Irland.
1536.

1542.

I Slaget ved Flodden, der blev vundet af Carl Surrey (senere Hert. Norfolk), skal Skotterne have tabt tretten Jarler og c. 10,000 Mand. Da den reform-fiendske Kardinal Beaton, som havde indledet Jakob V's Ægteskab med Maria af Guise, 1541 bevægede sin Konge til at udeblive fra et aftalt Møde med Henr. VIII, lod denne Hert. Norfolk rykke ind i Skotland. Der var Misnøie og Opsætighed

§ 9.
Forhold til
Skotland.

1542.

blandt de skotske Høvdinger, af hvilke mange var reform-
sindede, og der blev efter Englændernes Seir og Jak. V's
Død sluttet et Forlig, som gik ud paa Ægteskab mellem
Edward og Maria; men Beaton, der som Kansler og
pavelig Legat opklastede sig til Landets Leder, fik dette
forpurret; Krigen udbrød derfor paany og førtes med Hær-
jetog, indtil Beaton med Henriks Vidende blev snigmyrdet,
1546. og Skotland derpaa indbefattedes i den mellem Engl.
og Frankr. sluttede Fred (cf. S. 2.).

1547—53.

§ 1.
Somerset
og Northumber-
land.

Edward VI var en flittig og godmodig, men svagelig
Dreng. Seymour, som udnævntes til Hert. af Somerset,
drev sine Modstandere ud af Raadet og herskede som Pro-
tektor med næsten kongelig Myndighed. Da Skotland,
hvor det reform-siendste Parti havde Magten, negtede at
fornye den af Beaton forpurrede Traktat, gjorde Somerset
1547. strax Indfald, seirede ved Pinky og hærjede i Landet; men
Skotterne sluttede sig til Frankrig, og Maria blev forlovet
med Prins Frants. Krigen fortsattes et Par Aar, uden at
det lykkedes Englænderne at udrette noget. Der var nemlig
megen indre Uro. Protektorens Broder Admiral Seymour,
som havde ægtet Kath. Parr og intrigerede med Elisabeth,
1549. blev dømt fra Livet som Forræder. Den almindelige Mis-
nøie, der dels skrev sig fra de kirkelige Omvæltninger, dels
fra, at den stigende Uld-produktion og Prægning af undervægtig
Mynt gjorde Brødet dyrt og Arbejdslønnen lav, førte i flere
Ægne til Oprør, som fremmede Leie-tropper (Musketerer)
maatte hjælpe til at dæmpe. Tilslut fik den energiske
Dudley*), Jarl af Warwick, senere Hert. af Northumber-
land, der havde udmærket sig mod Oprørerne og i Ledtog
med andre Adelsmænd satte sig op mod Protektoren, Kongen
til at berøve Somerset hans Embeder og kom selv til Roret;
den affatte Protektor blev derpaa anklaget for at have villet

*) Søn af Henr. VII.'s Minister.

fængsle Northumberl., som var Raadsmedlem, og halshugget. 1552.
 Northumberl. kuede strengt al Opsætsighed. Det var især ham, der bevægede Edvard VI til at erklære Jane Grey, som ægtede Northumberl.'s Søn, den unge Guilford Dudley, for Thron-arving. [Under Edw. I. oprettedes 22 nye Valg-slækker, og Sherifferne fik Ordre til at virke for, at de af Raadet anbefalede Kandidater blev valgte til Parlaments-medlemmer].

Cranmer, der ogsaa var Medlem af RegentRabs-raadet, vist sig klog og maadeholden. Kun de, som fornægtede Kristendommens Grund-sandheder, blev voldsomt forfulgte. § 2.
 Bist. Gardiner satte i Lower, da han protesterede mod, Kirken.
 at der foretoges kirkelige Ændringer, før den supreme Konge var myndig. Der blev hentet Lærere fra Genf, og navnlig Radveren blev calvinistisk. De 42 Artikler af 1552 er i 1552.
 det væsentligste blevne Grundlaget for den engelske Kirkes Lære. Foruden en almindelig liturgisk Bønebog (Book of Common Prayer) blev der ogsaa udgivet en Prædikenssamling, begge Dele under Cranmers Ledelse. Det levnede Kirke-gods plyndredes af Northumberl.'s adelige Venner, til hvem der ogsaa skjænkedes adskillige Kron-godser. [Under Edvard VI. oprettedes 18 grammar schools].

Et Opdagelses-kompagni, som var stiftet under Ledelse af Sebastian Cabot (+ 1557; Søn af John Cabot; cf. § 3.
 Suppl. til Mid., S. 53), udsendte en Expedition for nordenom Hvide-
 Norge og Sibirien at finde en ny Vej til China. Føreren havsfart.
 Willoughby frøs med to af Skibene inde ved Kysten 1553.
 af Nord-Ishavet og omkom; men Chancellor naaede med det tredie *Drina-mundingen**) og besøgte Ivan II.d. Skræf-felige i Moskva; der indlevedes Underhandlinger om en Handelsforbindelse, som kom i Gang under Maria og Elisabeth. Chancellor druknede paa en senere Reise.

Med Edw. VI's Død blev Maria, som vandt mange § 4.
 Thron-
 stiftet.

*) Arkhangelsk blev først anlagt 1568.

ved at love Trostfrihed, udraabt til Dronning i Norwich. Northumberland, der var forhadet for sin Strengthed, maatte, da hans Tropper soigtede, hylde hende, men reddede ikke derved sit Liv. Den fromme og dannede Jane Grey sattes, efter i ti Dage at have baaret Dronning-navn, tillige med sin Mand i Tower; de havde kun modstræbende tjent som Redskab for Marias Fiender.

1553—58.

§ 1.

Marias Egteskab fandt Sted Sommeren 1554.

Egteskab. Parl. havde først anmodet Dronningen om at vælge en indfødt

— Oprør. Gemal, men derpaa — tildels ved spansk Guld — ladet

1554. sig bevæge til at samtykke i det af Folket ilde likte Giftermaal. Da Misnøie med dette havde fremkaldt et Oprør i Kent, fik Maria, som ikke var blottet for Tudorerne's Beslutsomhed og Handlekraft, ved sin skjælle Tiltale Londonerne til at modsætte sig Oprørerne, af hvilke flere hundrede straffedes med Døden. Ved denne Leilighed blev baade Jane Grey og hendes Mand og Fader henrettede; den sidste havde sluttet sig til Oprørerne.

§ 2.
Kirken.

Kardinal Reginald Pole († 1558), der blev pavelig Legat og efter Cranmers Henrettelse Erkebiskop af Canterbury, og de gjenindsatte Biskopper Gardiner og Bonner var Hoved-redskaberne til Papismens Gjenindsførelse; Pole var dog stemt for Maadehold, medens Bonner har gjort sig navnkundig som en ivrig Protestant-forsfølger. Flere af Raadets Medlemmer var imod den voldsomme Fremfærd, og Keiseren raadede til Forsigtighed; men alle Advarsler var spildte paa Dronningen, hos hvem religiøs Fanatisme forenede sig med Bitterhed over Moderens og hendes egen Skjæbne. Fyrsteparret modtog af den pavelige Legat Absolution for Rigets Kjæteri og Trafald, og Parlamentet erkjendte Paven's Kirkelige Overhøihed; men det negtede at forandre Arvefølgen til Fordel for Philip. Heller ikke lykkedes det at faa det Udelen tilfaldne Kirke-gods tilbageleveret eller Biskopperne's Jurisdiction fornyet.

Den under Edw. VI afflaffede Kjættev-lov blev paany ^{§ 3.} Martyrer-
 sat i Kraft, og en kongelig Kjættev-kommission fik uindskrænket ^{ne.}
 Myndighed. Smithfield var især Skuepladsen for Forfølgel-
 sens Rædsler. Biskopperne Latimer og Ridley, der begge
 havde taget ivrig Del i Reform-værket under Edw. VI og strax
 var blevene affatte af Maria, henrettedes i Oxford. [Den
 freidige Latimer sagde paa Beien til Baalet til sin Lidelses-
 fælle: „Vi skal med Guds Naade idag tænde et Lys i
 England, som, jeg haaber, aldrig skal slukkes!“. Had til
 en Mand, som baade havde erklæret hendes Moders Ægte-
 skab for ugyldigt og siden deltaget i Komplottet mod hendes
 Thron-bestigelse, og religiøs Nidkjærhed mod den kirke-
 lige Omvæltnings Hovedmand bevægede Maria til at lade
 Cranmer brænde. Ligesom han tidligere havde føiet ^{1556.}
 Henrik VIII's vilkaarlige Luner, søgte han nu, nedbrudt ved
 tre Aars Fangenskab og lokket ved Løfte om Skaansel, at
 redde sit Liv ved Tilbagekaldelse af sine Meninger; men da
 han alligevel førtes til Baalet og opfordredes til ny For-
 negtelse, gik han i sig selv og bekjendte frimodigt sin Over-
 bevisning. Cranmers Henrettelse vakte Medlidenhed og
 Harm, og Martyrernes Trosmod vandt mange Tilhæn-
 gere for Protestantismen [For: „Martyrernes Bog“].
 Folket, som hidtil havde vaklet mellem det Gamle og det
 Nye, begyndte at nære en Affky for alt papistisk Væsen,
 som siden har været dybt rodfæstet i dets Karakter. Over
 tusinde Geistlige blev affatte; de, som undkom, søgte Ly i
 Nederlandene, Tydskland og Schweiz.

Folkets Misnøie forøgedes ved Lovstridige Udpres- ^{§ 4.} Marias
 ninger og trange Lider. At Calais Binteren 1558 blev ^{sidste Tid.}
 indtaget af Hert. af Guise*), vakte megen Harm. Der ^{1558.}
 viste sig Dvsætsighed blandt det udskrevne Mandskab, og havde
 Døden ikke bortkaldt den mismodige og af Battersot ^{Nov. 1558.}

*) Philip havde 1557 faaet England til at deltage i den hos
 Daa S. 279 omtalte Krig med Frankrig.

plagede Dronning, var det rimeligvis kommet til en Opstand.

1558-1603.

§ 1.

Elisabeth havde efter sin Frigivelse maattet opholde sig paa et ensomt Gods, hvor hun især sysslede med Læsning, som hun besad gode Forkundskaber til (cf. S. 3, Noten). Den unge Dronnings Figur var statelig og hendes Holdning værdig; Ansigtet var ikke egentlig vakker; men de kloge og livlige Mine gav det et intelligent Udtryk. Hendes freidige og djærve Fremtræden vidnede om Mod og Selv tillid. Hun besad en høi Grad af Vilje-kraft og var raadsnild og virksom, men hendes Stolthed og Forfængelighed gjorde hende svag for Pragt og tilgængelig for Smiger. I Statsfager var hun sindig og beregnende og brugte ofte Krog-veie for at vinde Tid. I Forholdet til sine Undersaatter, paa hvis Tillid og Hengivenhed hendes tilsynelydende temmelig uindskrænkede Magt beroede, viste hun en eiendommelig Takt; thi var hun end ligeoverfor enkelte Personer og mindre Partier ikke alene heftig og ubøielig, men undertiden uretfærdig og grusom, tog hun altid klogt Hensyn til Nationens Stemning og forstod at bevare baade sin myndige Overlegenhed og Folkets agtelsefulde Kjærlighed. Ingen engelsk Hersker har været saa populær som „the Good Queen Bess“; Nationens Flertal havde ikke Die for hendes Feil, der gjorde sig mindre gjældende paa fjærnere Hold, men saa i hende kun den kjække, fædrelandsindede Dronning, som med kraftig Haand baade opretholdt indre Ro og Orden og værgede Landet mod fremmede Overgreb.

§ 2.

Ministre.

— Indlin-

ge. — Sid-

ste Aar.

Blandt den sjældne Kreds af dygtige Hjælpere, af hvilke den selvstændige Dronning lod sig raade, men aldrig blindt lede, indtog Lord Burleigh, der var en indsigtfuld og forsigtig, men noget hjerteløs Statsmand, den første Plads i hendes Tillid; hun viste ham en høi Grad af hensynsfuld Agtelse og var tilstede ved hans Dødsleie. Burleigh gjorde sig bl. a.

fortjent ved at ordne Finanferne og ophjælpe Søfarten. Statssekretær Walsingham var en dygtig Diplomat, der dog anvendte baade Spioner og Bestikkelser. — En af Elisabeths Yndlinge var den skønne men udsvævende og ubetydelige Robert Dudley Jarl af Leicester (Søn af Hert. Northumb., Side 10), som indbildte sig, at Dronningen vilde ægte ham, og i 1576 i 17 Dage underholdt hende med prægtige Skuespil paa Kenilworth Slot. Den sidste, som kunde rose sig af hendes Yndest, var den ridderlige og modige Rob. Devereux Jarl af Essex der vel var en ædlere Mand end Leicester, men meget stivindig og arrogant; da han engang fik et Slag paa Dret af Dronningen, fordi han i Brede vendte hende Ryggen, lagde han Haanden paa sit Sværd. Han henrettedes 1601, kun 34 Aar gammel; Lady Nottingham, som tilbageholdt den bekjendte Ring, var gift med en af hans Fiender. — Eiden søgte Elisabeth for-gjæves ved Udspredelser at fordrive sit tiltagende Mismodi den enlige Fyrstinde blev mere og mere tungsindig, pirrelig og uomgjængelig, indtil Døden endte hendes næsten 70-aarige Liv. Hun antog kun med en Hoved-bevægelse Jakob til sin Estermand.

(1576).

1601.

Marts
1603.

I Kirke-sager drev de statskirkelige Protestanteres Iver og politiske Hensyn (navnlig Ønsket om at bevare Kirkens Uafhængighed af Kronen) Dronningen noget videre, end det egentlig stemte med hendes religiøse Koldsindighed. Til Gjennemførelse af Reformationen og Gjenoprettelse af den forfaldne Kirke-disciplin benyttede hun især Erk. Parker af Canterbury. Den 1559 udstedte Uniformitets-akt (Act of Conformity) mødte, ligesom Supremati Kravet, Modstand baade hos Katholikerne og hos de calvinistiske Sekterere (Puritanere og Presbyterianere). En fra 1583 permanent Kirke-Kommission (the High Commission), der holdtes i Lambeth under Erkebiskoppens Forsæde, fik Myndighed til at fremtvinge ensartede

§ 3.
Kirke-po-
litik. —
Katholik-
forfølgel-
se.

1559.

1583.

1588. og ordnede Kirke-forhold. 1588 blev idet, navnlig for at hindre Udbredelse af puritanske og præbyterianske Flyveskrifter, paabudt, at intet maatte trykkes uden Erk. af Canterburys eller Bisk. af Londons Censur. — At forklædte Jesuiter og Elever fra nogle i Frankrig for unge engelske Katholiker oprettede Seminarier drog om og agiterede mod den af Paven (1571) excommunicerede og assatte Dronning, fremkaldte i Forbindelse med Katholikernes Sympathi for Maria Stuart, Komplotterne mod Elisabeths Liv og endelig Philip II's Angreb, der gaves Skin af et papistisk Korstog, gjentagne Gange strenge Love og Forholdsregler mod den gamle Tros Tilhængere. C. 180 Geistlige skal være blevne henrettede, medens andre døde i de usunde Fængsler, og mange forarmedes ved svære Bøder. At Katholik-forfølgelsen under Elisabeth mindre skede af religiøs Fanatisme end som Nødværge mod papistiske Rænkter, kan vel undskyldes, men ikke retfærdiggjøre den.

S 4.
Purita-
nismen.

Den Naade, hvorpaa Reformationen fra først af var bleven indført i England, havde ikke været skikket til at indgyde Folket nogen høi Grad af evangelisk Nidkjerhed; det havde allerede i lange Tider været imod Pave-vældet og Geistlighedens Anmasselser (cf. Wycliff og Lollarderne); men der fremstod blandt det 15de Aarhundredes Englændere ingen Luther eller Knox, og deres Flertal vaklede længe mellem det Gamle og det Nye. Først Forfølgelsen under Maria, Attentaterne mod Elisabeth og den fra Spanien truende Fare vakte nogen levende anti-katholsk Fyer. Dmtrent samtidig begyndte ogsaa Frugterne af den almindelige Læsning i Bibelen, der var bleven en Folke-bog i England, og af den strenge Lære, som de fra de calvinistiske Lande tilbagevendte Flygtninge medbragte, at ytre sig. Der fremstod nemlig, især blandt Gentry'et, de mindre Selveiere (Yeomanry) og By-borgerne, mange oprigtige og retsindige, men ensidige

og utaaksomme Kristne, som mere og mere begyndte at for-
 dømmes ikke alene, hvad der mentes at stride mod Guds
 Ord, men ogsaa alt, som ikke kunde bevises deraf. Al
 Eyslighed og Punt var i deres Dine Djævelens Værk; de
 afflyede alle overtroiske Stikke, hvortil de regnede Korstegn
 ved Daaben, Knælen ved Nadveren og Brug af Messe-
 Skjorte, og stræbte under haard Lov-trældom at naa en apo-
 stolisk Renhed i Liv, Lære og Kirke orden, som skaffede
 dem Navn af Puritanere. De var let kjendelige paa sin
 alvorlige Mine, simple Dragt og bibelske Udtrykmaade.
 Forjaavidt de, som den ivrige Th. Cartwright, der havde
 studeret i Genf og var Professor i Cambridge, særlig ansaa
 Kirkens Uafhængighed af Staten og Biske-ind-
 retningen for ubibelsk og vilde have Menighederne styrede
 af Presbyterere, som med ubønhørlig Strengthed skulde
 haandhæve Tro og Tugt, har man ogsaa kaldt dem Pres-
 byterianere. Cartwrights voldsomme „Formaning til
 Parlamentet“ i den Retning bragte Regjeringen til at
 skjærpe sine Forholdsregler mod Non-conformisterne. Et
 Par hundrede Prester affattes, og private Prædikener og
 Bibel-læsninger forbødes; men „den høie Kommiss-
 sions“ Strengthed og Censur-tvungen formaaede ikke at
 standse Bevægelsen; Antallet af puritanske Separatister
 (Disfentere) tiltog stadig, saa de i Elisabeths senere Aar
 var talrigt repræsenterede i Parlamentet. Om Virknin-
 gen af Elisabeths utaaksomme Uniformitetspolitik, der havde
 sin væsentlige Grund i Frygt for, at de puritanske-presbyte-
 rianske Ideer skulde berøve Kronen dens kirkelige Over-
 høighed, og som trolig fortsattes af hendes Efterfølgere, vil
 Revolutions-aarhundredets Historie noksom vidne; at
 Disfenternes religiøse Misnøie ved Forsølgelse æggedes til
 Fanatisme, skabte nemlig det stærkeste Motiv for Flertallet
 af de Mænd, som i den engelske Histories for hele
 Europas Fremtid skjæbnesvangre Krise traadte i Skran-
 ken for sit Folks kirkelige og politiske Frihed.

§ 5.
Regjeringen og
Parlamentet.

Den engelske Friheds Grund-piller var, foruden Retten til at dømmes af en Jury og efter kjendte Love, Parlamentets Lovgivningsmyndighed og Bevilgningsret; de Indgreb, som fra Edvard VI's Tid var skeet i den ved vilkaarlig Retspleie, Udstedelse af egenmægtige Forordninger og ulovlig Beskatning, fandt ogsaa Sted under den myndige Elisabeth, omend i mindre Udstrækning og lempeligere end under flere af hendes Forgjængere. De kritiske Tidsforhold og Mangelen af en staaende Hær gjorde en aarvaagen og kraftig Forebyggelses-politik nødvendig, og Dronningen og hendes Ministre nærede, rimeligvis paa-virkede af Fastlandsstaternes ubvidede Fyrstemagt, høie Tanker om Kronens Myndighed, særlig i Retning af Sikkerhedsforanstaltninger. Ministrenes og Kron-juristernes vagt begrænsede Dommer:myndighed (Stjerne-kammer, Kansler-ret, cf. Suppl. til Mid., S. 31 og 52) blev ofte benyttet. Stjerne-kammeret krævede endog Jury-mænd til Regnskab for deres Kjendelse; Sheriffernes Ret til at opnævne Jurymænd blev ogsaa ofte brugt i Regjeringens Interesse. Krigsret (Martial Law), som egentlig kun var lovlig i Oprørstid, anvendtes af og til for at opnaa en hurtig Afstraffelse udenfor de sædvanlige Retsformer. Af kongelige Forordninger kan mærkes flere om Censur *) samt en, som forbød Opførelse af Huse i Londons nærmeste Omegn. Enkelte egenmægtige Sold-paalæg og flere Evangsklaan, der dog blev ordentlig tilbagebetalte, var Brud paa Parlamentets Bevilgningsret; denne søgtes desuden omgaaet ved Salg af Monopoler eller undgaaet ved Sparsomhed. [De ordinære Kron-indtægter skal have udgjort c. 1/2 Mill. £ aarlig, Summen af de Bevilgninger, Dronningen gennem hele sin Regjeringstid anmodede Parl. om, c. 3 Mill. £.]

*) En Mand, som 1579 havde skrevet mod Elisabeths paatænkte Hætteklub med Hert. af Anjou, fik sin høire Haand afhugget. Da Straffen var fuldbyrdet, tog han Hatten af med den venstre og raabte: „Længe leve Dronning Elisabeth!“

Uagtet Folket var tilbøieligt til at taale meget af den afholdte og respekt-indgydende Fyrstinde, som desuden i Regelen klogt afpassede sin Optræden efter sine Undersaatters Følelser, var Parlamentet, især i hendes senere Aar, da Kampen med Spanien og Oprøret i Irland stillede store Penge-krav, paa samme Tid som Dissidenternes Misnøie tiltog, ikke saa medgjørligt som tidligere. I Overhuset stod Biskopperne trolig paa Regjeringens Side, og blandt de verdslige Peers var der saa, som tænkte paa at optræde mod Kronen; men Underhuset havde ved Middelstandens*) stigende Velstand, den tiltagende Oplysning**) og de religiøse Ideer (Puritanismen) faaet ny Kraft, saa det kunde overtage Høiadelens tidligere Rolle som Forkjæmper for Folkets Ret og Frihed. Velstaaende Godseiere viste mere og mere Interesse for Sæde i det***), og det tællede adskillige i Landets Lov og Historie vel bevandrede Mænd, som oftere traadte djærvt op mod Regjeringens Usurpationer eller fremsatte Forslag, sigtende til at gjøre Nationens Interesser gjældende i Regjeringens Politik; saaledes fremkom Underhuset gjentagne Gange med Forestillinger angaaende Dronningens Ugtefskab og Ordning af Thronfølgen, hvilke oftere afvistes som liggende udenfor dets Beføielse. De kirkelige Forhold gav ogsaa Anledning til Rivninger, da Dronningen holdt meget paa sin Overhøiighed over Kirken. Det forhadte Monopol-væsen gik Dronningen 1601 ind paa at ophæve, idet hun endog overvandt sig til at takke Underhuset for dets Omhu for Landets Vel. Uagtet fritalende Medlemmer oftere blev satte fast, og Ytringsfriheden søgtes begrænset,

1601.

*) Gentry, Yeomanry og By-borgerne.

**) Middelstandens Oplysning befordredes navnlig ved de saakaldte grammar schools, af hvilke der oprettedes mange under Edw. VI og Elisabeth.

***) Repræsentanterne begyndte selv at bestride sine Udgifter, og Kommunernes Diæt-hydelse ophørte efterhaanden.

hævdede dog Underhuset i Regelen sin Ret (privilege) til Sikkerhed mod vilkaarlig Arrestation, til selv at paatale Forseelser inden sin Midte samt til at afgjøre Valg-spørgsmaal. Regjeringen, som gjennem Sherifferne havde adskillig Indflydelse, søgte ogsaa ved Dyrrettelse af nye Valg-slækker (62), der let kunde beherskes, at forsøge Antallet af sine Tilhængere i Huset. Paa denne Tid var det, i Strid med den oprindelige Ordning og tidligere Bestemmelser, blevet hævdet Stik, at mange af Byfædterne indtoges af Mænd, som ikke var bosatte paa vedkommende Sted; de beklædtes dels af Personer af Byrd og Rigdom, som af politisk Interesse søgte at blive Parlamentsmedlemmer, dels af Folk, som skyldte lokale Stormænds eller Regjeringens Indflydelse sit Valg.

§ 6.
Skotland. Synoderne bestod dels af Prester, dels af Læg-folk.
— Maria Stuart i England. Ut en stor Del af Kirke-godset blev anvendt til Sognekoler, lagde Grunden til Skotlands udmærkede Folkeoplysning. Knox havde for sin Dros Skyld maattet tilbringe halv-andet Aar paa Galeierne i Frankrig, under Edw. VI opholdt sig i England og fort før denne Tid paany virket i sit Fædreland. Han var en af de Faa, som formaaede at modstaa den unge Dronnings vindende Væsen, og vedblev altid at nære Affky for hendes verdslige Sind.

1560. Elisabeth havde 1560 sluttet Forbund med de protestantisk-sindede skotske Lorder; flere af disse deltog i Mordet paa Rizzio, hvis papifliste Rænker de frygtede, medens Darnley hadede ham af Skinsyge.

Darnleys Fader, Jarl Lennox, anklagede Bothwell for Mord; men denne blev frikjendt uden Undersøgelse og bortførte tre Maaneder senere Dronningen paa et Ridt. Han blev siden fangen under Kysten af Norge, hvor han havde forladt en tidligere Hustru, Anna Rustung („Skottefruen“), og døde 1578.

Jarlerne af Northumberland og Westmoreland's

Dyrer til Fordel for Maria Stuart og Katholicismen blev let dæmpet og strengt straffet. Den ædle og ivrige Katholik Hertug Norfolk maatte med Fangenskab i Tower bøde for sin Plan om at befri og ægte Maria; da han, efter at være løsladt, to Aar senere fornyede sin Forbindelse med den fangne Dronning og tilligemed hende og en Del Adelsmænd underskrev en Interventionsopfordring til Philip II, blev baade han og Jarlen af Northumberl. henrettede. 1572. Parlamentet erklærede enhver, som i Dronningens Levetid optraadte med Thron:krav, og senere enhver, der ophidsede Undersaatterne til Dyrer og Bold, eller til Fordel for hvem der blev stiftet Komplott, for Høiforræder og udelukket fra Thron:følgen. 1586 blev der opdaget en Sammensværgelse af en Babington og nogle andre unge Katholiker, som gik ud paa at myrde Elisabeth og udrydde Protestantismen; flere af de Sammensvorne blev henrettede, og Maria Stuart, hvis Medviden bevises ved paagrebne Papirer og to af hendes Sekretærens Bidnesbyrd, blev flyttet til Fort he: ringay Slot. En Kommission af 36 Lorder og Dverdommere dømte hende skyldig i Høiforræderi ifølge den omtalte Parlamentsakt; hun havde først protesteret mod Rette:is Gyldighed ligeoverfor en fremmed Fyrstinde, men derpaa paa en Vis anerkjendt den for ikke at vække Mistanke ved at sige en Undersøgelse. Et naturligt Ønske om at blive sat i Frihed indrømmede hun at have næret og søgt opfyldt, men negtede bestemt at have givet sit Minde til Drab paa Elisabeth. Man afflog hende at komme sammen med Vidnerne og senere Katholik Sjæle:pleie. Henrik III gik i Forbøn for hende; Sak. VI gjorde kun et svagt Forsøg paa at redde sin ulukkkelige Moder. Dødsdommen, om hvis Fuldbyrkelse Parl. androg, blev tilsyneladende modstræbende undertegnet af Elisabeth, som anmodede en Sekretær Davison om en Tid at holde den tilbage; men da Statsraadet fik den i sin Haand, tog det strax Skridt til dens

Udførelse; Davisons Fremfærd blev siden paatalt og straffet med en betydelig Mulkt. Maria gif Døden imøde med værdig Fatning og blev, efter at have taget en rørende Uffted med sine Tjenere og erklæret, at hun tilgav sine Bødler, 18. Febr. 1587. halsbhugget i **Fotheringay Slots**hal; hun var da 45 Aar gammel.

§ 7.
Armadaen

Engelske Kapere (Sea-dogs) havde faret under hollandsk Flag og nederlandske fundet Ly i engelske Havne; flere tusinde Frivillige havde deltaget i Frihedskampen, og Londons Kjøbmænd sendte Prinsen af Dranien Penge. Francis 1577. **Drake** seilede 1577 gennem Magellansstrædet, røvede spanske Skatte ved Kysten af Peru og blev, da han om det gode 1580. **Haabs** Forbjerg vendte tilbage til Plymouth, trods Phil. II's Bredde vel modtagen af Dronningen, som gjorde ham til Ridder. Sommeren 1587 sluttede **Paven**, der, som hele den katolske Verden, var bleven hellig forbitret over Maria Stuarts Henrettelse, Forbund med Phil. II og lovede store Subsidier til „Korstoget mod Kjøtterne“. Den store **Armada** (130 Skibe med 2,600 Kanoner, 8,000 Sømand og 20,000 Soldater), som forsinkedes ved Vinterstorme og Admiralen **Santa Cruz's** Død, naaede efter ny Veirhindring Kanalen i Juli 1588; Anføreren, Hert. af **Medina Sidonia**, var en uerfaren Hof-vyndling, men havde Spaniens dygtigste Sø-officerer ved sin Side. Den engelske Statsflaade bestod kun af 36 Skibe, af hvilke tre var paa c. 1000 Tons, de andre langt mindre, men mere hurtigseilende og haandterlige end de spanske; af Stæderne stillede især London og Bristol ikke faa velbemandede Fartøier, Adelen rustede over 40, og Hollænderne sendte en Del. Katholikerne deltog, paa enkelte Undtagelser nær, i den almindelige Forsvarssiver og stillede sig i Militærens Rækker (c. 130,000 Mand) eller bidrog til Rustningerne. Admiralen **Lord Howard** var selv Katholik. **Elisabeth** viste sig kjæk og virksom; hun besøgte de ved **Tilbury** til

Themjens Forsvar samlede Skibe og Tropper og opmuntrede Folkene ved en djærv og tillidsfuld Tale. Medina Sidonia vilde, før han efter Kongens Ordre forenede sig med Farnese (Hert. af Parma), ødelægge den engelske Hoved-flaade i Plymouth, men satte atter Kurs for Calais, da Lord Howard, under hvem Drake anførte de private Skibe, kjækt seilede ham imøde; paa Veien til Calais „blev mange af Spanierens Fjære plukkede een for een“, idet Englænderne med sine lette Skibe anfaldt Efternølerne, men afholdt sig fra at vove nogen afgjørende Kamp med den overlegne Fiende. Paa Calais's Kbhed bragtes Armadaen i saadan Forvirring ved Lord Howards Brandere, at den skyndsomt drog sig undaf ad Zeeland til, hvorpaa et Krigsraad mod een Stemme besluttede at vende hjem. Englænderne opgav Forsølgelsen af Mangel paa Ammunition og Levnetsmidler. Mange af Skibene strandede paa Hebriderne og den irske Kyst; kun 53 ilde medfarne Fartøier med 10,000 Mand naaede Corunna. [Elisabeth understøttede 1589 forgjæves en Prætendent til den portugisiske Throne. 1597 ødelagdes en mod England bestemt spansk Flaade af Storm i Biscaya-viken. At Krigen fra engelsk Side mest fortsattes ved Udstedelse af Raper-breve til Private, kom især af Skatkammerets Udtømmelse]. Saaledes strandede Phil. II's Forsøg paa at haandhæve et spansk-katholsk Hegemoni i Europa, og med Spaniens Overmagt tilføes var det nu forbi. — I England havde Protestantismen og Sømagten samtidig staaet en Prøve, som sikrede deres fremtidige Triosel.

1589.

1597.

Jugh O'Neal var en listig og ærgjerrig Jarl, som var opdragen ved det engelske Hof og længe havde anstillet sig som en Ven af Englænderne. Rejsningen, der begyndte i Ulster, blev undertrykt af Essex's Eftermand Blunt Lord Mountjoy, især ved at vække Uenighed blandt Ir-lænderne. 6,000 Spaniere, som havde landet i Kinsale,

§ 8.
Irland.

1601—2.

maatte overgive sig. Der blev derpaa anlagt Fæstninger, og man søgte at udstelte alle Spor af de gamle keltiske Institutioner; Stammernes Høvdinger blev adelige Gods-eiere, deres øvrige Medlemmer disses Leilændiger. Men det engelske Distrikt (the English Pale) holdt ligesaa ivrig som de keltiske Beboere fast ved den gamle Tro, saa Forsøget paa at gennemføre kirkelig Uniformitet strandede. Den fælles religiøse Interesse vakte efterhaanden hos Dens Katholske Indvaanere en hidtil ukjendt Følelse af national Enhed.

Kultur-forhold og Literatur i det 16de Aarh..

S. I.
Nærings-
veie.

Det var fremdeles især Uld-industrien*), som tog Opving; der tilvirkedes fine Klæde-stoffer, Tæpper og vævede Strømper. Silke-vævning lærtes fra Frankrig. Søfartens Udvikling fremmede Seildugs-fabrikationen. I Forbindelse med Væverierne stod en udstrakt Farver-virk-somhed, og Tilvirkningen af Metal-varer var ogsaa af Betydning. Jord-bruget har neppe gjort store Fremskridt; Udlægning af Agerland til Græsgange vedblev. De uhyre Kirke-godsers Salg og Deling, der gav Landets Kapitalister god Anledning til at tilfredsstille den Vlyst til Jorderhvervelse, som endnu er saa karakteristisk for engelske Rigmænd*), frembragte adskillige Omvæltninger i Landbo-forholdene; især forøgedes Antallet af hjemløse Arbeidere og Dinstreifere ved denne Opløsning af de geistlige Domæner med deres talrige og i Regelen vistnok lemfældig behandlede Fæster-befolkning. Til de gamle Systerier i

*) Udførsel af uforarbejdet Uld var forbuden.

**) Neppe i noget Land er Besiddelse af Grund- eiendom et saa bekvemt Middel til at stige i social Rang. Den rige Kjøbmand higer efter at grunde et Witte-sæde for Country Gentlemen; for disse er en Ridder-titel ikke saa vanskelig at opnaa, og en Peer-værdighed kan komme med Tid og Leilighed.

Nordsøen og Kanalen kom paa Henr. VIII's Tid Torfskiffene ved New-Foundland og under Elisabeth Hvalfangst i Ishavet. Det var især Burleigh, som opmuntrede til Bygning af større og bedre Skibe og fik ophævet Hanseaternes Privilegier og Depot i London (the Steel Yard); Englænderne begyndte da ogsaa at fare paa Østersøen; om Hvidehavsfarten er tidligere talt (S. 11). Frobisher søgte paa tre Reiser forgjæves efter Nordvest-passagen. Seiladsen paa Middelhavet tog Opsving. Man hentede Guldstøv fra Guinea-Kysten, der besøgte af Hawkins, som begyndte at føre Neger-slaver til Amerika. 1591—92 seilede en Lancaster om det gode Haabs Fjorberg til Comorin i Indien; det ostindiske Kompagni stiftedes 1599 og fik sit Charter 1600. Det var navnlig London, som gennem privilegerede Bolag høstede Frugten af Handelens og Søfartens Udvikling; Bristol trivedes ved Irlandstrafik, Boston og Hull ved Forbindelse med Skandinavien og Østersø-landene; men flere andre Byer, som de gamle Cinque Ports (cf. Suppl. til Middelaeld., S. 33), skal være gaaede tilbage i dette Aarh.. London*), som navnlig begyndte at blive Europas Central-marked, da Spaniernes Boldsomhed drev mange af dets Medbeiler Antwerpen's Handelsmænd og Fabrikanter derover, fik sin Børs 1566.

1599.

1566.

§ 2.
Livet.

Den stigende Velstand fremkaldte større Fordringer til Livet. Der opførtes prægtige Herresæder og anselige Grosserer-huse; mange af dette Aarhundredes Bygninger er i den saakaldte Tudor-stil, en Forbindelse af Gothik og italiensk Renaissance. Glas-vinduer kom i almindelig Brug. Boligernes indre Udstyr blev mangfoldigere og kostbarere (Tapeter, Gulv-tæpper, Kaminer, fint Sengestel). Sølvtoi blev sædvanligt blandt de Rige, Linservice hos Middelfstanden. Havedyrkningens Udvikling

*) Hovedstaden skal paa Elisabeths Tid have havt c. 160,000 Indb., det hele Land c. 4½ Million.

gav Bord og Kjøkken værdifulde Tilskud. Drake indførte Potetes, Raleigh Tobak. Edle Vine brugtes i rigt Maal af de Formuende. Dragterne var prægtige og kostbare, efter italiensk og spansk Mode; begge Kjønnene bar store frusede Halskraver, Damerne vide Fiskebensskjorter. I det hele taget var Italien med sin blomstrende Renaissance-kultur Mønsterlandet, hvor saavel god Levemaade som Kunst og Videnskab kunde studeres; det var navnlig Rejsens Maal for unge Adelsmænd, for hvem det paa Elisabeths Tid begyndte at ansees næsten som en Nødvendighed at fuldende sin Uddannelse ved en Fastlandstur. Det engelske Folk har altid yndet Friluftsfornøielser; Jagt og Kapridt, Bueskydning og Boldspil, Bjørne- og Tyre-kampe var almindelige. Mai-dagen fejredes med Dans om den blomsterkransede Mai-stang og alskens Lystighed paa Landsbygrønningen. Til de høiere Klassers Forlystelser hørte Skuespil og Maskerader. — Blandt de laveste Klasser var der megen Armod og derfor ogsaa mange Omstreifere og Forbrydere; endnu under Elisabeth blev der hvert Aar henrettet flere hundrede Personer for Røveri. At der i Aarhundredets sidste Halvdel paalagdes Fattigskat og oprettedes Tvangsarbejdshuse for Løsgængere, har vistnok hjulpet en Del.

§ 3.
Litteratur.

Den høiere Dannelse befordredes ved nye Universitets-Collegier og talrige grammar schools. Den stigende Læselyst søgtes tilfredsstillt ved Oversættelser af Klassikerne og italienske Noveller og Romancer, samt ved Udgivelse af de gamle Krøniker. Sproget i det 16de Aarh.'s Skrifter staar paa Overgangen fra Middeltil Ny-engelsk.

a. Digtere
† 1547.

Den unge Henry Howard Jarl af Surrey (cf. S. 8), der havde besøgt Italien, indførte Sonetter og rimfri Vers og oversatte et Par Bøger af Æneiden; hans Digte udmærker sig ved Smag i Form og Ordvalg.

† 1586.

Philip Sidney, som havde tilbragt tre Aar paa Fastlandet og faldt i en uheldig Træfning i Nederlandene

(under Leicesters Expedition, cf. Daa, S. 287), var en begavet Digter, af hvem man har Sonetter og en ufuldendt Prosa:roman Arcadia.

Edm. Spenser var en Ven af Sidney og fik af † 1599. Dronningen et Gods i Irland. Han er især bekendt ved sit allegoriske Epos Fairy Queen (Fe-dronningen), hvori forskjellige Dyder fremstilles gennem Ridderes Liv og Bedrifter; dets virkningsfulde Versemaal er tildels laant fra Italiensk; Sprog og Fremstilling er glimrende. Spensers Støv hviler nær Chaucers i Westminster Abbedi, det ærværdige Hvilested for saamange af Englands fortjente Sønner.

Den ubødelige Dramatiker Wil. Shakespeare, der 1564-1616. var født i Stratford ved Avon, gjorde i London Lykke baade som Skuespiller og navnlig som Forfatter, saa han snart blev Medeier i et Par af de største Theatre*) og ved sine Værker vandt saavel Anseelse som Velstand. 1612 trak han sig tilbage til sin Fødeby, hvor han døde fire Aar senere. Blandt hans Tragedier kan nævnes „Macbeth“, „Kong Lear“, „Romeo og Julie“, „Hamlet“ og „Dhello“; blandt Komedieme „En Skjærsommernats Drøm“, „Kjøbmanden i Venedig“ og „Som De behager“; til hans historiske Dramaer hører „Richard II“, „Henrik IV“, „Henrik V“, „Richard III“, „Coriolan“ og „Julius Cæsar“. Shakespeare har ogsaa skrevet en Del smukke Digte, især Sonetter.

*) De saakaldte „Mirakel-spil“ eller „Mysterier“, som havde spillet en stor Rolle i Middelalderen, var plumpe folkelige Fremstillinger af bibelske Begivenheder eller Legende-optrin, der, ligesom det 15. Aarh.'s allegoriske Moral-stykker blev et Tilnytningspunkt for den i Renaissance-tiden efter antike og italienske Monstre fornyede Skuespil-kunst. I det 16de Aarh. begyndte man at opføre Stykker med virkelige individuelle Karakterer. Kvindelige Roller spillede af Dreng og Unglinge; Udstyr og Sceneri var høist tarvelige, den almindelige Forestillingstid kl. 1—3 Mid..

- + 1637. **Benjamin Jonson**, der først døde 1637 forfattede i 24 Aars Alder „Every Man in his Humour“, i hvilket Stykke Shakespeare optraadte; foruden satiriske Komedier skrev han ogsaa mindre heldige Tragedier og adskillige vakre Digte.
- b. Profai-
ster.
+ 1568. **Roger Ascham**, som havde været Elisabeths Lærer i Græsk, har leveret en Afhandling om den lærde Undervisning („the Schoolmaster“).
- + 1600. **Rich. Zoöker** fremsatte i sin mærkelige „Kirke-politit“ Modgrunde mod Presbyterianernes Anskuelser, idet han hævdede, at den guddommelige Orden ikke blot er nedlagt i Bibelens Lære, men ogsaa i Samfundets Institutioner.
- 1561-1626. **Francis Bacon** Viscount af St. Albans, som var Søn af en af Elisabeths Ministre, gik til Cambridge i 13 Aars Alder og opholdt sig senere en Tid i Frankrig. Derpaa lagde han sig efter Retsstudiet og blev Underhusmedlem og Statsraad. Han var en Ven af Essex, men formaædede ikke at redde denne hovmodige og halstarrige Mand. Under Elisabeth skrev han kun et mindre Værk om Europas Tilstand og nogle af sine Essays. Hans berømte filosofiske Skrifter tilhører det følgende Tidsrum, der ogsaa fik se den store Mand vancæret ved Uredelighed.

2. Revolutions-aarhundredet. 1603—89.

Indleden-
de Dver-
figt. Ved Elisabeths Død kom Stuarterne paa Thronen, en stolt og herskesygæt, som i Skotland havde været vant til et forholdsviis medgjørligt Parlament og hverken besad Tudorerne's sunde Takt eller deres Kjendskab til den engelske Folke-karakter. Det forløbne Aarhundrede havde givet Middelfstanden Mod og Tøse til at hævde Folkets Rettigheder (cf. Elis., S. 4—5, §§ 17 og 19). En ren bibelsk Lære og Kirke-orden var, tilligemed den allerede

Magna Charta tilfagte Sikkerhed for Person og Eiendomsdom, de Klenodier, som et Flertal af Nationen var bestemt paa at forsvare ligeoverfor det nye Kongehus, der baade var smittet af Tidens absolutistiske Tendenser og pilsinds at haandhæve en Statskirkes Dogmer og Cereemonier, som, hvad de sidste angaar, staar den katolske nærmest af alle Kirke-samfund, der har skilt sig fra Papismen.

Det maatte derfor komme til en afgjørende Strid, hvis Udfald vilde faa Betydning for hele Europa. Det var den gamle germaniske Folke-frihed, der, bevaret gennem over et Kartusinde og efter at have overlevet en voldsom Erobring*), en blodig Borger-krig og kraftige Regenters**) Indgreb, stod Ansigt til Ansigt med Anevældet, som i Fastlands-staterne allerede blomstrede frodigt paa Feudal-væsenets Ruiner. Absolutismens Forfjæmpere laa under i Striden; men Frihedsmændene, som væsentlig lededes af religiøse Motiver, gik for vidt i sin Omvæltningsiver og satte sin Fanatisme et blodigt Minde ved at henrette Landets kronede Dverhoved. Dermed var deres Sag dømt; thi den engelske Folke-aand er saa gennemtrængt af Sans for en jævn historisk Udvikling, at ethvert voldsomt Brud med det hjemlede Forfatningsgrundlag maatte fremkalde en Reaktion. Virkningen af denne tilbage-gaaende Strømning holdtes en Tid iave ved Cromwells usurperede Bælde; men da den store Protektor døde, indtraadte der et Anarki, som gjorde Restaurationen til en Nødvendighed.

Ved Stuarternes Gjenindsættelse forsømte man at sætte Vilkaarligheden faste Skranke, og Uet-

*) Erobreren kunde nemlig kun sikre sin Magt ved at lade de gamle Love bestaa; siden benyttede det overvundne Folk sig af Striden mellem Kongerne og Baronerne til at faa sine Friheder bekræftede og udvidede.

**) At Parl. i den Tid som oftest svævede sig efter Partiernes og Fyrsterne's Vilje, gjorde, at dets Grundrettigheder gik uskadte ud af Stormen og Trykket.

viste snart, ligesom Bourbonerne siden, at den „intet havde lært og intet glemt“. Friheden og Religionen blev paany truede, den sidste endog med Forsøg paa at gjenindføre Katholicismen. Enden blev derfor, at Kongehuset fordreves, og man fik se et ublodigt Thron-skifte udvirke, hvad Borger-Krig og Republik ikke havde formaaet; England opnaaede en bevarende Revolution, der stemte med Nationens konservative Sind og, idet den fastslog Folkets Ret, baade byggede en kraftig Dæmning mod al egenmægtig Styrelse og lagde en sikker Grundvold for Landets senere storartede Udvikling i Frihed, Velvære og Magt.

1603—25.

Jakob I var feig og manglede personlig Bærdighed. Han var ikke uden et vist naturligt Vid; men hans Tale skjæmmedes ved Hidsigthed, Skryderi og Naastaalighed, idet den lærde Opdragelse havde gjort ham til en forsængelig Pedant. Om han end ikke egentlig var udsvævende, yndede han dog Udspreddelser og et lystigt Hof-liv. Før den forsængelige og egoistiske **Buckingham**, til hvis Gunst der maatte beiles ved Bestikkelse og Kryberi, blev hans erklærede Yndling, stod navnlig den vakre, men lastefulde skotske Page **Rob. Carr** høit ansest hos Kongen, indtil han selv affødkom sit Fald ved Medskyldighed i et Gift-mord. — Medens den episkopale Geistlighed underdanigt sluttede sig til en Konge, som hævede Biskoppernes Myndighed („No bishop, no king!“) og holdt paa de nedarvede Kirke-skikkelses Hellighed, viste en paa et Kirke-møde i Hampton Court forjagt Forstaaelse med Puritanernes Ledere sig umulig formedelst disses trostærke Overbevisning og Kongens truende Stivsind. Uagtet Parlamentet gjentagne Gange anbefalede maadeholdne Uendringer i Puritanernes Land, blev de stadig forfulgte med Preste-affættelser, Fængsel og Bøder. At en kongelig Forord-

1604.

ning tillod folkelige Forlystelser efter Gudstjenesten om Søndagene, forargede dem hellig. — Det Haab, Katholikerne havde sat til Maria Stuarts Søn, som tilmed havde gjort dem gode Løfter, blev bittert skuffet; de, som vægrede sig ved at bivaane den statskirkelige Gudstjeneste, blev muldterede, og Præster, der ikke afslagde Supremati:eden, kastedes i Fængsel. „The Gunpowder Plot“ røbedes ved, at en af Deltagerne advarede en Slægtning mod en stor og pludselig Fare, som truede Parl.; Kongen gjættede paa Krudt, og Natten, før Udaaden skulde være udført, blev en Mængde Krudt-fade tilligemed deres Bevogter Guy Fawkes opdagede i Kjelderen. Af de c. 100 Sammen- 5. Nov. 1605.
svorne blev nogle dræbte paa Flugten, andre henrettede. Katholikerne maatte siden afsværge Paven's Ret til at løse Undersaatter fra deres Troskabsæd.

Efter mellem Aarene 1604 og 1614 at have opløst § 2.
tre Parlamenter, der gjorde Indsigelse mod Kongens vil: Parlam..
kaarlige Sold:paalæg og lovstridige Monopol:udstedelser, paa-
stod sin Beføielse til at behandle kirkelige Sager og er-
klærede sine Rettigheder for en ukrænkelig Arv, styrede
Jakob i 7 Aar uden Parlament. Bevilgnings- og Lovgiv: 1614—21.
ningsretten krænkedes ved ulovlige Paalæg og Forordninger.
Embeder og Peer-skaber folgtes, og der oprettedes endog en
lavere Arve-adel af Baronets, hvis Patenter kostede 1000
£; de af Stjerne:kammeret idømte Bøder var ogsaa en
velkommen Indtægtskilde. At en Overdommer blev af-
sat, fordi han vægrede sig ved at indrømme Kongen en i
Forfatningen uhjemlet Magt, støbte hellig Folkets Retssans,
ligesom det letfindige Hof-liv vakte Forargelse. Da Penge-
mangel tilslut nødte Kongen til atter at sammenkalde 1621.
Parlamentet, satte det — efter at have faaet dømt flere
Monopol:havere — Lord:kansleren Francis Bacon
(cf. S. 28; + 1626) under Tiltale*) for Bestikkelighed;

*) Impeachment, der ikke var bleven anvendt siden Henr. VI's Tid.

Buckingham's Fiendskab og hans egen Tilstaaelse gjorde det umuligt at hindre hans Fald. Straffen blev ved Kongens Raade blot nominel; men den store Filosof overlevede kun i fem Aar sin Bane. Da Parl. derpaa androg om Forbund med de tydske Trossbrødre og opfordrede Kongen til at give Thronfølgeren en protestantisk Gemalinde, forbød Jakob det strengelig at befatte sig med Udenrigspolitik og Statsager; Underhuset svarede med at paastaa sin Ret til at fremkomme med Raad og Besværing i alle Sager, som vedkom Staten og dens Forsvar, Kirken og Kongehuset, hvilket gjorde Kongen saa opbragt, at han udrev disse Blade af dets Protokol, opløste det og lod flere Medlemmer fængsle. Derpaa hjalp han sig foreløbig med et Evangelaan.

§ 3.
Forhold
til
Spanien.
— Krig.

1618.

1623.

At Walter Raleigh*) var bleven sendt paa en Expedition til Orinoko-flodens Munding for at finde en Guldmine, som han paastod at vide om, havde vaakt megen Brede hos Spanierne; Foretagendet var strandet paa deres Modstand, og Jakob havde endog for at forsone det spanske Hof ladet den djærve og ridderlige Sømand henrette. 1623 drog Prins Karl og Buckingham til Madrid i Anledning af det paatænkte Egetskab; men Buckingham skal have stødt den spanske Minister Olivarez ved sit Overmod og frie Forhold til Prinsen, og de høie Reisende fik ved sin Hjemkomst Kongen til at sammenkalde Parl., som villig ydede Midler til Krig mod de katholske Magter. Den Bistand af Frivillige og Penge, som det engelske Folk hidtil havde ydet sine betrængte Trossæller, havde været mere velment end kraftig. Det kom heller ikke nu til nogen alvorlig Indgriben; thi den Styrke, som sendtes til

*) Raleigh var 1603 bleven sat i Tower paa Grund af en langt fra tilstrækkelig bevist Beskyldning for at have villet sætte en kvindelig Slægtning af Kongen paa Thronen. Han sad fængslet i 12 Aar og skrev i den Tid sin mærkelige Berdenshistorie, der dog blot gaar til henimod Oldt.'s Slutn..

Fastlandet, svandt ind ved daarlig Forpleining og Sygdom og formaaede ikke at udrette noget. **P r i n s K a r l** blev forlovet med **Henriette af Frankrig**, som han paa Gjenreisen havde seet i Paris.

I **Skotland** fik **Jakob** indsat nogle **Biskopper**, og **Skotland**.
 Parl. lod sig endog bevæge til at paalægge **Presterne** Ly:
 dighedsed til dem og **Supremati**-ed til Kongen. **Irland**.

I **Irland** havde **Jarlerne af Tyrone og Tyrconnell**
 indladt sig paa nye **Dyrørsplaner**, men derpaa forladt **Lan:** 1607.
 det med sine **Familier**, da de mistvilede om **Held**. De
 dømtes **fredløse**, og deres **uhyre Gudsfer** i **Ulster** ind:
 droges og solgtes til **engelske og skotske Kolonister**, 1610.
 mod hvem det **irske Folks** **Had** fra nu af især vendte sig
 („**Plantation of Ulster**“). **O'Neal** fik en **Arpenge** af
Spanien og bøde en **Tid** efter som en **blind Dling** i **Rom**.

Efter flere mindre **Expeditioner** til **Nord-Amerika** **Amerika**
 grundede et **privilegeret Londonsk Kompagni** **James:** og **Indien**.
town ved **Cheasepeafjorden**; **Nybyggerne** led i **Begyn:** 1607.
delsen meget baade ved **Angreb af Indianerne** og ved **Man:**
gel og **Sygdom**; men der strømmede nye **Skarer** til, og
Foretagendet vandt efterhaanden **Triksel**. En **Disfenter:**
menighed, som først havde søgt **Ly** i **Holland**, seilede 1620
 ud fra **Plymouth** og anlagde **Ny-Plymouth** ved **Massa:** 1620.
chusetts-viken; denne „**Pilegrim-fædrenes**“
Nybygd fik 9 **År** senere **Koloni-privilegier**, og **Massa:**
chusetts blev den første **Stat** i **Ny-England**. Den første
 engelske **Besiddelse** i **Vest-Indien** var **Barbados**, der blev
 besat 1625; før **Midten** af det 17de **Årh.** var, foruden 1625.
 flere af de mindre **Antiller**, ogsaa **Bahama-** og **Bermuda:**
øerne i **Englændernes** **Hænder**.

Det **ostindiske Kompagni** (cf. S. 25), der fik sit
Charter fornyet af **Jak. I**, erholdt 1612 **Lilladelse** af
Stor-mogulen til at oprette et **Faktori** i **Surat**, som 1612.
 ligger paa **Indiens Vest-kyst** **Nord** for **Bombay**.

1625—49.

Karl I (1625—49).**a. Tyranniet (1625—40).**

§ 1. Karl I. — Karl I, der besteg Thronen i 25 Aars Alder, var en vindende Personlighed, hos hvem et værdigt og ridderligt Væsen var forenet med Sans for Kunst*) og Literatur. Han var fri for grove Laster og Skildres som en god Egtefælle og Fader; men da han var stolt og herskelysten og, ligesom Faderen, aldeles uwillig til at indrømme sit Folk det Maal af kirkelig og politisk Frihed, som Parl. krævede, greb han til Falskhed og Rænker for at rede sig ud af de Banskkeligheder, den stigende Opposition voldte ham. Henriette af Frankrig, som han ægtede, kort efterat han var bleven Konge, og som ved sin Forstand og Dannelse fik stor Indflydelse paa ham, styrkede hans absolutistiske Grundsætninger. Karl havde overladt den franske Regjering Skibe mod Huguenotterne, der dog ved engelsk Mægling fik Fred paa lempelige Vilkaar; men da disse ikke overholdtes, paa samme Tid som Nationens Misnøie hindrede Karl fra at opfylde sit Løfte om Mildhed mod Katholikerne**), blev Forholdet til Frankrig snart spændt. Buckingham agtede da at reise til Paris for at gjenoprette den gode Forstaaelse; men hans Besøg blev afvist. Han seilede derfor istedet med c. 90 Skibe og 7,000 Mand til Den Ré ved La Rochelle for at bistaa Huguenotterne og fremtvinge Opfyldelse af de brudte Vilkaar, men maatte drage bort med uforrettet Sag og et Tab af 2,000 Mand. Netop som han det følgende Aar skulde føre en ny Expedition, blev han (36 Aar gammel) i Portsmouth ihjelskudt af John Felton, en tilfidesat puritansk Officer, der mente at have gjort en god Gjerning og angav sig selv.

*) Rubens og Van Dyck nød hans Beskyttelse; den sidste har malet hans Portræt.

**) En Del af Dronningens forhadte katholske Omgivelser blev endog hjemsendt.

Earl Lindsay overtog Ledelsen af Toget; men da de Kongelige havde spærret La Rochelles Havn ved en befæstet Dæmning, formaaede han ikke at undsætte Byen, der overgav sig i Okt. samme Aar.

Karls andet Parl. (1626) krævede forgjæves et § 2.
Karl I og
Parl. 1625
—29. Bevilgningsregnskab, som Buckingham havde lovet to Aar tidligere, og tog Skridt til at sætte ham under Tiltale for Bestikkelighed; blandt Lederne i Underhuset var den djærve og veltalende Sir John Eliot og John Pym, en fremragende Jurist og Godseier fra Somerset-shire. Paa det tredie Parl. var Oppositionspartiet forstærket med flere talentfulde og indflydelsesrige Mænd, som nylig var fængslede for Bægning ved at betale ulovlige Paalæg; blandt disse var Th. Wentworth, en dygtig og velhavende, men stolt, ærgjerrig og hensynsløs Land-gentleman fra York-shire, der erklærede, at Underhuset maatte „haandhæve sine gamle Friheder,“ — samt den dannede, høihjerte og virksomme John Hampden*), en formuende og retsdydig Godseier fra Buckingham-shire. I dette Parl. sad ogsaa Oliver Cromwell, en firskaaen, rødbladen Puritaner, som gjorde sig bemærket ved et syndigt Angreb paa den episkopale Geistlighed for dens Begunstigelse af katolsk Lære. 1628. Petition of Right fastsatte, at ingen Skulde straffes for Bægning ved at betale ulovlige Paalæg, samt krævede, at Indkvartering af Soldater hos Private skulde ophøre og nogle af Regjeringen nedsatte Krigs rets-kommissioner opløses. Forbitrelsen mod Buckingham, hvem man gav Skylden for Kongens Nølen, bidrog ogsaa til dennes endelige Beslutning om at vedtage Pet. of Right. Det samme Parl. mødte atter 1629, men blev opløst, da det protesterede mod Karls egenmægtige Opkrævning af Skibsafgift (tonnage) og Told (poundage, egl. Pund-afgift) og krævede Opretholdelse af Protestantismen og kirkelig Frihed; ni

*) Son af Cromwells Tante Elisabeth Cromwell, født 1594.

Commoners arresteredes for formentlig Dpætsfighed; blandt dem var Sir John Eliot, som døde i Fængsel tre Aar efter.

§ 3.
11 Aars
Voldssher-
redømme.

For at forsøge de knappe Indtægter var den katolske findede Skatmester Weston og servile Kron-jurister opfindsomme i at udnytte gamle kongelige Rettigheder; saaledes blev f. Ex. Vasaller, som havde undladt at indfinde sig ved Kroningen, mulktrede. Indehavere af fordums Kron- eller Kirke-gods maatte, hvis de ikke fremviste Ud-komst-dokumenter, affinde sig med Regjeringen ved en Pengesum. Det var især Stjerne-Kammeret, som paa een Gang tjente Despotiet og hjalp til at skaffe Kronen Midler ved at straffe Modstand mod Kongens Politik med Bøder og Konfiskationer (det kunde ikke idømme Dødsstraf). At Voldens Forhøielse og navnlig ulovlige Monopoler fordyrede de fleste Nødvendighedsartikler, vakte megen Uvilje. Den før som Oppositionsmand bekendte Th. Wentworth, der efter Buckingham's Død var bleven vunden af Kongen og siden gjordes til Earl af Strafford, arbejdede energisk og hensynsløst („Thorough!“) paa at gjøre Kronen ene-vældig og blive en engelsk Richelieu. Som Statholder i Irland (fra 1631) forstod han ved et uskaanfomt Volds, herredømme, der skrækslog alle Modstandere, baade at fremme personlige Hensigter og Lyster og at gjøre Kongens Magt næsten uindskrænket; han fordoblede Indtægterne og dannede endog et staaende Hær-korps, som han afnødte et servilt irsk Parl. Bevilgning til.

Kongens og Hof-partiets Hensigt: at gjøre Suprematiet i Forbindelse med et stærkt Episkopat til en Hovedstøtte for Enevældet, fandt et villigt Redskab i den overtroiske og intolerante Wil. Laud, fra 1633 Erk. af Canterbury; han stod i Forbindelse med Strafford og havde tidligere som Biskop tilladt Udgivelsen af et Skrift af en Geistlig, hvori der lærtes, at man skyldte Kongen ubetinget Lydighed, naar hans Bud ikke stred mod Guds

Ord. Laud blev snart tillige Minister og søgte ved Hjælp af „den høie Kommission“ og Stjerne-kammeret at gjennebtvinge almindelig Anerkjendelse af den anglikanske Kirkes Lære og Ceremonier, som han desuden stræbte at nærme til den katolskes (Altare, Billeder, Krucifixer). Hans Strengthed rammede naturligvis især de talrige puritanske og presbyterianske Dissentere (cf. S. 16—17), hvis Fanatisme kun forogedes ved Forsølgelsen; puritanske Flyveskrifter fordømte i stærke Udtryk alle verdslige Fornøielser, selv Musik, og ivrede mod de „sjæle-fordærvende“ Biskopper og deres Helden til papistisk Lære. Der øvedes streng Censur, og Forfatterne straffedes med Næse-opsplitning, Dre-afskjæring, Brændemærkning, Gabestok og Fængsel, hvilket oftere vakte stor Bevægelse i London. Mange Dissentere var tilbøielige til at oversføre Kravet om Selvskyrdelse fra Kirken til Staten, og da derfor den religiøse Misfornøielse smeltede sammen med den politiske, var det ikke at undres over, at mellem Aarene 1629 og 1640 c. 1629—40. 21,000 Emigranter paa henved 200 Skibe søgte over til det frie Land i Vesten, hvor „Pilegrim-fædrene“ nylig havde grundet Ny-Englands første Samfund (cf. S. 33); blandt Udvandrerne var adskillige anseede Mænd af Land-gentryet; Nym havde allerede kjøbt Land derover og tænkte at drage afsted sammen med Hampden og Cromwell. Episkopatet og den anglikanske Bønnebog affkaffedes i de puritanske Kolonier.

1636 fandt Regjeringen paa at opkræve Ship-money 1636. som Erstatning for en forlængst opgiven Ret til i farefulde Tider at fordre Skibe af Sø-stæder og Kyst-egne; Kronjuristerne erklærede en saadan Flaade-skat berettiget over det hele Land, og den blev derfor ogsaa paabuden i Buckinghamshire; men her vægrede John Hampden (cf. S. 2) sig ved at betale den, ikke for den ham ilignede Sums Skyld, men af Hensyn til Principet. Wentworth, der

1637. havde ytret, at et lignende Paalæg til Underhold af en staaende Hær maatte være ligesaa berettiget, skal have ladet falde Ord om, at Hampden og hans Ege „burde piffes til Føielighed.“ Dommen over Hampdens Færd fældedes med 7 Stemmer mod 5 af Skatkammer-retten; Dommerne gik ud fra, at Kongen maatte have Ret til at træffe Forsvars-foranstaltninger. Men Hampdens Navn var snart i alles Munde. At der trods den vorende Misfornøielse ikke udbrød Oprør, kom dels af Landets tiltagende Velvære, dels af, at Patrioterne haabede Ændringer, naar Penge-mangel tilslut nødte Kongen til at indkalde Parl.

b. Skotterne. — „Det Førte Parlament“.

(1637—40).

§ 1. Ut Karl I allerede ved sit Kroningsbesøg havde søgt The Cove-
nant. — at danne en vel aftalt Prælat-stand og anordnet Bispe-
Dverens-
komst i
Berwick. retter samt fiden ladet nedsætte en „høi Kommission“,
1637. havde vakt levende Uro og Misnøie i Skotland. Da de
Underhandlinger, som indlededes, efterat det i Anledning af
den nye Liturgi var kommet til Boldsomheder i en
af Edinburghs Kirker, kun førte til nye Magt-bud,
blev der oprettet en national Styrelse af Repræsentanter
for Adelen, Gentry'et, Geistligheden og Borgerne og „the
Covenant“ tiltraadt af over $\frac{9}{10}$ af Landets vorne Befolk-
ning. Kongen gjorde nogle Indrømmelser; men da han
snart tog dem tilbage, forblev en almindelig skotsk Kirke-
forsamling (General Assembly, i Glasgow) samlet trods
hans Dpløsningsordre og erklærede Kirken uafhængig af
Staten samt Episkopatet, Liturgien og „den høie Kommiss-
sion“ for afskaffede. 20,000 Skotter tog Stilling ved Græn-
sen nær Berwick; der var mange Prester i Leiren, hvor
Prædikener og Bønner verlede med Bibel-læsning og Sal-
me-sang. Karl saa sig nødt til ved en Dverenskomst i
1639. Berwick at indrømme en fri Kirke-forsamling og
et frit Parl.; men dette afholdt ham ikke fra strax at

søge at paavirke de skotske Lorder, af hvilke det dog kun lykkedes ham at vinde Graham Earl af Montrose, en ærgjerrig Mand, som var frænklet ved formentlig Tilfidesættelse; Montrose blev derfor bort efter af sine Landsmænd fængslet som Royalist.

Medens Kirke-forsaml. krævede Anerkjendelse af, at Episkopatet var ubibelsk, fordrede Parl., at Kronen i alle landsvigtige Sager skulde høre dets Raad og dens Ministre staa det til Ansvar; da Kongen derpaa erklærede det opløst, forblev det ikke bestomindre samlet en Tid og nedsatte et Regjerings-udvalg af sin egen Midte. Richelieu, som frygtede en Forstaaelse mellem Karl I og det habsburgske Hus, opmuntrede Skotterne. At der opsnappedes Breve fra disses Ledere, hvori de anmodede Frankrig om Bistand, bragte Karl til at haabe, at han let vilde erholde Bevilgning til Kamp mod „de skotske Forrædere“; han indkaldte derfor „det korte Parl.“, men fandt det raadeligt at opløse det tre Uger efter, da Underhuset, der tællede Mænd som Pym, Hampden og Cromwell (cf. a, § 2), krævede retslig Undersøgelse mod Dommerne i Ship-money-sagen og Garantier for kirkelig og politisk Frihed. Overhuset var dog saavidt medgjorligt, at det vedtog, at Bevilgning maatte gaa forud for Besværing. Flere Commoners blev fængslede. Ship-money og Tvangs-laan indbreves strengt.

Skotterne, som vidste, at Kongen kun var altfor villig til at lade sig lede af Laud og Strafford*), der raadede til strenge Forholdsregler, og rimeligvis opmuntredes af de engelske Frihedsmænd, faldt ind i Nord-England og besatte Newcastle, efterat en kongelig Styrke havde vejet for dem ved Newburn. Karl havde sat Strafford i Spidsen for den uøvede og trodsige Hær,

*) Strafford var bleven tilkaldt fra Irland, hvis Parl. han fik til at bevilge Subsidier til den forestaaende Strid.

§ 2.
Ny Strid.
— Det korte Parl.

April
1640.

§ 3.
„Bispe-
krigen“.—
Karl giver
efter.

Aug. 1640.

men saa sig, da Skotterne truede med at rykke mod York, — efter et frugtesløst Forsøg paa at hjælpe sig med en Lord-forsamling i denne By — nødsaget til at imødekomme det almindelige Ønske om et Parl.'s Indkaldelse og indrømme Skotterne Afgjørelse af Striden i de to Landes Parlamenter samt Sold, indtil de tilfredsstillede vendte hjem.

c. „Det lange Parlament“.

(1640—42).

§ 1. Det nye Underhus kom, trods den korte Valg-frist og Sheriffernes Anstrengelser, væsentlig til at bestaa af dets første Mænd, der vel fra først af hverken agtede at gjøre voldsomme Forandringer i Rigets Forfatning eller at bryde dets Fred, men som var fast besluttede paa at sætte en Stopper for Kongens og Hof-partiets egenmægtige Færd og hævde saavel den borgerlige som den kirkelige Frihed. At Spliden mellem Kongen og Underhuset tilslut blev ulægelig, skrev sig især fra, at en stor Del af de puritanske Medlemmer, der overførte sit Krav om ubunden Frihed fra Menigheden til Samfundet, ønskede at sætte en parlamentarisk og synodal Folke-styreelse i Stedet for den kongelig-biskoppelige Regjering. En Majoritet af Lorderne stillede sig i den første Sæssion trolig paa Underhusets Side.

Nov. 1640. Parl. begyndte med at sætte dem, som var fængslede for Presse-forseelser, i Frihed, erklærede Ship-money og al vilkaarlig Beskatning for ulovlig og fik Kongen til at indrømme tre-aarige Parlamenter (Triennial Act), samt at dette Parl. ikke skulde opløses uden dets eget Samtykke. „Den høie Kommission“ blev ophævet. Blandt de mange, der sattes under Tiltale for forfatningsstridige Handlinger, var fremfor alle „den store Grafaldne“, **Strafford**, som netop selv tænkte paa at anklage nogle af Underhusets Ledere for forræderisk Forbindelse med Skotterne. Han beskyldtes for at have krænket Grundlo-

vene og søgt at omstyrte Parl.'s Autoritet; der førtes Bidner fra Irland, og John Pym var Hovedtaleren imod ham; men han forsvarede sig med stor Dydighed, og det var først, efterat det var bevist, at han havde tilraadet at bruge de irske Tropper til at kue Englands Frihedsmænd, at 26 af 45 Peers fældede Dommen over ham som Forræder i Westminster Hall. Den karakterstærke Mand bar sin Lod med rolig Fatning, da han Mai 1641 faldt som et Offer for Folkets Brede.

Mai
1641.

§ 2.

Da Parl. atter traadte sammen i Oktob. 1641, var det ikke alene Kongens imidlertid fuldbragte Udsoning med Skotterne*) og det irske Blodbad**), som vakte Uro hos Frihedspartiet; men hvad der især gjorde det betænkeligt var, at der havde dannet sig en stærk maadeholden Minoritet i Underhuset, som var tilfreds med de vundne Resultater og frygtede voldsomme Omvæltninger. Det var derfor kun med saa Stemmers Overvægt, at Pym fik vedtaget en „høitidelig Forestilling“ (Solemn Remonstrance) til Kongen, i hvis 200 Artikler der bl. a. fordredes Indskrænkning af Bispemagten, Haandhævelse af Katholik-lovene, forsvarlig Retsspleie og Ministre, som havde Husets Tillid. Vedtagelsen af denne Adresse betragtedes af alle som et kritisk Punkt; Cromwell vilde have forladt England, hvis den var bleven forkastet. Kongen saa ingen anden Udvei end at give efter, lovede at regjere i Overensstem-

Konserva-
tiv Reak-
tion.

Nov. 1641.

*) Efterat Skotterne havde erholdt Sold og Subsidiær af Parl., var de dragne hjem; derpaa havde Karl under et tre Maaneders Ophold (Aug.—Nov. 1641) gjort dem store Indrommelser, især i Retning af kirkelig Frihed. Samtidig var flere engelske Parlamentsmedlemmer reist til Skotland for at vaage over hans Færd, og det undgik dem ikke, at Kongen samlede Beviser for Parl.-ledernes Forbindelse med Covenanterne.

**) For denne Voldsdaad, der udgik fra en Sammensværgelse i Ulster, gav Parl. vistnok uden Grund Kongen og især den katolske Dronning Skylden. Okt. 1641.

melse med Underhusets Drister og syntes at ville lade sig lede af nogle maadeholdent frisindede Mænd (bl. a. Hyde, den senere Fæl af Clarendon); denne Medgjortighed styrkede de konservative Parti i Underhuset, og af Lorderne var de fleste Royalister, saa Karls Sag ikke stod flet, uagtet han nølede med at give efter i Dieblikkets mest brændende Spørgsmaal: Biskoppernes Udelukkelse fra Overhuset, hvorom Underhuset havde vedtaget en Bill, og Kravet om, at Shire-militens Anførere skulde ansættes af og adlyde Parl..

§ 3.
Krest-
forsøget.

Men netop i et Dieblif, da hans Modstandere ansaa sin Seir for meget tvilsom, og Stillingen var saadan, at Karl vistnok kun havde behøvet at opfylde sine Løfter og afholde sig fra Bold og Lov-brud for at beherske den, foretog han en skjæbnesvanger Handling, der berøvede ham mange Maadeholdnes Sympathi og gjorde hans Fiender uforsonlige. Kongen lod nemlig gjøre Skridt til at sætte en Lord og fem Commoners, hvoriblandt Pym og Hampden, under Rigsret for revolutionære Bestræbelser og forræderisk Forbindelse med Skotterne; efter derpaa først forgjæves at have krævet dem udleverede gennem en væbnet Herold, indfandt han sig den følgende Dag personlig i Underhuset for at sætte sin Fordring igjennem; han ledsagedes af Prins Ruprecht af Pfalz, medens det væbnede Følge ventede i Westminster Hall. De Anklagede var imidlertid blevne advarede og havde fjærnet sig og hans Udleveringsordre lodes uændset. Underhuset erklærede Karls Udfærd for Privilegie-brud, da det havde Hævd paa Jurisdiction inden sin egen Midte og paa, at et Medlem ikke kunde fængsles uden dets Samtykke. (City's*)

4. Jan.
1642.

*) City var med sine valgte Aldermen og Lord-mayor, sit Common Council, sin Borger-væbning og sine gamle Privilegier næsten at anse som en liden Republik. Massen af dets Befolkning var ibrig puritansk og frisindet og blev i den kommende Strid en af Parl.'s bedste Støtter, som ydede baade Penge og Rekrutter.

Øvrighed undlod at paagribe de sex Medlemmer, og Stemmningen i Staden blev saa ophidset, at Kongen sex Dage efter sit store Misgreb fandt det raadeligst at drage bort. Den næste Dag efforterede væbnede Borgere de Anklagede til Westminster, hvor de indtog sine Sæder i St. Stephen's Chapel. Oppositionen havde nu gjenvundet sin gamle Styrke, og en Borgerkrig blev uundgaalig, da Kongen umulig kunde gaa ind paa de vidtgaende Garantier, som det over hans Troløshed forbitrede Parl. krævede.

Marquis'en af Newcastle havde samlet en Royaliststyrke i det Nordlige; Dronningen drog til Fastlandet med Kronjuvelerne, og en Del Lorder og maadeholdne Commoners begav sig til Karl i York. De Kongelige fik en ikke ringe Styrke paa Benene, men manglede Vaaben, Ammunition og Penge; thi frivillige Gaver fra Adel, Geistlighed og Universiteterne og Skatter, som udfreves i Land-distrikterne, rak ikke langt. Parl. lagde paa sin Side Beslag paa alle Statsindtægter, fik betydelige Bidrag af Private og Laan i London; Arsenalerne i Hull og Portsmouth havde det strax sikret sig; Flaaden, der kommanderedes af dets Tilhænger Jarl Warwick, kunde det ogsaa regne paa; Militzen, for hvilken Parl. egenmægtig udnævnte Befalingsmænd, blev udfreven. Efter som et Slags Ultimatum at have vedtaget 19 „Propositioner“, der bl. a. indeholdt, at Kirken skulde ordnes som i Skotland og Parlamentet raadspørges ved enhver Peer- og Minister-udnævnelse, have den øverste Raadighed over Hær og Flaade og Ret til at føre Opsyn med de kongelige Børns Opdragelse og Ægteskab, betroedes Styrelsen for en Tid til et Udvalg, af hvilket Pym og Hampden var Medlemmer; imidlertid drog de fleste Commoners om for at paaskynde Væbningen, som gif hurtig for sig, da der vises stor Offer-villighed. Hampden gav 2,000 £ og stillede et Infanteri-regiment. Cromwell,

§ 4.
Forberedelse til Krig.

Juni
1642.

der var Fredsdommer i sin Fødeegn og Repræsentant for Cambridge, lagde Beslag paa Magasinerne i denne By og standsede Universitetsfølvets Sendelse til Karl.*)

d. Det store Oprør („the Great Rebellion“).
(1642—46).

§ 1.
Parti-
stillingen.

Med Kongen holdt Størstedelen af Adelen, en betydelig Del af Gentryet, den episkopale Geistlighed og Universiteterne samt alle Katholiker; hans Parti tællede mange dygtige og hæderlige Mænd, der ikke gik i Kampen for at opretholde det kirkelige og politiske Tyranni, men fordi de ikke vilde se Kongemagten gjort til intet og Forfatningen omstyrtet. De modige Cavalierers og Gentlemens Døelse i alskens Sport-idrætter bødede noget paa deres mangelfulde militære Indsigt, der gjorde, at de — ligesom sine Modstandere — kjæmpede uden Plan og Taktik. Kongen viste sig som Kriger uslø og nølende; han besad vel personligt Mod; men den Raadsnildhed og Uandsnærværelse, som saa ofte afgjør Baabenlykken, var han ikke begavet med. Det kongelige Rytteri førtes af Karls Søstersøn Ruprecht af Pfalz, der var en kjæk og foretagsom Parti-gjænger, men for ubændig og ubesindig til at være nogen dygtig Hær-fører. Skjønt der under Krigen udenfor Balpladsene i Regelen var Sikkerhed for Liv og Eiendom, idet Retspleien gik sin Gang, øvede dog Royalisterne, til hvis Faner der strømmede mange slette Elementer, navnlig i Stridens sidste Aar adskillige Uordener og Plyndringer. Med Parl. holdt, foruden de fleste Stæder, det store puritansk-presbyterianiske Disfenterparti, som især var talrigt blandt de sydøstlige Grevskabers Selveiere (freeholders, yeomen) og Leilændinger (farmers, leaseholders), samt nogle

*) Allerede tidligere havde det puritanske Parl. ladet Theatrene lukke og sendt Folk ud for at ødelægge Altene, Billeder og Krucifixer.

faa Adelsmænd. Da dets uøvede Hær, der væsentlig bestod af Læredrenge, Opvartere og Bondegutter, i Begyndelsen tillige anførtes af Mænd, som hverken besad Vilje eller Evne til at slaa et afgjørende Slag, laa den i den første Tid som oftest under for den kongelige.

Kongen reiste sit Banner, der bar den betegnende Indskrift: „Giv Keiseren, hvad Keiserens er“, i Notting: ham i Aug. 1642; efter et forgjæves Angreb paa Hull lod han derpaa udgaa en „Protestation“, hvori han lovede at ville regjere efter Landets Love, medens Parl. udstedte en Erklæring, hvori det gav Kongen Skylden for Krigen, og sendte den forsigtige og nølende Lord Essex (Søn af Elisabeths Yndling) i Felten. Det første Slag stod ved Edgehill, hvor Prins Ruprecht vandt en uafgjørende Seir, som kostede mange Royalister Livet. Der indledeedes kort efter Underhandlinger; men da Kongen ikke destomindre nærmede sig London, tiltog Folke-partiets Stridslyst og Tilstrømningen til dets Faner, hvorfor Karl i Slutn. af Nov. tog Vinter-kvarter i det loyale Oxford. I Begyndelsen af 1643 blev der atter aabnet Underhandlinger; men Karl, hvem Dronningen, der var kommen til York med Vaaben, Ammunition og en hvervet Troop, fraraadede Estergivenhed, viste sig saa vaklende og umedgjørlig, at Fiendtlighederne snart fornyedes. I en af de flere for Royalisterne heldige Træfninger blev den gudfrygtige og maadeholdne John Hampden saaret; han døde saa Dage efter med Bøn om, at Herren vilde frelse hans Land. I Slutn. af Aaret døde ogsaa den veltalende og virksomme John Pym; efter disse to Mænds Død fik de religiøse Forere større Indflydelse. At Prins Ruprecht i Juli indtog Bristol, gjorde sit til at styrke de Fredsønsker, som havde begyndt at ytre sig i London; men Underhuset forkastede, skjønt med ringe Dvertal, et Forslag om Indrømmelser; et Fredskomplot blev strengt straffet, og Essex

§ 2.
Krig i
1642 og 43.

Ok. 1642.

Nov. 1642.

Juni 1643.

Juli 1643.

Sept. 1643. undsatte det betrængte Gloucester. Paa Tilbageveien til London var Parlamentshæren uheldig i det uafgjørende Slag ved Newbury. Imidlertid havde Marquis'en af Newcastle vundet nogle Fordele i det Nordlige. Kongen tog atter Vinter-kvarter i Oxford.

§ 3.
Cromwell
og Jern-
siderne.

Oliver Cromwell (cf. a, § 2; c, § 4) var en trostkærf Puritaner, der „fra Syndens Mørke var gaaet ind til Gudsfrygtighedens Lys“ og havde vundet almindelig Agtelse som en god Husbader og en virksom Borger. Han sad i Underhuset for Cambridge, hvor han havde studeret, og begyndte snart at betragte sig som et Guds Redskab til hans troende Folks Befrielse. Cromwell havde som Fører af en selvstillet Trop deltaget i Slaget ved Edgehill og været Sjælen i et af de syd-østlige Grevskaber dannet Modstandsforbund. I sit Dragon-korps af djærve og karakter-faste Landmænd, der var fulde af religiøs Nidkjærhed mod det kirkelige Tyranni og villige til at ofre Liv og Guds for, hvad der var dem en hellig Sag, skaffede han Parlamentshæren en hellig fornøden Kjerne-trop, som kunde maale sig med Cavalierererne i Tapperhed og Selvfølelse og langt overgik dem i Krigstugt og Enthusiasme. Alskens Udskielser var banlyste blandt dem, og i deres Leir hørtes, istedetfor Riv og Eder, Bønner og Salme-sang. Men for at rekruttere sine „Jern-sider“ med ivrigt og paalideligt Mandskab saa Cromwell sig nødt til at optage mange fanatiske Sværmere (Independenter, Baptister, Levellers*) i deres Rækker, — Folk, som han, for at kunne lede dem, maatte tage meget Hensyn til i sin Optræden, især efterat senere Begivenheder havde knyttet hans personlige Sikkerhed og Eksistens nøie til deres.

§ 4.
Forbund
m. Skotl.
— Roya-
list-parl..

De Kongeliges Held bevægede Parl. til at slutte et høitideligt Forbund (Solemn League and Covenant) med Skotterne, der var bange for, at Karl skulde tage sine

*) Udjævnere, Eigheds-forfægtere.

Indrømmelser tilbage, og først haabede varig Sikkerhed for Spt. 1643. sin presbyterianske Kirke-orden, naar den blev gjældende ogsaa i Nabo-riget. Forbundet gif bl. a. ud paa Udryddelse af Papisme og Prælat-vælde, og paa et Kirke-møde i Westminster besluttedes det at indføre Presbyterianernes System, der snart søgtes gjennemdrevet med en Utaalsomhed, som mindede om Lauds kirkelige Tyranni. Mangfoldige Prestere affattes, og Laud blev efter Foranstaltning af et af sine tidligere Dfere halsbugget som Forræder. (1645).

I Januar 1644 søgte Kongen efter Hyde's Raad Jan. 1644. at danne et royalistisk Parlament i Oxford; der mødte 43 Peers og 18 Commoners; men Westminster-parl. negtede naturligvis at anerkjende Royalist-forsamlingen, og da Karl snart indsaa, at denne ikke formaaede at gavne hans Sag, opløste han den efter tre Maaneders Forløb.

Westminster-parl., der havde overdraget den udøvende Magt til en af 14 Commoners, 7 Peers og 4 Skotter bestaaende Komite, blev meget forbitret ved at erfare, at Kongen havde gjort Oprørerne i Irland Indrømmelser for at kunne anvende den derværende kongelige Styrke i England. Disse Tropper blev dog, strax de kom over, oprevne af Fairfax, som derpaa tilligemed Lord Manchester og Cromwell (nu „General-løitnant“) forenede sig med en skotsk Hær paa 20,000 Mand, hvilken Alex. Leslie (af Karl gjort til Earl af Leven) allerede Jan. 44 havde ført over Grænsen. Efter at have undsat York indlod Prins Ruprecht sig mod Marquis'en af Newcastle's Raad i Slag med de forenede Hære; Ruprecht og Cromwell, der begge stod paa de venstre Fløie, seirede ved Marston-moor paa hver sin Kant, hvorpaa det kom til et afgjørende Sammenstød mellem dem, der endte med, at Jern-siderne drev Cavalierererne paa Flugt. 4,000 Faldne dækkede Balpladsen, og Cromwell, der ikke

§ 5.
Kamp i
1644.

2. Juli
1644.

lob sine Mænd give Pardon*), skrev efter Seiren: „Herren har ladet Cavaliererne falde som Straa for vore Sværd; egge.“ Ruprecht, som, foruden Artilleri og Bagage, havde mistet en Mængde Fanger og Faner, trak sig med Levningsgerne af Hæren til Chester. Marqu. af Newcastle forlod England; Dronningen satte samme Maaned over til Frankrig. Kort efter havde dog de Kongelige et Held i det Sydlige; Essex, som af Kongen var bleve bragt i en mislig Stilling i Cornwall, forlod nemlig sin Hær, der maatte udlevere Baaben og Ammunition og opløse sig. Karl nærmede sig derpaa London, men var ved Newbury uheldig mod Manchester og Cromwell og maatte paany søge til Oxford.

S 6. De Underhandlinger, som indledebes i Begyndelsen
 — Independ. af 1645, førte ikke til Forsoning, da Kongen, paavirket
 Cromwell og af Breve fra Dronningen og Montrose**) (cf. S. 39),
 Hæren. viste sin gamle Bakken, paa samme Tid som Presbyterianerne holdt paa at overfløies af de radikale Independentter; disse ansaa Presbyterianismen for ligesaa ugudelig som Prælatvælde og Papiisme og beskyldte dens Tilhængere for at være Forrædere, som vilde ofre Folkets Frihed for at opretholde sin ubibelske og utaalsomme Kirkeforfatning. [Milton skrev mod det herskende Partis Intolerance og Censur]. Cromwell, som efter Slaget ved Newbury havde ioret for kraftig Forfølgelse og siden i Parl. havde ytret, at Hæren maatte ordnes paa en anden Vis og Krigen føres mere energisk, hvis man ei skulde nødes til at slutte en uhæderlig og fordærvelig Fred, optraadte snart baade i Hæren og Parl. som Leder for dette ivrige Parti, der ikke vilde nedlægge Baabnene, før de havde ført den hellige Kamp for fuld Samvittighedsfrihed til Ende. Den energiske Krieger, der havde reddet Parl.'s Sag, kunde desuden

*) Cromwell skal endog have ytret, at han ikke vilde betænke sig paa at flyde Kongen, hvis han stodte paa ham i Kampen.

**) Montrose havde med en irsk-hoilandsk Styrke vundet en Række Seire i Skotland.

ikke finde sig i at underordne sig mindre dygtige og nidkjære Mænd, som Essex og Manchester. April 1645 vedtoges efter langvarig og heftig Strid den saakaldte „Selvfornægtelses-lov“ (the Self-denying Ordinance), der ved at udelukke Parlaments-medlemmer fra militær Kommando bl. a. nødte Essex og Manchester til at nedlægge sine Poster; den tapre, men lidet betydelige Fairfax blev i Ravnet Overanfører; men den uundværlige Cromwell, der paa Fairfax's Ansøgning beholdt sin Stilling som General-løitnant over Rytteriet, var Hærens ledende Mand. Især blev dette Tilfældet, efterat en Akt om Hærens Omordning (Act of the New Model) havde givet dens Ledere Anledning til at danne en næsten helt igjennem independentistisk Armé paa c. 21,000 Mand, som Cromwell snart fik indgydt „Jern-sidernes“ exemplariske Disciplin og urokkelige Mod. Det er rimeligt nok, at der har været ikke saa Hyklere i denne bedende og salmesyngende Hær, og dens Krigere besad hverken i Dannelselse eller i politisk Indsigt nogen Modvægt mod det religiøse Sværmeri, der forlede dem til fanatiske Anskuelser og Handlinger; men Historien kjenner neppe nogen anden Hær, som har kunnet opvise en saadan Kerne af oprigtig gudfrygtige og for sin Overbevisning kjæmpende Mænd.

Cavaliererne, hvis flette Krigstugt havde gjort dem farligere for deres Venner end for deres Fiender, blev 14de Juni 1645 totalt slagne ved Naseby, hvor Karl med personligt Mod var tilstede i Kampen. Ruprecht var ogsaa her heldig og overvandt Tretton*), men spildte Tiden ved Fiendens Bagage, medens Cromwell seirede paa høire Fløi og derpaa ved at ile den betrængte Fairfax til Hjælp vendte Slaget til et fuldstændigt Nederlag for

April
1645.

S 7.
Kamp i
1645.
14. Juni
1645.

) Denne Tretton, der førte Parl.-hærens venstre Fløi, blev Aaret efter Cromwells Svigersøn.

Royalisterne. At man af Kongens ved Naseby tagne Papirer fik Bished for hans vedvarende Tilbøielighed til at opnaa Enevælde, hvortil han havde bedet fremmede Fyrster om Hjælpetropper mod til Gjengjæld at befri Katholikerne*) fra alle Baand, styrkede Independenterne s anti-monarkiske Anstuelser; den høieste Magt var, mente de, hos Folket, der efter at have overvundet en Konge, som havde misbrugt sin Myndighed, ikke var forpligtet til at vende tilbage til den gamle Regjeringsform. En stor Del af dem ønskede (paavirkede af „Dommernes Bog“) en theokratisk Republik. Da Cromwell og Fairfax Aug. 1645. havde stormet Bristol, fik Ruprecht fri Afmarsch; han begav sig til Oxford, hvor Karl atter var tyet hen, og raadede sin Onkel til Forsoning med Parl., men blev affædiget og forlod snart Landet. Sept. 1645 blev Montrose Spt. 1645. overrumplet og slagen nær Selkirk af Dav. Leslie og maatte rømme Skotland, saa der heller ikke fra den Kant var nogen Bistand at haabe. Da Karl derfor, efter frugtesløse Forsøg paa at underhandle, saa sig aldeles værgeløs og især frygtede Independenterne, der vel var i Minoritet i Parl., men udgjorde det herskende Parti i Hæren, flygtede han, saasnart denne nærmede sig, med to Ledsagere Mai 1646. til Skotterne, som stod ved Newark. Tre Uger senere overgav Oxford sig, og dermed var den egentlige Borgerkrig endt.

e. Krigens Efter spil.

(1646—49).

§ 1. Da Karl af Fortjærlighed for den episkopale Kirke, som han ene fandt forenlig med Monarkiets Bestaaen, negtede Kongen i Hærens Magt. at undertegne „the Solemn League and Covenant“ og at gaa over til Presbyterianismen, medens han tillige afflog det engelske Parl.'s Fordring om Affkaffelse af Episkop-

*) Han havde bl. a. ogsaa lovet de irske Katholiker store Indrømmelser paa Protestanternes Bekostning for at bevæge dem til en ny Opstand.

patet og Befaling over Hær og Flaade i tyve Aar, udleverede Skotterne ham mod Betaling af 400,000 £ som Jan. 1647. skyldig Sold og Subsidie til det engelske Parl.; detses Flertal var endnu Presbyterianere, der ikke nærrede den ringeste Tanke om at øve Vold mod den kongelige Fange. Det ledende Parti vilde nu, da Kongens væbnede Modstand var brudt, reducere den farlige Hær, i hvilken der da stiftedes oprørske Foreninger af Officerer og Soldater; den ansaa nemlig ikke sit Frihedsværk for endt og holdt ligesaameget det presbyterianske Parti som Kongen for den hellige Sags Fiende. Efterat en independentist Fændrif havde bortført Karl fra Holmby House til Hampton Court, hvor han var i Hærens Magt, nødte denne Underhuset til at udstøde Aug. 1647. elleve af de presbyterianske Medlemmer.

Cromwell begyndte nu at underhandle med Kongen, idet han foresillede Hæren, at man kunde vente større Tolerance af ham end af de ubøielige Presbyterianere; men da det vakte en Forargelse hos de ivrigste Independenter, som truede med at bryde ud i Mytteri, og han tillige erfarede, at Karl samtidig tingede med Presbyt., Skotterne og Irlanderne, afbrød han Underhandlingen og sluttede sig endnu nærmere til de væbnede Tjere. Af Frygt for den Konge-fiendske Hær, hvor man allerede hørte ildevarslende Tale om „Hoved-forbryderen“, flygtede Karl i November til Wight, hvor en Militær efter Parl.'s Ordre satte ham fast paa Carisbrook Castle. § 2.
Karl's
Flugt. —
Sl. v. Pre-
ston. —
„Pride's
Kenselse.“

Skotterne havde ved Kongens Løfter, og fordi de saa Presbyterianismen stedt i Fare, ladet sig bevæge til at foretage et nyt Indfald i England. 12,000 Mand under Hert. Hamilton rykkede over Grænsen og forenede sig med en liden Royalist-styrke; men Cromwell, der netop havde kuet en Rejsning i Wales, drog mod dem med 8,000 Veteraner og slog dem ved Preston, hvorpaa Aug. 1648. han fortsatte Marschen til Edinburgh og tvang Skotterne

til at opgive Kongens Sag. Imidlertid havde Fairfax (nu Lord) dæmpet Opstande af Royalister og Presbyt. i det Endelige.

Da Hæren, der var opbragt over den af Karl paaførte Krig, ved sin Tilbagekomst fandt Underhuset, hvor Presbyt. atter havde hævet sig, i Begreb med at slutte
 Dec. 1648. Forlig med Kongen, drev Oberst Pride med to Regimenter c. 200 Presbyt. ud af Parl.; dette kom efter „Pride's Renselse“ til blot at bestaa af c. 60 Independenter („Rump:parl.“), som var villige til at godkjende alle Hær:ledernes Forholdsregler og strax vøterede Cromwell Tak for hans Fortjenester. Imidlertid var Kongen paa Cromwells Foranstaltning ført til Hurst Castle, et øde Slot paa Kysten af Hamp:shire.

§ 3.
 Kongens
 Genret-
 telse.

Rump:parl.'s Beslutning om at sætte Karl under Anklage som Tyran, Forræder og Blodsudgyder var vistnok begrundet i Overbevisningen om hans Trølsshed og Hevn:lyst. Cromwell havde neppe kunnet hindre dette Skridt; hans personlige Skjæbne var nemlig efter de foregaaende Begivenheder nøie knyttet til de radikale „Gudelige“, der havde tilrevet sig Magten; et Flertal af disse mente i det gamle Testamente at finde en blodig Gjengjældelse mod den hellige Sags svorne Modstander fuldkommen hjemlet, og kun ved at føie sig efter sit Partis Anskuelse og Krav kunde Cromwell vente at bevare sin Indflydelse og fremme sine Hensigter, der vel har været en for ham selv uklar Blanding af reformatoriske Planer og selviste Motiver. Den lille Rest af Underhuset forklastede Billen; men Underhuset erklærede da dets Samtykke for overflødig. Af Dommerne mødte kun det
 20-27 Jan. 1649. halve Antal (deribl. Cromwell) i Westminster Hall; en Advokat Bradshaw præsiderede. Karl nød Nødver i Whitehall og døde med en Sindssro og Værdighed, som bragte mange til at glemme, hvad han havde forbrudt.

Han gav paa Skafottet Parl. Skylden for Borger-krigen og erklærede sin Skjæbne for en retfærdig Gjengjældelse, fordi han havde opofret Strafford. Da Bøddelen fremviste „en Forræders Hoved“, lød der en dyb Knurren fra Mængden; Folket var opfyldt af Harm og Afsky; men Hæren havde det skræk-slagne Land i sin Magt.

The Commonwealth. Rump:parl. forøgedes til ^{S. 1.} Regjerin-
c. 150 Medlemmer. I Statsraadet, der tællede 41 Per- gen. —
soner, sad bl. a. Cromwell, Bradshaw og Ireton; ^{Ir. og} Skotland.
Milton blev tilkaldt som Udenrigsminister; Fairfax kommanderede Hæren under Cromwells Tilsyn; den dygtige og hjækkede Oberst Rob. Blake satte sig i Spidsen for Flaaden. Nogle Royalister og enkelte Levellers, som satte sig op mod Usurpatorerne, blev henrettede.

Efter Droghedas Indtagelse blev Garnisonen og ^{Spt. 1649.}
en Del katholske Geistlige nedslæbte, dels som Hevn for Blodbadet i 1641, dels for at sætte Skræk i Irerne; en lignende Scene fandt Sted i Wexford. Den katholske Kultus blev forbuden, dens Geistlige fordrevne og dens Tilhængere udelukkede fra Embeder; talrige Godser inddroges og gaves til engelske Kolonister, bl. a. til mange af Cromwells Soldater. Krigsfanger og ikke faa Kvinder og Børn sendtes til Vest-Indien (Barbados, senere Jamaica). Tusinder udvandrede til Amerika eller til de katholske Lande i Europa.

Skotterne havde forgjæves protesteret mod Karl I's Henrettelse. Prins Karl (II) landede Sommeren 1650 og maatte hylde den presbyterianske Lære, hvis Prester tvang ham til et strengt og ensformigt Liv, som lidet tiltalte ham. Cromwell, der efter sine Bedrifter i Irland var bleven „Lord-general over Republikens Hære“, trak sig, da hans Styrke var noget medtagen af Sygdom og Mangel, tilbage til Dunbar; Leslie, der fulgte

1650.

- efter, blev her af Hærens ivrige Præster nødte til en uheldig Fremrykning; Cromwell udraabte: „Herren har givet dem i vore Hænder!“ og benyttede Leiligheden til med sine gamle Kjerne-tropper næsten at oprive den overlegne skotske Hær; medens dens Levninger forfulgtes, citerede han en af Davids Salmer. Da Karl (II) — efter at være kronet i Scone — det følgende Aar faldt ind i England, indhentede Cromwell ham, før Royalisterne havde kunnet forene sig med ham, og „fik den kronende Raade“ at slaa ham ved Worcester; Karl slap over til Normandi. Monktvang derpaa Skotterne til at forene sig med den engelske Republik.

- § 2. Krig med Holland og Spanien. 1652—54. Hundreder af hollandske Fartøier opkapredes. Blandt de engelske Admiraler vandt især Rob. Blake*) Berømmelse. Ved Freden til London blev det engelske Flags Forrang i alle britiske Farvande anerkjendt. — Kort før England som Frankrigs Forbundne erklærede Spanien**) Krig, havde Blake tugtet de nord-afrikanske Sø-røvere; siden tog han ved Teneriffa en spansk Sølvflaade, men døde, netop som hans Skib løb ind til Plymouth. Imidlertid havde Admiral Penn efter et mislykket Angreb paa San Domingo taget Jamaica (1655). Som Løn for Hjælpen afflod Frankrig ved „Pyrenæerfreden“ Dunkerque, der hørte til de spanske Nederlande og var indtaget af Turenne, til hvis Hær en engelsk Styrke havde sluttet sig.

- § 3. Cromwell og Barebone-parl. Allerede kort efter Konge-drabet var Cromwell kommen paa en spændt Fod med de videst-gaaende Svær-

*) I Begynd. af 1653 slog han Martin van Tromp mellem Portland og Galais; i den store Seir ved Texel (hvor Tromp faldt) Sommeren samme Aar deltog han derimod ikke.

**) Engländerne fordrede fri Handel paa spansk Amerika; Spanierne søgte at lægge dem Hindringer iveien i Vest-Indien.

mere, der i sin hensynsløse Reform-iver var fiendtlige mod al Autoritet og snart maatte blive Modstandere af en Magthaver, som — med al Agtelse for hans dygtige og velmenende Styrelse — neppe kan frikjendes for at have givet personlig Herse-lyst adskilligt Rum ved Siden af sine oprindelige religiøse og politiske Motiver. Barebone: parl., som bestod af 150 „gudelige“ og lidet medgjørlige Mænd af Middelstanden og har faaet Navn efter en hæderlig, men fanatisk Garver „Pris-Gud“ Barebone, fremkom, paa samme Tid som det viste sig uvilligt til at afhjælpe Finans-nøden, med radikale Reform-planer (Retsvæsen, Kirke-forhold, Civil-ægteskab) og vilde tillige blande sig i Hærens Anliggender; Cromwell lod det derfor inden Aarets Udgang rydde med Vaaben-magt.

1653.

Kort efter udnævnte et Raad af Officerer*) Cromwell til Lord Protektor med Ret til at befale over Hær og Flaade og ansætte Embedsmænd. Han ønskede, „at hans Myndighed kun maatte vare, saalænge den holdt sig efter Guds Ord og sikrede Folkets Rettigheder og Eiendom“, og tog Ophold i Whitehall. Blandt Protektorens første udenrigske Skridt var Afsluttelse af Forbund med Sverige og Fred med Holland; han søgte ogsaa at nærme sig Danmark og Brandenburg og blive Sjælen i en protestantisk Liga.

§ 4.
Protektor-
ren og
hans første
Parl..

Cromwell havde nu vistnok til Hensigt at regjere som en konstitutionel Fyrste, idet han stode paa Hæren, der vel for en stor Del var republikansk-sindet, men dog gjerne saa sin afholdte Fører med stor Magt i Spidsen for Fristaten, og idet han ved en kraftig og tolerant Styrelse haabede at forsone den store Mæsse, hvis Hoved-interesse var Sikkerhed for Person og Eiendom og Frihed for religiøs Tvang.

Men han blev bittert skuffet; thi det i hans Navn indkaldte Parl., der fremgik af en ny Valg-ordning og be-

1654—55.

*) Det første Statsraad var blevet opløst samtidig med Rump-parl.

flod af 340 Englændere, 30 Skotter og 30 Irlændere, hørte vel gjerne hans Udvarsel mod Tyrernes samfundskop- løsende Dmvaltningssideer, men krævede Folkets Suverænit- et anerkjendt, søgte at begrænse Protektorens Magt og gjorde Vanskeligheder ved at bevilge Skatter, hvorfor han saa sig nødsaget til at opløse det. Derpaa indsatte han for at lue oprørske Tendenser paalidelige Mænd som „Gene- ral-majorer“ i Distrikterne med udstrakt militær og dømmende Myndighed. Uro-sifttere blev strengt straffede, og en enkel puritansk Levevis søgtes paatvunget alle.

§ 5.
Protekto-
ren og
hans andet
Parl..

1657.

Cromwells Bægning ved at modtage det Tilbud om Konge-titel, hans andet Parl. gjorde ham, „fordi Landets usforanderlige Lov krævede en Konge“, skrev sig vistnok væsentlig fra Hensyn til Hæren, der ialfald vilde have Re- publikens Skin bevaret; men gav han end Afkald paa Konge-navnet, havde han dog den Tilfredsstillelse at se sig med kongelige Ceremonier indsat til „Protektor af Guds Raade“ og med Ret til at udnævne sin Estermand. Derpaa søgte han at styrke det konservative Element ved til Parl. at knytte et Lord-kammer, som han, da saare saa af de indkaldte Peers fulgte Opfordringen, maatte danne af sine nærmeste Tilhængere og Slægtninge; men da Un- derhuset spottede over disse „Cromwell-lorter“ og i det Hele viste sig oppositionelt, opløste han i Begyndelsen af 1658 ogsaa dette Parl., idet han kaldte Gud til Dommer mellem sig og sine Modstandere.

1658.

§ 6.
Protekto-
rens sidste
Dage,
Karakter
og Betyd-
ning.

Cromwells Styrelse, der betragtedes med en Blanding af Afsky, Beundring og Frygt, var „for god til at vække Fortri- lelse og for kraftig til, at andre Fortvilede skulde vooe at gjøre Oprør mod den.“ Dog førte de kongelig sindede Legitimisters og de ivrigste Ekstereres Had endog til Esterstræbelser („Killing no Murder“), saa han for at sikre sit Liv maatte lade en „høi Domstol“ gaa strengt tilværks og gif væbnet og med Liv-vagt. Foruden at et Par af hans kjæreste Paarørende

døde, medens andre af hans Nærmeste sluttede sig til de gjensidige Tvrere, hjemsogte Cromwell i sin sidste Tid af Sygdom, Mismod og Skrupler. Hans Levninger bisattes († 3. Sept. 1658) i den kongelige Begravelse i Westminster Abbedi.

Den store Mand's private Liv var pletfrit, og hans Hof hold i Whitehall havde udmærket sig ved puritansk Erbarhed. Puritanernes plumpe Djærvhed og barske Streng-
hed var hos Cromwell forenet med en Raadsnildhed og en sund Forstand, som gjorde ham det let at finde sig tilrette i de vanskeligste Forhold og holdt ham fri for sana-
tiske Udskielser. Han optraadte som en virkelig „protector“ for sit Land, idet han beskyttede den bestaaende Orden ikke blot mod Kongens Absolutisme, men ogsaa mod sine Stald-
brødres Radikalisme. Desuden var Cromwell en senere Tids Forløber ved sin Iver for Trossfrihed*), sine mo-
derate Reform-planer (Valg-ordning, Ketsvæsen) og sin kraftige Udenrigspolitik, der for første Gang viste Verden, hvilket vægtigt Lod et af en dygtig Haand ledet og ved en fast Real-union forenet Britannien formaar at lægge i Europas politiske Balance. Englands Sø vælde gjorde under ham et stort Skridt fremad.

Richard Cromwell († 1712) var en oplyst og redelig Mand, men manglede baade Faderens Hersker-talent og hans religiøse og militære Anseelse. Efterat Hæren havde opløst det gjenindkaldte Rump-parl., var Magten i Hænderne paa et Officer-raad med General Lambert i Spidsen.

Men Folket havde fattet Affinag for det puritanske Væsen, som mange Hyklere bragte i stigende Wanry, og man var træt af Hær-vældet og længedes efter en fast og historisk hjemlet Regjering. Royalister og Presbyterianere

*) Jøderne fik bygge en Synagoge i London. De Episkopale tillodes der uhindret privat Gudstjeneste. Mod Katholikerne gjordes de gamle Straffe-love gjældende, da de be-
tragtedes som et landesfarligt Parti.

glemte sit Fiendskab over den fælles Fare for Anarki og Militær-tyranni.

General **George Monk** (af Karl II gjort til Hert. Febr. 1660. af Albemarle) naaede London med 7,000 Mand. Rump-parl., der paany blev samlet og forstærket med de i 1648 uddrevne Presbyterianere, lod Officer-raadet opløse og Lambert fængsle og afsluttede derpaa sin lange og velende Løkebane med at vedtage Indkaldelse af et nyt Parlament. Imidlertid havde Monk dannet et Statsraad af agtede Mænd, mest Royalister.

Apr. 1660. Det nye Parl., der traadte sammen i April, modtog med Glæde et skriftligt Restaurationsforslag fra Karl II, med hvem Monk havde indledet Forbindelse; det indeholdt Tilbud om religiøs Tolerance og Tilgivelse for alt, som Parl. ikke selv fandt burde straffes. Der vedtoges, at „ifølge Rigets gamle Grundlove var og burde Regjeringen være hos Konge, Lorder og Commons“. Den nye Konge afhentedes af en Eskadre i Nederlandene og holdt under almindelig

Mai 1660. Glæde Indtog i London paa sin 30te Fødselsdag.

Puritanerhæren, som med mørk Uvilje havde seet det „ugudelige“ Kongehus, gjenindsat, og mod hvis Misnøie man havde søgt at sikre sig ved at væbne Militzen, gav det sidste Bidnesbyrd om sin Hæderlighed ved rolig at lade sig opløse. Da den hellige Sags Forkjæmpere saa, at deres Haab om, at Mængden kunde bringes til at dele deres „gudelige“ Livsanskuelse og slutte sig til deres theokratiske-republikanske Ideal, viste sig illusorisk, gik de hver til sit for under den nye Prøvelsestid at leve som „de Stille i Landet.“

1660 — 85.

§ I. **Karl II**, hvis Munterhed har skaffet ham Navn af Karl II. — „the merry monarch“, var en kvik og behagelig, men hjerte- Restaurations- løst Mand, der var ligesaa blottet for Træjerighed som tionen. for Pligtfølelse; han ønskede i grunden kun Magt for at

kunne forøde Statens Midler til et uvirksomt Liv i Nydelse og Pragt, der stemte med hans sanselige Tilbøieligheder. I religiøs Henseende vaklede han mellem Bantro og Katholicisme, men affkyede Presbyterianismen som „upassende for en Gentleman“. Hoffet bestod mest af flette og udsøvende Personer, der ikke brød sig om Landets Vre og Belfærd, og dets Exempel befordrede den letsærdige Aand, som navnlig i Hovedstaden og de høiere Kredse afløste den puritanske Strenghed. Det puritanske Væsens Udværter var selv blandt Mængden bleve Gjenstand for Spot; men en betydelig Del af det engelske Folk har siden hin Vækkelsestid bevaret et alvorligt religiøst Sind, der har gjort, at saavel papistiske Tendenser som Profanationer og Udskielser altid har mødt levende Affky. Restaurationens-parl. vedtog en Amnesti-akt; inddragne Kron-, Kirke- og Royalist-godser tilbagegaves; de fleste af de forældede Lehnsplichter blev afskaffede. Karl II holdt til sin Beskyttelse for egen Regning en bereden Liv-garde og et Par Regimenter Fodfolk. Under det levende Dufte om at blive Anarkiet kvit havde man forsømt at kræve kraftige Garantier for Friheden; de almindelige Røster om Amnesti og Tolerance viste sig saameget mindre betryggende mod en hevnlysten og absolutistisk Hof-politik, som Karl II's første Parl. baade i Stats- og Kirke- (1661-79). sager var meget reaktionært. Uniformitetsakten fornyedes, og Covenant'et blev offentlig brændt. Biskopperne fik atter Sæde i Overhuset. The Triennial Act blev snart ophævet.

Efter at have solgt Dunkerque og ægtet Katharina ^{S 2.} af Portugal, der bragte ham Bombay og $\frac{1}{2}$ Mil. L i ^{Krige med} Holland. Medgift, begyndte Karl II Krig med Holland. Anledningen ^{— Forh.} var dels Koloni-strid paa Guinea-kysten og i Amerika, dels ^{til Frankr.} 1665—67. at Kongen hadede sin Søstersøn Wilhelm III's republikanske Modstandere. Stor-admiralen Hert. Jakob af York vandt vel en stor Sø-feir over Dpdam ved Lowes-

- toft*) (1665); men Karl bortødslede mange af de til Kri-
gen bevilgede Midler, og Flaaden var i daarlig Stand.
1667. Juni 1667 vovede derfor Ruyter at seile opad Themsen, ødelægge Sheerness og brænde en Del Orlogsskibe ved Chatham; hans Kanoner høretes paa London Bridge. Kort efter sluttedes Fred i Breda; England erholdt New York (Ny Amsterdam) og New Jersey, men afstod Surinam og lempede Navigationsakten for Hollands Bedkommende. — Den fortjente Statsmand Wil. Temple**) fik derpaa som Gesandt i Haag sluttet en i England meget populær Trippel-alliance mellem Engl., Holland og Sverige, hvis Formaal var at beskytte Nederlandene mod Ludv. XIV; denne maatte ogsaa bekvemme sig til ved Freden til Aachen at opgive sine fleste Erhvervelser. Men allerede 1670 sluttede Karl II Forbund med Ludv. XIV (Traktat i Dover); han erholdt 200,000 £'s aarlig Subsidie, Løfte om Bistand til Kuldkastelse af den engelske Forfatning samt Udfigt til Zeeland, men maatte til Gjengjæld leve Hjælp mod Holland, Anerkjendelse af Ludvigs Krav paa Spanien og i en hemmelig Artikel forpligte sig til at gaa over til Katholici-
1672-74. smen. — Under Krigen med Holland var Hert. af York atter heldig, medens derimod et Par Forsøg paa Landgang i Holland mislykkedes. Folket var meget misfornøiet med denne Ufred, og Parl. negtede Penge, saa Karl maatte indrømme Holland Fred mod 3 Mil. Gylden i Krigsomskostninger. Medens Kongen vedblev at staa i en nedværdigende Forbindelse med Ludv. XIV, glædede Folket sig over York's ældste Dot. Marias Giftermaal med Wil-
1677. helm III.

§ 3.
Clarendon
— Test-
akten.

Karl II brugte personlig at paavirke Parl.'s-medlemmerne, af hvilke ikke saa lod sig bestikke; men det ødsle og letfindige Hof-liv, den uværdige Udenrigspolitik og Frygt

*) Samme Aar stod en engelsk-hollandsk Sv-træfning i Bergens Havn.

**) Ogsaa bekendt som politisk Skribent († 1698).

for Katholicismen vakte efterhaanden en stigende Opposition i det fra først af saa søielige Parl.. Jarl Clarendon*), der paa een Gang stødte Underhusets Frihedsparti ved sine reaktionære Anskuelser og gjorde sig forhadet af Hoffet ved at ivre mod dets Fordærvelse, fik Afsked som Lord kansler, 1667. blev sat under Tiltale af Underhuset og forvistes; han døde i Frankrig 1674. — Da „Cabal-kabinettet“ for at vinde Katholikerne i Kraft af Kongens Dispensationskret udstedte en „Indulgens“-forordning, nødte Parl. Regjeringen til at tage den tilbage og vedtog Test-akten, der udeluk- 1673.kede alle, som ikke afslagde Supremati-eden, fornegtede Transsubstantiationen og een Gang aarlig nød episkopal Nadver, fra Statsraad, Parl. og Embeder. Cabal-ministrene gik i den Anledning af og afløstes af den bestikkelige og bestikkende Jarl Darby.

Karls første Parl. opløstes Jan. 1679, da det kræ- § 4. vede Yorks Udelukkelse fra Thronen og satte Danby un- The Popish Plot Ha- der Tiltale. Stemningen var ophidsset ved Rygter om en beas cor- pus-akten. farlig Katholik-sammenjærgelse („the Popish Plot“), og mange Katholiker henrettedes paa falske Bidnesbyrd af flette Angivere, som fik store Belønninger; desuden havde paagrebne Breve robet, at York og Danby stod i en for Religionen og Landets Interesse farlig Forbindelse med Frankrig.

I det nye Parl. var det misfornøiede Parti endnu talrigere; Toriernes Misgreb havde fremkaldt en stærk Whig opposition.**) Flere af Whig-lederne (bl. a. Sidney) var bestukne af Ludv. XIV., der frygtede en Forstaaelse mellem Karl og Parl.; den Bestikkelighed, som pletter de fleste af denne Tids engelske Statsmænd, kan, foruden af

*) Landsflygtig før Restaurationen.

***) „Tories“ var egentlig en irsk Benævnelse paa roverske papi- stift-royalistiske Fredløse under Cromwells Regimente, — „Whigs“ et skotsk Navn paa ivrige Presbyterianere i Lav- landene. [Torre (irsk): „Giv hid!“ — Whig: sur Valle].

Restaurations-periodens almindelige Umoralitet, forklares ved, at Parti-interesserne under den bitre Borger-splid, ligesom i de gamle græske Republikker, stillede de patriotiske Hensyn i Skygge. Kongen søgte at sikre sin Broders Arvesølge ved 1679. at sanktionere Habeas Corpus-akten, der tillige byder, at en Fængslet inden tre Dage skal stilles for Retten, og som endnu ansees for den personlige Friheds faste Bolværk i England. At Censuren samtidig ophævedes, fik ikke stor Betydning, da Kron-juristerne snart fandt ud, at det ikke kunde gjælde politiske Skrifter og Tidninger.

§ 5.
Tory-re-
gimente.
1681.

Efter at have opløst baade sit andet og et Par nye Parl., der stadig ivrede for Thronfølge-ændring, styrede Karl fra 1681 næsten enevældig. En stor Del af Nationen frygtede for nye Uroligheder og begyndte desuden at anse Katholik-frygten for overdreven, medens mange holdt den legitime Arvesølge for hellig og ukrænkelig. Der indløb loyale Adresser fra forskjellige Kanter, og det torysiske Erford fordømte enhver Frihedsytring. Subsidier fra Frankrig holdt Finanserne nogenlunde paafode. Da Whig-lederne (Shaftesbury, Russell, den republikansk-sindede Sidney, Monmouth*) o. a.), som saa, at der behøvedes kraftige Midler for at bevirke et Omslag, pønsede paa en væbnet Rejsning, benyttede Torierne sig af en opdaget Sammen-sværgelse af nogle ubetydelige Personer mod Kongens og Yorks Liv („the Rye House Plot“) til at rydde et Par af sine ivrigste Modstandere af Veien; de fik nemlig den patriotiske Lord Wil. Russell, der var uskyldig i Komplottet 1683. og døde med en Kristens Mod, samt den stoiske Sidney, hvis Medskyldighed ialfald ikke blev bevist, dømt fra Livet af en torysisk Jury**). Shaftesbury og Monmouth søgte

*) Den smukke og yndede Hert. Monmouth, Søn af en walisisk Pige Lucy Walters, havde vist Kjæthed som Anfører for Hjelptropper i Frankrig.

***) Der var efter Kjendelse af Kings's Bench gjort Indgreb i Londons og talrige Valg-stækkers Friheder, saa Regjeringen havde faaet større Indflydelse paa Parl.'s- og Jury-valg.

Tilflugt i Holland. Lovene mod Non-conformisterne udøvedes strengt. York, der blev dispenseret fra Test-akten, fik sit Embede igjen og stor Indflydelse. Karl II nød før Jan. 1685. sin Død katolsk Nadver.

I Skotland vakte den episkopale Kirke-tvang ^{§ 6.} Skottl. og snart Gjæring. Efterat en Opstand var bleven dæmpet og ^{Irland.} straffet med Henrettelser og Konfiskationer, forbødes private ^{1667.} Opbyggelser (conventicles) og Mark-møder (camp-meetings), der holdtes af affatte Præster, og hvor man indfandt sig med Bibler og Raaben; høilandste Dropper indkvarteredes i Lavlandene, og ingen maatte forlade Landet uden Regjeringens Tilladelse.

Men Tvungen styrkede kun Folkets Hengivenhed for Presbyterianismen og Covenantet, der atter var det sælles Løsen, og der udbrød et større Oprør, efterat først den forhadte Erk. Sharpe af St. Andrews var bleven myrdet. Monmouth seirede ved Bothwell Bridge, og Rejsningen blev blodigt kuet; „Covenanterne“ jages som Dyr og skjedes paa Markerne. 1679.

Under og efter Hert. Yorks paafølgende Styrelse led Presbyterianerne fremdeles haard Forfølgelse; der anvendtes endog Tortur („den spanske Støvl“, „Tommel-Fruen“) mod dem, hvorved Hertugen oftere skal have været tilstede. Det lykkedes ogsaa tilslut Regjeringen at fremtvinge en ydre Tilslutning til Statskirken, eller ialfald til de forresten lidet agtede presbyterianske Geistlige, som ved Indrømmelser havde erhvervet sig Tilladelse til at prædike

Forholdene i Irland søgtes efter Restaurationen ordnede ved en Act of Settlement, der kun tilbagegav nogle faa af de plyndrede Katholiker en Del af deres Godser; Katholikerne, som havde ventet bedre Kaar af den katolsk-sindede Karl II, var derfor misfornøiede og søgte flere Gange forgjæves at faa den ændret. Mange udvandrede til Frankrig og Spanien.

1685—88.

§ 1.

Jak. II.

— Mon-
mouth.

Jakob II var en indskrænket Mand af en stiv og

uforsønlig Karakter, som ofte ytrede sig i smaalig Trods.

Han førte et agtværdigere Liv end Karl II og besad større

Energi, men var derfor ogsaa mere herskesyg og en langt

ivrigere Katholik. Whiggernes Mistillid var snarere en

Umbefaling i det herskende Tory-partis Dine. At han

strax i Statsraadet erklærede at ville regjere efter Lovene

og opretholde den episkopale Kirke, vakte almindelig

Glæde. Geistligheden prædikede om Kongens hellige

og absolute Magt og erklærede Modstand mod Dyrigheden

for Synd. — Monmouth landede med en Del landsflyg-

June 1685. tige Whigger i det Vestlige og fik snart flere tusinde

uovede og slet væbnede Mænd under sit Banner. Han

stødte mange ved at tage Konge-navn og var ikke det

farlige Foretagende voren; desuden var hans Raadgivere

udulige og splidagtige. Efter et Nederlag paa Sedgemoor

(nær Bridgewater), det sidste Slag paa engelsk Grund-

flakkede den ulykkelige Kongesøn forklædt om i tre Dage

og blev derpaa ført som Fange til London; han tryglede

forgjæves sin Dnkel om Naade. Mange af hans Tilhæn-

gere hængtes af Soldaterne; Hundreder dømedes hensynsløst

til Døden af den grusomme og brutale Overdommer Jef-

frey's*) (the Bloody Assize i Winchester); andre Hundre-

der deporteredes til Vest-Indien. Jarlen af Argyll der

i Samraad med Monmouth havde gjort Indfald i Skot-

land, blev ogsaa greben og henrettet.

§ 2.

Det sidste
Stuart-
tyranni.

Jakobs Opræden vakte snart stor Mistro og

Ungstelse. Han omgav sig med Katholiker, gjorde en

Jesuit-pater til sin Fortrolige og modtog en pavelig

Nuntius i Whitehall. Ikke alene hørte han selv katholsk

Messe; men han opmuntrede endog til Oprettelse af kathol-

iske Kapeller. De falske Angivere fra Karl II's Tid (cf

*) Jeffrey's havde i 1683 forestaaet Whig-ledernes Domfældelse
Jak. II gjorde ham snart til Lord-kansler.

Karl II, § 4) blev grusomt straffede. Paven og Ludv. XIV fandt det endog nødvendigt at anbefale Maadehold. Parl., der i Begyndelsen havde vist sig meget medgjorligt, blev opløst, da det gjorde Indsigelse mod Jakobs Skridt til at danne en staaende Hær og mod, at Katholiker, som dispenseredes fra Test-akten, ansattes som Officerer. Katholiker optoges i Statsraadet, og en ny „høi Kommission“ (1686, ledet af Jeffreys) lod endog de loyale Universiteter føle sin Magt, fordi man vilde modsætte sig Katholikers Udgang. Da et Tolerance edikt, som bragte Jesuiter og Munkke til Landet, befaledes oplæst i Kirkerne, undlod de fleste Geistlige at efterkomme Paabudet; Erkebiskopen af Canterbury indgav tilligemed sex Biskopper en Petition om dets Tilbagekaldelse; Jakob lod dem til Straf sætte i Tower og krænkede derved i sin forblindede Hensynsløshed den i Forsatningen hjemlede Petitionsret; men Juryen frekjendte dem til almindelig Glæde. Juni 1688. Torierne harmedes over Landskirkens Undertrykkelse til Fordel for den forhadte Papisme, og selv Dissenterne, som nød godt af Tolerance-ediktet, var mod Kongens Politik, da de gjenemskuede dens Diemed, ja endog mange Katholiker fandt hans Fremgangsmaade uklog.

Prinsens Fødsel bragte Krisen til Udbrud, da den affar Haabet om Endringer ved et kommende Thronstifte. Nogle Lorder og Gentlemen satte sig kort efter i Forbindelse med Wilhelm af Oranien. Jakob, der ikke havde agtet paa Ludv. XIV's Advarsel eller paa Tegnet til Opsætsighed hos Tropperne, blev meget forstræffet, da han af sin Gesandt i Haag erfarede sin Svigersøns Plan. Han lod Hær og Flaade ruste, indkaldte Parl. og gjorde mange Indrømmelser; men disse modtoges med en Mistro, som snart viste sig berettiget; thi paa Rygte om, at Wilhelms Flaade var dreven tilbage af Storm, tog han Parl.'s-indkaldelsen tilbage.

1686.

§ 3.
Katastrofen.

Juni 1688.

Sept. 1688.

Wilhelm, hvis Banner bar Indskriften: „Jeg vil haandhæve Protestantismen og Englands Friheder“, landede i Torbay, udstedte et Manifest om med Folkets Bistand at ville afhjælpe dets Besværinger og rykkede langsomt mod London. Blandt Overløberne var John Churchill, senere Hert. af Marlborough, Hert. Ormond og den ubetydelige Prins Tørgen. Den raadvilde Jakob blev først paagreben i Kent; men Wilhelm, hvem hans Nærværelse

5. Nov. 1688. **Dec. 1688.** var ubeleilig, gav ham Anledning til at flygte paany. Han havde sendt sin Hustru og Søn forud til Frankrig, hvor han fik Underhold i St. Germain († 1701).

§ 4. Den nye Ordning. Jan. 1689. Den af William indkaldte National Convention traadte sammen Jan. 1689. Da Torierne ytrede Ønske om, at kun Maria skulde krones og William blot blive Regent, svarede denne, at han isaafald strax vilde vende hjem. Der vedtoges først en Bill, som erklærede, at Jakob ved at krænke Forfatningen og ved at forlade Landet havde abdiceret, og at Thronen saaledes var ledig; derpaa knyttedes der hertil en Declaration of Right, som, efter at have fastslaaet det Lovstridige i Kongens Dispensation fra Lovene, Nedsættelse af dømmende Kommissioner samt Paalæg af Skatter og Dannelselse af en staaende Hær uden Parl.'s Samtykke, hævdede Petitions- og Debat-retten samt Retten til frit Repræsentant-valg og krævede forsvarlig Retspleie og hyppige Parlater. William III og Maria II godkjendte disse Beslutninger og blev derpaa udraabte til Konge og Dronning; William lovede at regjere efter Landets Love og Parl.'s Raad. Det Hele skeede med en streng Sagttagelse af de traditionelle Former og Ceremonier*), som stemte med Englændernes historisk-konservative Aand og har givet denne „Revolution“ et fra alle andre afvigende Præg.

Febr. 1689.

*) Præcedens for at erklære Thronen ledig søgtes i Rich. II's Afsættelse (1399).

Der var nu kommet en Kyrste paa Thronen, der, ligesom senere de to første Konger af det hannoveranske Hus, saa sine Interesser nøie knyttede til Frihedspartiets; Bestræbelser og Anskuelser, som andre Regenter troede at burde forfølge, fandt disse Kyrster sig bedst tjent ved at begunstige*). Saaledes endte den lange Strid mellem det Konstitutionelle og det absolutistiske Styre-sæt, som i Stuart-tiden havde holdt Landet i politisk Usmagt; nu blev dets Kræfter frigjorte, saa det kunde optræde som en Magt af første Rang, opretholde Egevægten paa Fastlandet og gjøre sig til Havens Herre.

Kultur-forhold, Literatur og Videnskab i det 17de Aarh..

Gandel, Søfart og Industri var i stadig Fremgang. De store Kompagnier, blandt hvilke kan mærkes det indiske, moskovitiske, afrikanske og tyrkiske samt Hudson Bay-komp., gjorde gode Forretninger. Bristol var endnu den første Søhavn næst London**). Told-indtægterne udgjorde 1688 c. 800,000 £ (1870: c. 20 Mil.). Vævede Varer tilvirkedes især i Norwich, Manchester (6,000 Indv.) og Leeds, Jern-varer i Sheffield og det ubetydelige Birmingham***). Finere Pottemager-arbejde blev indført. Bjergværksdriften var endnu i sin Barndom; Jern-tilvirkningen hæmmedes ved tiltagende Skov-mangel; Stenkul brugtes nemlig endnu kun til Hus-brænde paa Findestederne og i London, hvorhen det førtes Sø-veien. Uger-bruget var drevet videst i de syd-østlige Egne, hvor Hovedstadens Forsyning krævede en stor Produktion. Kvæget var mindre end nutildags; spanske Rideheste og flam-

§ 1.
Nærings-
veie. —
London. —
Kommuni-
kationer.

*) Med Kort Afbrydelse under Anna c. 70-aarigt Whig-regimente: 1689—1760.

**) Liverpool fik først en Dok Aar 1700; tidligere havde Byen ingen ordentlig Havn.

**) Bath og Tunbridge Wells var yndede Badesteder.

ste Trækdyr indførtes. Befolkningen udgjorde c. 5½ Million; Tilvæxten var forholdsviis størst i de nordlige Egne, der tidligere havde staaet meget tilbage, men fik Opkomst, da de skotske Grænse-hærjinger ophørte og der opdagedes Kul-leier.

London havde 1685 c. ½ Mil. Indbyggere, men endnu kun een Bro*) og ingen Fortoage; Gader og Pladse var smudsige og usunde og foruroligedes ved Nattetid af Røvere og Svirebrødre, da Vægter-væsenet var daarligt, og de først 1685 fik en sparsom Lygte-belysning om Vinteren. Hus-nummere var ukjendte. Kjøbmændene havde ogsaa sin Bolig i City. Efterat en Pest havde bortrevet 1665. c. 100,000 Mennesker, hjemsogetes Byen af en forfærdelig Spt. 1666. Ildebrand**), der lagde over 13,000 Huse og 87 Kirker i Aske, og som Katholikerne uden Grund fik Skylden for. De norske Trælast-handlere skal have „varmet sig godt ved den“. Ni Aar senere begyndte Sir Christopher Wren at bygge den kolossale St. Paul's Cathedral, hvis Opførelse varede i mere end 30 Aar og kostede over 1 Mil. £.

En privat Penny-bypost, som indrettedes i Otti-aarene, viste sig meget hensigtsmæssig. Den ugentlige Rigspost***), der var oprettet som en Indtægtskilde i (1649). Republik-tiden, fik efterhaanden større Udvikling. Post, Gods og Personer befordredes ved Diligencer og Pak-hestene. Reiene var endnu daarligt og ikke frie for Røvere; men Landet var bekjendt for sine gode Bærtshuse. Fra York og Exeter var der sex Dagsreiser til Hovedstaden; mellem denne og Oxford gif en Il-vogn paa een Dag****).

*) Den gamle London Bridge (1209—1832).

**) En 202 Fod hvi Svile i City minder endnu om den.

***)) Allerede 1635 havde Karl I bragt en Brev-post i Gang mellem Lond. og Edinb..

****)) I vore Dage tilbagelægger Il-toget Reien fra Lond. til Edinb. paa mindre end 10 Timer.

Land:gentryet, der i Regelen udmærkede sig ved ^{§ 2.} Erbødighed for Protestantismen og det arvelige Monarki, ^{Liv og Stænder.} var endnu temmelig upoleret og uvidende; en Tur til et Nabo:marked, landlig Sport og Pasfiar ved Al:kruset var dets almindeligste Udspreddelser; Vin brugtes kun af de meget velstaaende. Reiser til London var endnu ikke almfadelige.

Land:geistligheden stod paa et lavt Samsundstrin især de daarlig afslagne Vikarer og Gods:kapellaner, hvis Børn hyppig gik over i Bonde:stand. De london:ske Prædikanter opretholdt derimod Stændens Anseelse ved Værdom, Nidkjærhed og Bestalenhed.

Antallet af smaa Selveiere (freeholders, yeomen; med 60—70 £'s aarlig Indtægt) var betydeligt; de var ivrige Puritanere og havde som „Jern:sider“ og Soldater i Independent:hæren væsentlig bidraget til Udfaldet af Tidens store Kamp. I det følgende Aarh. opkjøbte de store Whig: og Tory:ætter for at kunne beherske Balgene*) en Mængde af Landets Smaabrug, hvis Eiere blev de mægtige Jord:drotters Leilændinger.

Arbejderne (labourers, workmen) var knapt lønede (5—6 Shil. ugentl.) og levede daarligt; c. $\frac{1}{5}$ af Befolkningen nød Understøttelse, hvorfor Fattig:skatten var høi. Almuen var uoplyst og raa og dens Urenlighed stor; de usle og overfyldte Fængsler var Arnesteder for Sygdomme og Forbrydelser.

I Byerne, navnlig i London, var „Kaffe:husene“**) vundede Tilflugtssteder, hvor især Dagdrivere, Litterater og Politikere hørte By:nyt og diskuterede Dagens Spørgsmaal; derfra hentedes for en stor Del Stoffet til de Ny:hedsbreve, ved hvilke london:ske Korrespondenter holdt Provinserne à jour med Hovedstadens Forhold og Begiven-

*) Først i vort Aarh. har Leilændinger faaet Stemmeret.

**) 1652 havde en Kjøbmand ladet en græst Tjener oprette det første Kaffe:hus i City.

heder. Af Aviser taales nemlig i Dittiaaarene kun den tørre og knappe London Gazette*), der udkom to Gange ugentlig.

The kom i Brug kort efter Restaurationen; men først henved et Aarb. senere blev den almindelig blandt Byernes Middelstand.

Medens Puritanerne var let fjendelige paa sin tarvelige mørke Frakke med en simpel Linned-krave og den enkle, højpullede Hat, de bar paa sit kort-klippede eller glat-kjæmmede Haar, havde Cavaliererne rigt gallonerede Kapper med broderede Kraver, Silke-veste, udskaarne Støvler med gyldne Sporer og en bred-bræmmed, sjær-prydet Bæver-hat over de vel-friserede Lokker. Efter Restaurationen blev den franske Smag tone-angivende ogsaa i Dragt. Paa Karl II's Tid begyndte man at bruge Parykker.

§ 3.
Litteratur.
a. Digtere. Den ædle John Milton, som havde besøgt Italien, † 1674. skrev efter Restaur. i Blindhed og trange Kaar sit glimrende Epos „Paradise Lost“, der bestaar af rimfrie Vers og udgjør 12 Bøger**). Fortsættelsen „Paradise Regained“ sættes ikke saa høit.

+ 1680. Den vittige Sam. Butler brugte sin hvasse Pen i Restaurationens Tjeneste ved i Hudibras at give en komisk Skildring af en puritansk Officer, der — som en ny „Don Quixote“ — drager ud for at reformere Staten; men han døde saa fattig, at en Ven maatte bekoste hans Begravelse.

+ 1700. John Dryden, der var paavirket af fransk Smag, er endnu høit vurderet for sine fuldendte Vers og sit me-

*) 1536 var der i Venezia under en Krig med Tyrkerne udgivet et lidet Blad, der efter sin Pris kaldtes Gazeta (en ringe Mynt). 1578 udkom der et lignende i England under Titel af „Engelsk Merkur“.

**) 18 £ var det pekuniære Udbytte af dette storartede Arbejde.

sterlige Sprog. Hans Dramaer*) er mindre udmærkede end hans Digte. Blandt Drydens Skrifter var ogsaa en Afhandling om den dramatiske Poesi og Oversættelser af Latinske Digtere.

[Om Raleighs Verdenshist. er talt S. 32, Noten.] b. Profais-

Edw. Hyde Jarl af Clarendon forfattede i sit sidste 1. Histori-
 Eril en vigtig og velskreven „History of the Rebellion“, + 1674.
 der dog ikke er fri for Fordomme og Bidsfarelser.

Skotten Gilbert Burnet, der blev forvist af Stuar- + 1715.
 terne, men kom tilbage med Wil. III, som gjorde ham til
 Bisk. af Salisbury, har leveret en værdifuld „History of
 my own Times“, der især er vigtig for Tiden 1660—
 1713, samt en dygtig Fremstilling af den engelske Re-
 formations Historie.

Blandt den begavede Geistlige Jeremy Taylor's Vær- 2. Religio-
 ker var et endnu yndet Skrift „om hellig Død“. (+ 1667). se Forfat-
 tere.

Baptisten John Bunyan skildrede i Allegorien „Pile- + 1688.
 grimmens Vandring“ en Kristens Liv under Billedet
 af en Reise.

Den udmærkede puritanske Prædikant Rich. Baxter, + 1691.
 der gjorde Tjeneste som Felt-prest i Roundhead-hæren, men
 dog holdt paa Monarkiet, er Forfatter af „de Helliges
 evige Hvile“ og „et Kald til de Uomvendte“. Da
 han i et af sine Værker klagede over Dissenter-forfølgelsen,
 fik Jeffreys (cf. Tak. II, § 1) ham idømt en svær Mulkt, (1685).
 som, da han ikke formaede at betale den, bragte ham 1½
 Aars Fængsel.

Francis Bacon (cf. S. 28; + 1626) forfattede under § 4.
 Tak. I sit filosofiske Hovedværk om „Videnskabernes 1. Filosofi.
 Forsnyelse“, hvortil han ansaa Slutninger, som bygges paa
 Kjendsgjerninger (Experimenter), for den eneste sikre Wei.

*) Paa Theatrene, der aabnedes igjen ved Restaur., gaves
 mest flette og letfærdige Stykker; kvindelige Roller begyndte
 at spilles af Fruntimmer.

- + 1679. **Th. Hobbes** søgte i „Leviathan“ at vise, at, da Menneske-samsfundets Natur-tilstand er „alles Krig mod alle“, formaar kun Monarkiet at skabe den offentlige Sikkerhed, som er enhver Regjerings Maal.
- + 1704. **John Locke** havde en Tid studeret Medicin og derpaa betraadt den diplomatiske Løbebane, som han dog snart opgav; han var en fortrolig Ven af **Earl Shaftesbury** (cf. **Karl II**, § 5). Blandt hans Værker kan navnlig mærkes: det berømte Essay „om den menneskelige Forstand“, hvori han søger at udlede alle Ideer af Sansning og Reflexion, Afhandlingerne „om den civile Regjering“ samt „Tanker om Opdragelsen“; i det sidste Skrift fremhæver han de fysiske Livsbetingelsers og de legemlige Færdigheders Betydning ved Siden af den boglige Lærdom; i politisk Henseende holdt han paa Regjeringens Ansvarlighed og mente, at den højeste Magt er hos den lovgivende Forsamling, der repræsenterer det suveræne Folk.
2. Naturvidenskab. **Sansen for naturvidenskabelige Undersøgelser og Experimenter**, som **Bacon's** Filosofi havde banet Veien for, var i stadig Stigen. **Harvey** opdagede (1628) Blodets Kredsløb. **Halley** var en fortjent Astronom. Der
1662. stiftedes et „kongeligt Videnskabselskab“ (Royal Society) i London, og i Greenwich oprettedes der et Observatorium, som har bidraget meget til Udvikling af en videnskabelig Navigation.
- 1676.
- 1642-1727. **Isaac Newton** udgav 1687 sine berømte „Principia“, hvori Gravitations-loven udvikles; allerede tidligere havde han fremsat sin Lys-theori. Den store Forsker forstod at forene Tro og Biden og skrev bl. a. om **Daniel's** Syner og **Johannes'** Åbenbaring.
-

B. Det moderne England.

(1689—1878).

1. Parlamentarismens Befæstelse og Spæ- vældets Udvikling*).

(1689—1815).

Efterat Reformationen havde givet Landet en renere ^{Indleden-}
 Religion og Revolutionen paany og for alle Tider fast- ^{de Over-}
 slaaet de gamle Garantier for Folkets Ret, træder England ^{figt.}
 ind i en Periode af Velvære og Magt, i hvilken dets frie
 Forfatning vinder Fasthed. Mellem de to stridende
 Partier, Whigger og Torier, var der egentlig ikke læn-
 gere nogen principiel Meningsforskjel; de nærrede begge kon-
 stitutionelle Grundsætninger og var kun uenige med Hen-
 syn til det ønskelige Forhold mellem liberale Fremskridt og
 Fastholden ved det Overleverede. Whiggerne lærte Maa-
 dehold ved at komme til Roret, Torierne Frihedsfans ved
 at være i Opposition. De Henrettelser og Boldsomheder,
 som havde ledsaget tidligere Parti-Kister, var der ikke læn-
 gere Tale om; naar det ene Parti ved uheldig, mislig eller
 for eensidig Styrelse kom i Miskredit, var det deraf føl-
 gende Tab af Magten en tilstrækkelig Trettesættelse. Mi-
 nisteriets Bestaaen var nemlig fra nu af ved konstitu-
 tionel Praxis i Regelen afhængig af Underhusets Flertal,
 noget, der med Nødvendighed fulgte af det overord-
 nede Tilsyn med den hele Styrelse, som Parl. havde bundet
 Ret til („Parlamentarisme“). Regjeringens eneste retmæs-
 sige Udvei i Tilfælde af Uenighed med Parl. er ved Op-
 løsning og nye Valg at appellere til Folke-opinionen.

De engelske Love beskyttede vel selv den ringeste Mand
 mod personlig Overlast; men Valg-censur'en og de store
 Fordrotter's*) Indflydelse gjorde, at Forfatningen langt:

*) 2. Reform-perioden (1815 —).

**) Blandt dem tages Shirenes Lord-Luitnanter (Militæ-
 ansførere), Sheriffer og Fredsdommere.

fra var demokratisk*); den politiske Magt var i Hænderne paa de mægtige Whig- og Tory-ætter (cf. S. 69).

De Forsøg, Stuart-prætenderne gjorde paa at fremtvinge en ny Restauration, strandede væsentlig, fordi den store Masse af Folket (udenfor de Skotske Høilande) var for tilfreds med det Bestaaende til at ønske den gamle Konge-æt tilbage.

Landet, der ogsaa vandt i Styrke ved Gjennemførelsen af Real-union med Skotland (1707) og Irland (1801), optraadte efter Revolutionen med stor Kraft udad; der førtes en Række betydelige Krige, som navnlig gik ud paa at opretholde den Ligevægt paa Fastlandet, hvoraf Englands Sikkerhed for en stor Del afhænger, og derfor i denne Periode især var rettet mod Frankrig, men som ogsaa skrev sig fra Koloniale og maritime Hensyn og i høi Grad udviklede det engelske Sø-herredømme og Koloni-vælde. Tabet af de nordamerikanske Kolonier blev mere end opveiet ved samtidige Erhvervelser i Indien og var desuden en indflydelsesrig Triumf for det engelske Selvstyrelses-princip.

Under disse lange Kampe, der førtes med saa kostbare Midler som Flaader, hvervede Tropper og Subsidier, stiftedes der en uhyre Statsgjæld; men Landets samtidige storartede Fremskridt i Industri**) og Handel frembragte en saadan Kapital-styrke, at Gjælden blev indenlandsk og Kreditten usvækket; Statens Vaan-søgning aabnede en god Anledning til sikker og fordelagtig Anbringelse af opsparede Midler, og dens Skyldner-forhold knyttede desuden Regjeringens og de Vaan-givendes Interesser nøiere sammen, hvilket blev en ny Garanti for det Bestaaende.

*) En Udvikling i denne Retning har den først faaet ved vort Kæmpe- og Valg-reformer; tidligere skal kun $\frac{1}{6}$ af Underhusets Sæder være blevne besatte ved frie Folke-valg.

**) Industrien tog især Opsving efter de vigtige Maskin-opfindelser i det 18de Kæmpe- og Valg- og sidste Halvdel.

William III var af en svagelig Legemsbygning og i Almindelighed alvorlig og indesluttet af Væsen; kun i Felten viste han sig mere livlig og utvungen. Hans skarpe Blik og faste Læber tydede paa en energisk Karakter, og han besad stor Eder-evne, især i Krig. William var virksom, samvittighedsfuld og tolerant, men blev dog mere beundret end elsket i sit nye Rige. Maria, der var ham meget hengiven og kun som sin Gemals Dronning satte Pris paa Englands Throne, døde 1694 af Børnekopper. Williams Død forarsagedes af en Feber, som han havde paa draget sig ved et Fald af Hesten; han var da 52 Aar gammel.

1689-1702.
§ 1.
Wil. og
Maria.--
Statshold.

+ 1694.

8 Martz
1702.

Kort efter Revolutionen vedtoges en Toleration Act. Pressen blev givet fuldstændig fri. 1694 fastsatte en ny Triennial Act, at der skulde vælges nye Parl.'s-medlemmer hvert 3die Aar; den blev først sanktioneret Aaret efter; siden er det kongelige Veto ikke blevet benyttet mod en af begge Huse fattet Beslutning. Ved samme Tid blev Udgifterne til Kongens Privat-husholdning (Civil List) adskilte fra Midlerne til Underhold af Hær*), Flaade og Embedsværk; Udgifterne til de forskellige Administrations-grene skulde bevilges særskilt for hver af dem og maatte ikke anvendes til andet Brug; herved forøgedes Underhusets Indflydelse; thi der maa alle Bevilgnings-bills først forelægges.

1694.

1701.

Den Act of Settlement, der 1701 vedtoges som et Tillæg til Declar. of Right, indeholdt, foruden Beslutning om, at Kongerne altid skal være Protestanter og ikke maa forlade Landet uden Parl.'s Samtykke, samt at det hannoverske Hus skulde være nærmest arveberettiget, den for Ketspleiens Uafhængighed vigtige Bestemmelse, at Dommerne skal have fast Løn og ikke kunne afsættes uden efter Loven og Parl.'s Dom; desuden skulde ingen Udlænding

*) Der begyndte at holdes en staaende Hær for lovlig bevilgede Midler.

sidde i Statsraad eller Parl. og ingen Embedsmand eller Pensionist i Underhuset.

William var gunstig stemt for Dissenterne; men Toriernes stærke Opposition hindrede yderligere Indrømmelser til dem. Adskillige torystiske Gentlemen og Geistlige sympathiserede med den fordrevne Konge, og et **Jakobit-parti** traadte i hemmelig Forbindelse med ham og gjorde Williams Stilling pinlig og utryg.

§ 2.
Irl. og
Skotland.
1689.

I Irland betragtede Katholikerne den styrtede Fyrstes Sag som sin egen, og **Jak. II.**, der allerede Vaaren 1689 kom over med en fransk Styrke, fik snart en stor, men uøvet Hær paa Benene. Han sanktionerede det irske Parl.'s Beslutning om Tilbagegivelse af de paa Cromwells Tid inddragne Godser og Tiltale mod mange af Protestanterne; disse forsvarede sig til Williams Ankomst i Londonderry og andre Stæder. Jakob var Dienvidne Juli 1690. til Slaget ved Boyne-floden, men flygtede kort efter til Frankrig. Irlænderne led den følgende Sommer et nyt Nederlag ved Ughrim, og en Tid efter maatte Limerick, Okt. 1691. der havde gjort tapper Modstand, overgive sig; Katholikerne fik ved Williams Tolerance lempelige Vilkaar; men det engelske Parl. vedtog en Aft, der udelukkede dem fra Parl. og Embeder, og et irsk Parl., som saaledes kom til at bestaa af Protestanter, fattede derpaa en Beslutning, der vel gaves Skin af at være en Bekræftelse paa Limerick-traktaten, men som i Virkeligheden gjorde Katholikernes Stilling meget mislig baade i borgerlig og religiøs Henseende.

I Skotland, hvor Parl. strax med Glæde havde sluttet sig til Wil. III, vakte Graham af Claverhouse, som med Iver og Grusomhed havde forfulgt „Covenanterne“, en Rejsning blandt de frigerske og Stuarterne hengivne Juli 1689. Høilændere; men hans Fald gjorde en vunden Seir resultatløs, og de høilandske Claner saa sig nødte til at anerkjende William og Maria.

Da Macdonald-clanen i Glencoe ved et Tilfælde var bleven forhindret fra at underkaste sig inden den fastsatte Frist, blev 38 Personer af den, paa Grund af nogle Skotters Hevn-lyst, massakrerede af en Soldater-trop, som de havde taget vel imod; William synes at have undertegnet Ordren uden at have sat sig rigtig ind i Sagen. 1692.

Nogle Aar senere grundedes der i Skotland et Bolag, som med stor Bekostning udsendte flere Expeditioner for at grunde en skotsk Nybygd paa Darien-eidet, der haabedes at skulle blive et Stapel-sted for Verdenshandelen og lede denne over Glasgow og Leith. Kongen havde tilsagt det sin Beskyttelse, men lod sig ved iverstige Kompagniers og den spanske Regjerings Forestillinger bevæge til at bryde sit Løfte; en stor Del af Kolonisterne omkom derfor af Sygdom og Mangel eller ved Angreb af Spanierne, og mange af Landets Familier forarmedes. Glencoe-affæren og Udfaldet af Darien-foretaget forøgede det skotske Jakobit-parti. 1698—99.

Krigen mod Ludv. XIV, mod hvem William allerede 3 Aar tidligere havde stiftet en Koalition (den første „Grand Alliance“), blev erklæret Mai 1689. Parl. bevilgede beredvillig Midler til Underhold af c. 70,000 Mand, af hvilke noget over Halvdelen skulde kæmpe paa Fastlandet. § 3. Krig med Frankrig. (1689-97).

Før Slaget ved La Hogue var der samlet en fransk-irsk Styrke, som skulde overskibes til Irland; Toulon-flaaden hindredes ved Modvind fra at løbe ud af Middelhavet; men Ludv. XIV befalede ikke desto mindre Tourville, der førte Brest-flaaden, at binde an med en over dobbelt saa stor engelsk-hollandsk Søstyrke paa mere end 90 Linje-skibe under Russell, Rooke og van Almonde; Kampen varede i flere Dage, og Jak. III var fra Kysten Vidne til Nederlaget. [Til Minde om denne store Sø-sejr blev Slottet i Greenwich (1696) omdan- a. Sø-krig. Mai 1692.

net til Marine-hospital]. Den dygtige Tourville tog siden ved Lages en rig engelsk-hollandsk Vare-flaade fra Middelhavet. 1694 gjorde en engelsk Eskadre med Tab af

1694.

henved 1,000 Mand et mislykket Angreb paa Brests Havn; Planen var bleven røbet af Marlborough og Godolphin.

b. Land-
kriq.
1692.

I Slaget ved Steenkerke (Aug. 1692), hvor Luxembourgen tilbageslog William III's Angreb, faldt der mange Englændere. Juli 1693 feirede Luxemb. efter tolv

Juli 1693.

Timers haardnakket Kamp i det blodige Slag ved Neerwinden; William trak sig dog tilbage i god Orden. Efter

1695.

ter Luxemb.'s Død nødte Wil. III Namur til at overgive sig; Staden var tagen af de Franske i 1692; nu formaaede Willeroys ikke at undsætte den. Finansernes Udtømmelse bidrog ogsaa til at stemme Ludv. XIV for Fred.

[Da Fredr. IV og hans Allierede erklærede Karl XII Krig, sendte Wil. III en Eskadre til Østersøen for at bistaa Sverige og mæglede Freden til Travendal. — William havde først faaet Kur-prins Jos. Ferdinand af Bayern anerkjendt som spansk Thron-følger; efterat denne var død og Delingsplanen strandet, istandbragte han et Forbund mellem Sømagterne (Engl. og Hol.) og Keis. Leopold til Fordel for dennes yngre Søn Erkehertug Karl, men døde kort før Krigserklæringen].

1702—14.

§ 1.
Anna. —
Marlbo-
rough.

Anna var lidet begavet og besad faa Kundskaber og ringe Smag. Prins Georg (Tørgen), der havde Sæde i Overhuset som Hert. af Cumberland, levede til 1708; deres mange Børn døde unge.

Den vakre John Churchill Hert. af Marlborough var en klog og energisk, men havefyg og troløs Mand, der paa en sjælden Maade forenede Dristighed med betænksum Forsigtighed; han havde været Page hos Hert. Jak. af York og senere tjent under Turenne, der satte ham høit.

Wil. III syntes ikke om hans Karakter, men vurderede hans Dngtighed, hædrede ham med betydelige Hverv og anbefalede ham til Anfører i den forestaaende Krig. Ligesom Ministeren Lord Godolphin, stod Marlb. i hemmelig Forbindelse med Stuarterne (cf. Wil. III, § 3). Under Krigen havde han c. 50,000 £'s aarl. Indtægt af sine Poster og ved Sportler; hans Hustrus Hof-bestillinger indbragte over 9,000 £.

[§ 2. Krig i Ne-derland..] Et. ved Sochstädt (Aug. 1704) mistede Frank- mændene og Bayernerne over 20,000 Mand; Kurfyrsten flygtede, og Bayern stillede under keiserlig Forvaltning]. Marlb's Seir over Villeroy ved Ramilies befriede Mai 1706. Størstedelen af Belgien, som derpaa hyltede „Karl III“. 1706 ønskede Ludv. XIV og Tory-partiet Fred; men det engelske Folk saa gjerne Frankrig endnu mere ydmyget, og Marlborough fandt Krigen for fordelagtig til at ønske den endt. 1707 besøgte han i Ultranstädt Karl XII, hvem Ludv. XIV havde søgt at vinde; han fik beroligende Løf- ter, og flere høitstaaende Svensker modtog Forskud paa Pen- sioner. Det følgende Aar slog Marlb. og Eugen Frank- mændene, som atter var trængt frem i Belgien, ved Ou- denarde og nødte derpaa Lille til Overgivelse. Efter Juli 1708. Hungerenød og Underhandlinger, som strandede paa de Al- lieredes stive Fordringer, opbød Ludv. XIV sine sidste Kræfter; men den nye Hær under Villars (70,000 M.) blev ved Malplaquet overvunden af de Allierede (80,000); 11. Sept. ogsaa disse led store Tab; c. 30,000 Mand skal være 1709. faldne; Villars var i Begyndelsen heldig paa venstre Fløi, men blev saaret. Efter en ny haard Winter aabne- des der atter Underhandlinger; men Ludv. vægrede sig ved selv at tvinge sin Sønesøn til at nedlægge den spanske Krone.

Et Angreb paa Cadix, der lededes af Rooke og § 3. Krig til- Drmond, mislykkedes ved Sendrægtighed; men kort efter søs og i blev en spansk Sølv-flaade ødelagt eller tagen i Vigo. Span.. 1702.

- Gibraltar, som allerede Blake og Cromwell skal have pønsset paa at okkupere, blev kun forsvaret af en ubetydelig Styrke, og de Stormende havde kun 60 Dræbte. Den letsindige og extravagante, men dristige og raadsnilde **Ch. Mordaunt** Jarl af Peterborough indtog med en Haandsfuld
1705. Folk Barcelonas Kasteel, hvorpaa Staden overgav sig og Katalonien hylkede „Karl III“. Jarl Peterborough udførte flere forvovne Bedrifter; men da han fik liden Støtte af Overansøreren Lord Galway og mistvilede om den uvirksomme og Spanierne lidet tiltalende Karls Sag, forlod han Landet og drog til Italien. **Berwicks***) Seir
1707. over Galway ved **Almanza** indskrænkede Karls Herredømme til Katalonien. Aaret efter tog Adm. **Leake**
1708. **Minorca**. [En fransk Flaade, som sendtes til Skotland i Tillid til den der herskende Misnøie med Unionen, kunde intet udrette, da Adm. **Byng** bevogtede **Forth-fjorden**]. 1710 maatte de Allierede rømme **Madrid**. Englænderne under **Stanhope** blev efter kjæd Modstand tvungne til at overgive sig til **Vendome**, der den følgende Dag leverede de øvrige Forbundne det uafgjørende Slag ved
- Dec. 1710. **Villa Viciosa**, som dog nødte dem til skyndsomt at søge til **Barcelona**.

§ 4.
Whigge-
nes Fald.
— Fred i
Utrecht. —
Anna †.

Anna yndede i Grunden ikke den ved „**Revolutionen**“ oprettede Ordning og var især den episkopale Kirke meget hengiven, idet hun delte **Toriernes** „høikirkelige“ Synsmaade, medens de fleste **Whigger** ivrede for Taaksomhed mod **Disfenterne**. **Whig-ministrerne** sørgede sin Ugunst hos **Dronningen** ved at nøde de senere **Lorder Oxford** og **Bolingbroke**)** til at træde af. **Torierne** ønskede Fred — tilbøielig for at gjøre **Marlborough** undværlig, og **Kri-**

*) Søn af **Marlboroughs** Søster.

) De var komne ind i Ministeriet ved en ny **Yndlingsdames Indflydelse, der havde tilsmigret sig **Annas** Gunst, paa samme Tid som **Sara Marl.** stødte hende ved **Hovmod** og **Herskesyge**.

gen begyndte at blive upopulær. 1710 faldt endelig Marlborough og Godolphin aldeles i Unaade, og Orford og Bolingbroke kom i Spidsen for et Tory-ministerium, som støttedes af det nye Parl.'s Tory-overtal. Marlb. beskyltedes for Underflaeb og blev berøvet alle sine Værdigheder; han trak sig tilbage til Blenheim Park, som Nationen havde skjænket ham; hans Hustru mistede trods sin Mand's ydmyge Bønner alle sine Hof-hverv. — Eugen*), der paa Keiserens Begne besøgte London, og Holland søgte forgæves at afholde England fra Særfred. Juni 1712 sluttedes der Vaabenstilstand og Apr. 1713 Fred i Utrecht. Frankrig afflod ogsaa Hudson Bay: Apr. 1713. landene samt lovede at sløise Dunkerques Fæstningsværker; Acadiens eller Nova Scotia's ubestemte Grænser foranledigede senere blodige Krig. Spanien maatte tilige indrømme Englænderne en fordelagtig Traktat om Reger-førsel til spansk Amerika („Asiento-traktaten“). — Intrigerne for at faa Stuart-prætendenten („Jak. III“) til Thron-følger hæmmedes ved, at Orford faldt i Unaade kort før Annas Død, der indtraf, før man havde lagt nogen bestemt Plan. Ifølge de protestantiske Arvefølge-akter af 1701 og 1707 blev derfor det hannoveranske Hus indkaldt; Orford fængsledes; Bolingbroke og Ormond flygtede til Fastlandet.

1703 havde det Skotske Parl. vedtaget en Sikkerheds-akt, som bestemte, at Skotland ikke skulde hylde samme Thronfølger som England, medmindre det erholdt fuld Delagtighed i Englands Handel, og dets indre Anliggender sikredes mod engelsk Indflydelse; samtidig fattedes en Beslutning om Nationens Bæbning. Det engelske Ministerium, som saa, at en Real-union var nødvendig for at hindre Prætendenten

§ 5.
Real-union med Skotland.

*) Eugen, som ingen Bistand fik af den nye engelske Anfører Hert. Ormond, blev Juli 1712 slagen af Villars ved St. Denain.

fra at vinde Skotlands Krone, fik navnlig ved Bestik-
 kelse af det skotske Parl. til først at indvilge i Nedsæt-
 telse af en Unions-komité og derpaa vedtage dennes Ud-
 kast til en Forenings-akt. Skotland beholdt sit særegne
 Retsvæsen og sin presbyterianske Kirke. Unionen
 Mai 1707. traadte i Kraft Mai 1707. Den betragtedes en Tidlang
 med en levende Uvilje, som ikke blev formindsket ved, at
 de skotske Repræsenter spottedes for sine Provins-eien-
 dommeligheder; men efterhaanden traadte dog Uafhængig-
 hedens Tab og de høiere Skatter i Skygge for Landets
 tiltagende Handel og Velstand; Glasgow og Dundee
 blev især mægtige Industri- og Omsætnings-stæder.

Skolefterretninger

for

1877—78.

22011477

1951

87-5521

Skolefterretninger for 1877—78.

I.

Forstanderskabet.

Forstanderskabet bestaar af følgende Medlemmer foruden Byfogden og Skolens Rektor:

Steenstrup, S., Soldinspektør, R. Et. D., Formand.

Hauge, A., Provst, R. Et. D.

Schaanning, J. J. L., Læge.

Soldinspektør Steenstrup og Provst Hauge, hvis Funktionstid var udløben i Begyndelsen af d. A., blev den 1ste Febr. gjenvalgte.

II.

Lærerne.

Hartmann, Gudbrand Selenus, Rektor. Født 1832, cand. mag. 1855, ansat som Lærelærer ved Laurviks Middels- og Realskole den 1ste Juli 1857, udnævnt til Adjunkt ved samme Skole den 12te Novbr. 1859, til Rektor ved Tromsø offentl. Skole for den høiere Almentannelse d. 22de Decbr. 1874, til Rektor ved den herværende Skole den 12te Mai 1877, saaledes

at han først skulde tiltræde sit nye Embede den 1ste August s. A.

- Stoltenberg, Vincent**, Overlærer. Født 1814, cand. mag. 1840, ansat som Læmelærer ved denne Skole 1841, konstitueret som Adjunkt 1845, udnævnt til Overlærer 1853.
- Broch, Thorvald Ingolf**, Overlærer. Født 1839, cand. real. 1863, udnævnt 1866.
- Solfeldt, Paul Christian Ditlef Adolph**, Adjunkt. Født 1815, cand. theol. 1842, ansat som Læmelærer 1850, udnævnt 1852.
- Arctander, August Hieronymus**, Adjunkt. Født 1818, udnævnt 1853.
- Nielsen, Ole Lovenius Borgen**, Adjunkt. Født 1830, cand. theol. 1855, Læmelærer 1860, Adjunkt 1876.
- Sanssen, Jonas**, Adjunkt. Født 1843, cand. mag. 1870, Klasselærer 1871, Adjunkt 1876.
- Ludvigsen, Axel**, Adjunkt. Født 1849, cand. mag. 1875, Læmelærer 1875, Klasselærer 1876, Adjunkt 1876.
- Bliq, Sten Gustav**, Adjunkt. Født 1833, cand. real. 1861, Bestyrer af Sandesjords høiere Almue-skole 1861, udnævnt til Adjunkt 1876.
- Winther, Hans Thøger Adolf**, Adjunkt. Født 1845, cand. mag. 1870, udnævnt til Adjunkt ved Tromsø offentl. Skole for den høiere Almendannelse den 7de Febr. 1873, Adjunkt ved denne Skole den 29de Decbr. 1876.
- Jensen, Johan**, Klasselærer. Født 1841, dimitteret fra Aker Seminarium 1867, Lærer ved Mandals Borger-skole 1868, ved Skiens Almue-skole 1874, Klasselærer ved denne Skole 1876.

Kojahn, Friedrich Wilhelm, Organist. Født 1820, Sangleslærer siden 1861.

Hagerup, Hans Henrik, Kaptein. Gymnastiklærer siden 1875.

Rektor Hartmann og Udjunkt Winther tiltraadte sine Embeder ved denne Skole fra dette Skoleaars Begyndelse. Medens Overlærer Broch var fraværende som Censor ved Examen artium fra Begyndelsen af Skoleaaret til de første Dage i Septbr., fungerede Kap. Hagerup som hans Vikar.

III.

Disciplene.

a. I Skoleaaret har Disciplenes Antal og Fordeling i de forskjellige Klasser været, som nedenfor anført.

NB. Romertallene betegne overalt i det følgende Middelskolens Klasser, **L.** betegner Latinlinje, **E.** Engelsklinje.

Ved Skoleaarets Begyndelse optoges 25 nye Disciple, 1 i Latingymn. Kl. 2, 2 i Kl. VI, 1 i Kl. V, 1 i Kl. IV, 4 i Kl. III, 3 i Kl. II, 9 i Kl. I, 4 i Forberedelsesklassen. I 4de Kvartal 1877 optoges 3 nye Disciple (i Kl. III, II og Forbkl.). Ved Udgangen af 4de Kvartal 1877 udtraadte 3 Disc. (1 af Kl. IV formedelst Sygelighed, 2 af Kl. III og II formedelst ringe Fremgang); 1 Disc. (af Kl. IV) afgik ved Døden. Ved Begyndelsen af 1878 optoges 2 Disc. (i Forbkl.). Ved Udgangen af 1ste Kvartal d. U. udtraadte 1 Disc. (af Kl. III), for efter sin Konfirmation at sættes til et Haandværk. I 2det Kvartal d. U. optoges 1 Disc. (i Forbkl.).

		3die Kvartal. 1877.	4de Kvartal. 1877.	1ste Kvartal. 1878.	2det Kvartal. 1878.
Forberedelsefl.		4	5	7	8
Middelskolefl. I		20	20	20	20
— II		23	24	23	23
— III		31	32	31	30
— IV g.		13	13	12	12
— " G.		11	11	10	10
— V g.		10	10	10	10
— " G.		7	7	7	7
— VI g.		9	9	9	9
— " G.		9	9	9	9
Latingymn. Kl. 1		5	5	5	5
— " 2		4	4	4	4
— " 3		5	5	5	5
		151	154	152	152

b. Disciplenes Fordeling efter deres Forsørgeres Livsstilling.

NB. De i Parenthes staaende Tal betegne Disciple i Latingymn. og Middelskolens Latinlinje.

1. Embedsmænd og akademisk dannede Mænd	28 (18)
2. Offentlige og kommunale Bestillingsmænd .	22 (4)
3. Skibsredere, Handiende, Brugseiere, ved Handel eller Brug ansatte Personer . .	41 (11)
4. Søfarende	14 (3)
5. Haandverkere	23 (2)
6. Landmænd	18 (5)
7. Personer i andre Stillinger	11 (3)
	157 (46)

c. Af Skolens Disciple have 119 været hjemmehørende i Skiens By, 38 udenfor samme, nemlig 21 i Gjerpen og Solum, 11 i fjernere Landsogn i Bratsberg Amt, 3 i Porsgrund, 2 i Brevik, 1 i Laurvik.

d. Aldersforholdet inden de forskjellige Klasser.

Ved Lov om det høiere Skolevæsen af 17de Juni 1869 § 31 er Aarsalderen bestemt som den normale Lavalder for Optagelse i Middelskolens 1ste Klasse. I Dverestemmelse hermed er Normalalderen for de forskjellige Klasser nedenfor bestemt.

	Gjennemsnitsalder —	Normalalder
	(ved Begyndelsen af Skoleaaret)	
Forberedelsesklassen	8	8 Aar.
Klasse I	$9\frac{8}{10}$	9 —
— II	$10\frac{9}{10}$	10 —
— III	$12\frac{2}{10}$	11 —
— IV	13	12 —
— V	$13\frac{6}{10}$	13 —
— VI	$15\frac{3}{10}$	14 —
Latingymn. Kl. 1	$15\frac{4}{10}$	15 —
— „ 2	$16\frac{6}{10}$	16 —
— „ 3	$17\frac{6}{10}$	17 —

IV.
Undervisningen.

a. Timernes Fordeling paa de forskjellige Fag sees af vedføiede Tabel.

I Sang har været undervist 4 Timer ugentlig; i Gymnastik og militære Øvelser 6 Timer ugentlig. En Uge i August Maaned forrige Aar anvendtes udelukkende til militære Øvelser, hvilke afsluttedes med en Dags Udmarsch.

Tidernes Fordeling paa de forskjellige Fag.

	Forberedelses- klassen.	Middelskolen.						Latingymnas.			
		Kl. I	Kl. II	Kl. III	Kl. IV	Kl. V	Kl. VI	1. Kl.	2. Kl.	3. Kl.	
Religion	3	3	3	3	2	2	2	1	1	2	
Norsk	9	(9)5*)	5	5	4	3	3	(4)2**)	2	2	
Oldnorsk	—	—	—	—	—	—	—	2	2	2	
Lydsk	—	5	5	5	3	3	3	—	—	—	
Fransk	—	—	—	—	—	3	2	2	2	2	
Engelsk	—	—	—	—	6	6	5	—	2	2	
Latin	—	—	—	—	7	7	7	11	10	10	
Græsk	—	—	—	—	—	—	—	7	7	7	
Historie	3	3	3	3	3	2	3	2	3	3	
Geografi	3	3	3	3	3	1	1	—	—	—	
Mathem. Fag	4	4	4	6	6	6	6	3	3	3	
Naturkundskab	—	—	2	2	2	3	3	—	—	—	
Ekfroning	4	4	3	2	—	—	—	—	—	—	
Tegning	—	—	2	1	1***)	1***)	1***)	—	—	—	

*) i første Halvaar 9 Timer Norsk; i andet 5 T. Norsk og 5 T. Lydsk.

***) i første Halvaar 4 Timer Norsk; i andet 2 T. Norsk og 2 T. Oldnorsk.

****) kun for Engelsenlinjen.

b. Følgende Klasser have været kombinerede:

Forberedelsesklassen og Kl. I i alle Fag (Tydsk, som indtræder fra 2det Halvaars Begyndelse, blot i Kl. I).

Kl VI og Lating. Kl. 1 i Norstk (i 1ste Halvaar 3 Timer, i 2det 2 T.) og i Fransk (2 T.).

Lating. Kl. 1 og 2 i Mathematik 2 Timer; Lating. Kl. 2 og 3 i 7 T. Latin, 3 T. Græsk, 2 T. Norstk, 1 T. Religion.

c. Timerne vare fordelte mellem Lærerne paa følgende Maade:

Rektor: Norstk i Lating. Kl. 2 + 3: 2 T.; Latin i Eg. Kl. 2 + 3: 6 T.; Latin i Eg. Kl. 3: 3 T.; Græsk i Eg. Kl. 2 + 3: 3 T.; Græsk i Eg. Kl. 3: 4 T., tilsammen 18 Timer.

Stoltenberg: Fransk i Eg. Kl. 2 + 3: 2 Timer; Fransk i Eg. Kl. 1 + VI: 2 T.; Fransk i Kl. V: 3 T.; Latin i Eg. Kl.: 11 T.; Tydsk i Kl. VI og Kl. V: 6 T., tilsammen 24 Timer.

Broch: Mathematik i Latingymm.: 6 Timer; Mathematik i Kl. VI, V og IV: 18 T., tilf. 24 Timer.

Solfeldt: Religion i Lating.: 3 Timer; Latin i Kl. VI, V og IV 21 T., tilf. 24 Timer.

Arctander: Engelsk i Eg. Kl. 3: 2 Timer; Engelsk i Eg. Kl. 2: 2 T.; Engelsk i Kl. VI, V, IV: 17 T., Historie i Kl. IV: 3 T., tilf. 24 Timer.

Zielsen: Religion i Kl. VI, V, IV, III, II: 12 Timer, Geografi i Kl. III og II: 6 T.; Skrivning i Kl. III og II: 5 T.; Tegning i Kl. III og II: 3 T.; tilsammen 26 Timer.

Sanssen: Græsk i Eg. Kl. 1: 7 T.; Norstk i Kl. V og IV: 7 T.; Oldnorstk i Eg. Kl. 3 og Kl. 2: 4 T. Hertil i 1ste Halvaar: Norstk i Eg. Kl. 1 + Kl. VI: 3 T.; Norstk i Eg. Kl. 1: 1 T.; i 2det

- Halvaar: Norsk i Eg. Kl. 1 + VI: 2 Timer; Norsk i Kl. VI: 1 T.; Oldnorsk i Eg. Kl. 1: 2 T. Utsaa i 1ste Halvaar 22, i 2det Halvaar 23 Timer.
- Blix: Naturkundskab i Middelskolen: 12 Timer; Tegning i Kl. VI, V, IV: 3 T.; Geografi i Kl. V: 1 T.; Mathematik i Kl. III og II: 10 T., tilsammen 26 Timer.
- Ludvigsen: Norsk i Kl. III og II: 10 T.; Tydsk i Kl. III og II: 10 T.; Historie i Eg. Kl. 3 og Kl. 2: 6 T., tilsammen 26 Timer.
- Winther: Historie i Eg. Kl. 1, Kl. VI, V og III: 10 Timer; Geografi i Kl. VI og IV: 4 T.; Græsk i Eg. Kl. 2: 4 T.; Latin i Eg. Kl. 2: 3 Timer; Latin i Eg. Kl. 3 + 2: 1 T.; Tydsk i Kl. IV: 3 T., tilsammen 25 Timer.
- Jensen: Alle Fag i Kl. 1 + Forberedelseskl.: 26 T. (i 2det Halvaar 27 T.); Historie i Kl. II: 3 T., tils. 29 Timer (i 2det Halvaar 30).

d. De i Skoleaaret gennemgaaede Pensn.

Religion.

- Forberedelsesklassen + Kl. 1: Bogts lille Bibelhistorie. Jødelands Beskrivelse efter samme Bog. Desuden Kl. I: Katekismens 4 første Parter (uden Luthers Forklaring).
- Klasse II: Bogts Bibelhistorie for Borger- og høiere Ummestoler S. 1—55. Katekismens 3 første Parter med Luthers Forklaring. 9 Salmer af Hauges Salmebog. I Bibelen læst 35 Kapitler af 1ste Mosebog.
- Klasse III: Bogts Bibelhistorie for Borger- og høiere Ummestoler S. 1—100. Katekismens 5 Parter med Luthers Forklaring. 10 Salmer. I Bi-

belen læst Stykker af 1ste og 2den Kongernes Bog og Lukas's Evangelium fra 21de Kap.

Klasse VI: Bogts Bibelhistorie for Borger- og høiere Almueskoler S. 101—130. Pontoppidans Forklaring (Ewerdrups Udgave) til Spørgsmaal 220. I Bibelen læst 1ste Mosebog.

Klasse V: Pontoppidans Forklaring Sp. 220—531. I Bibelen læst 2den Samuels Bog.

Klasse VI: Repetition af Forklaringen og Bogts Bibelhistorie for Borger- og høiere Almueskoler. I Bibelen læst 1ste Samuels Bog.

Latinyum. Kl. 1: Nissens Kirkehistorie fra Begyndelsen til § 30. De 24 første Kap. af Matthæi Evangelium (paa Norsk).

Latiny. Kl. 2. Matthæi Evangelium i Grundsproget Kap. 1—16 incl. Nissens Kirkehistorie fra § 28 til Enden.

Latiny. Kl. 3. Matthæi Evangelium i Grundsproget og Nissens Kirkehistorie repeteret.

Moderemaal.

Forbkl + Klasse I: Læseøvelser i Eriksens og Paulsens Læsebog, 2den Del (1ste og 2den Afdeling). 13 Digte lærte udenad. Forbkl. Afskrivning efter Bog; Kl. I Diktat, i 1ste Halvjaar 2 Gange ugentlig, i 2det 1 Gang. Med Kl. I er gennemgaaet Hovedtalebene og de vigtigste Sætningsdele, med Benyttelse af Tensens Exempelsamling. Kl. I af og til Gjenfortælling.

Klasse II: Læseøvelser og Digte udenad 2 Timer ugentlig efter Eriksens og Paulsens Læsebog, 2den Del. 1 Time ugentlig Analyse efter Tensens Exempelsaml.; læst og repeteret Løfkes Omrids til

Pronominer. 2 Timer ugentlig Diktat. Et Par Gange Gjenfortælling.

Klasse III: 2 Timer ugentl. Læseøvelser og Digte udenad efter Grifsens og Paullens Læsebog 3die Del. 1 Time ugentl. Analyse i Læsebogen; læst og repeteret Løfkes Omrids til Syntaxen. 2 T. ugentl. Diktat eller Gjenfortælling. 6 Udarbejdelser.

Klasse IV: Læsning og Analyse efter Grifsens og Paullens Læsebog, 3die Del (S. 47—204 2den Udg.). Flere Digte lærte udenad. Af Løfkes Omrids Formlæren repeteret; en kortfattet Syntax dikteret Disciplene. 18 Stile. 1 à 2 Gange ugentlig Diktat.

Klasse V: Læsning og Analyse efter Grifsens og Paullens Læsebog, 3die Del, (S. 190—366). Nogle Digte lærte udenad. Den i forrige Aar dikterede Syntax repeteret. 17 Stile. 1 Gang ugentlig Diktat.

Klasse VI + Lating. Kl. 1: Gjennemgaaet den nyere norske Literatur med Benyttelse af H. Lassens Læsebog; udenfor denne er læst forskellige Digte af Bergeland og Welhaven, Ibsens „Kongs-emnerne“, Bjørnsons „En glad Gut“. 17 Stile.

Kl. VI (særskilt): I Borgens Veiledning gennemgaaet Afnittet om den gode Stils Egenskaber, samt Troper og Figurer. Nogen Læsning af Svensk. Af og til Diktat.

Lating. Kl. 1 (særskilt): I Borgens Veiledning repeteret Afnittene om den gode Stils Egenskaber, samt Troper og Figurer.

Latingymn. Kl. 2 + 3: Af H. Lassens Læsebog er gennemgaaet den nyere norske Literatur med den

dertil hørende Literaturoversigt. Mere Kursforist
 er ogsaa den øvrige Literaturoversigt gennemgaaet.
 Kl. 2 har havt 19, Kl. 3 26 Udarbejdelser.
 Opgaver for Kl. 2: 1) Sammenligning
 mellem Hannibal og Alexander den Store. 2)
 Udvikling af den Sætning: „Naar man spænder
 Buen for høit, brister den“. 3) Til en ung
 Mand, der agter at ofre sig for en af de skønne
 Kunster, om den begyndende Kunstners møisom-
 melige Bane. 4) Hvilke Grunde er der til,
 at de nordamerikanske forenede Stater have ta-
 get et saa stort Opsving i Sammenligning med
 de sydamerikanske Fristater? 5) Hvilke Hensyn
 bør bevæge os til at vaage over vor legemlige
 Sundhed? 6) Den engelske Nationalitets Op-
 rindelse, Udbredelse og Karakter. 7) En Be-
 tragting over det kongelige Valgsprog: „Fol-
 ket's Kjærlighed min Styrke“. 8) Hvorvidt bør
 man følge Moden? 9) Samarbejdelse af samme
 Opgave. 10) Sammenligning mellem Karl den
 12te og Ludvig den 14de som Regenter og
 Mennesker. 11) Hvorvidt er der Sandhed i
 Ordspøget: „Som man reder, saa ligger man“. 12)
 Vikingetogene og deres Indflydelse paa vore
 Forfædres Dannelse. 13) Eremitlivet, dets Op-
 rindelse, Betydning og Værd. 14) Hvorledes
 kan baade overdreven Ros og overdreven Død-
 del skade de unge? 15) Sammenligning mel-
 lem de tre sydeuropæiske og de tre sydasiatiske
 Halvøer. 16) Selvfabelighed, dens Fordele og
 Farer. 17) Hvilke Omstændigheder have gjort
 Normændene til et væsentlig søfarende Folk, og
 hvad Indflydelse har Sølivet øvet paa deres
 Karakter og Udvikling? 18) Betragtning over

den Sætning: „Uretfærdigt Gods trives ikke“.
19) Grønland og norsk Finmarken.

Opgaver for Kl. 3: 1) Hvilke Omstændigheder gav Grækerne Seieren i Kampen mod Perserne? 2) At udvikle Digterens Ord: „Glem ei, du er Støv; glem ei, du er mer end Støv“. 3) Stilsand er Tilbagegang. 4) Sammenligning mellem de to Triumvirater. 5) Hvilke Fordele og Ulemper er der ved at uddannes for og beskæftige sig med udelukkende een Virksomhed? 6) Hvad bidrog til, at Everige i det 17de Aarhundrede hævede sig til en Stormagt, og at det igjen efter ikke lang Tids Forløb dalede fra sin Høide? 7) Tid er Penge. 8) Fiendenap er ofte bedre end Venneklap. 9) Samarbejdelse af samme Opgave. 10) Pave Gregor den 7des Karakter, Fortjenester og Misgreb. 11) Hvad Indflydelse ser man, at Modgang gjerne udøver paa de forskjellige Mennesker, og hvad Indflydelse bør den udøve? 12) Hvilke Omstændigheder have hidtil hindret Civilisationens Udbredelse og Befæstelse i Rusland? 13) En Betragtning over de forskjellige Arter af Stolthed, der vise sig blandt Menneskene. 14) Endskernes Indflydelse paa de nordiske Lande gennem Tiderne. 15) Fordelene og Farerne ved at have Ordet i sin Magt. 16) Hvilke Omstændigheder gjorde den romerske Republiks Overgang til Keiserdømme til en Nødvendighed? (ex tempore). 17) Hvad forståes ved Fordomme, hvad Magt øve de i Livet, hvorledes bør vi forholde os ligeoverfor dem? (ex tempore) 18) Hvorvidt er det ret og godt at være utilfreds med sig selv? 19) Aarsagerne til Græ:

kenlands Forfald og Underkastelse under Makedonien. 20) Hoorvidt er det berettiget for en Mand at stræbe efter et stille og roligt Liv? 21) Hvad er det, som har gjort Grækerne til et verdenshistorisk Folk? (ex tempore). 22) Kristian den 2dens Karakter og Regjering. 23) Mor Isf Mod og fysisk Mod. (ex tempore). 24) Hvilke ere de Hindringer, som oftest møde den studerende paa hans akademiske Bane, og hvilke Opmuntringer har han til at bekjæmpe disse? 25) Kundskab er Magt (ex tempore). 26) En Betragtning over Norges ulykkelige og farefulde Stilling i Aarene 1807—14 og de Omstændigheder, der endelig bragte vort Land Frelse og Frihed.

Oldnorsk.

Latingymn. Kl. 1: Nygaards Udvalg S. 17—27 og S. 37—40 læst og repeteret. Af Nygaards Grammatik gennemgaaet Substantivernes, Adjektivernes, Verbernes og de hyppigst forekommende Pronominers Bøining.

Lating. Kl. 2: Af Nygaards Udvalg læst og repeteret S. 28—34, 66—104. Kursorisk gennemgaaet „Thors Færd til Utgardeloke“, Hamarshøimt, Brudstykkerne af Haavamaal, samt Haakonarmaal. Af Nygaards Grammatik gennemgaaet Formlæren.

Lating. Kl. 3: Af Nygaards Udvalg læst S. 30—34, 180—211, samt repeteret hele det Pensum, som skal lægges op til Examen artium. Desuden kursorisk de i Udvalget forekommende Brudstykker af Vøluspaa, Gudrunarkvida, Haavamaal, samt Haakonarmaal. Af Nygaards Grammatik Formlæren repeteret.

Dydf.

- Klasse I:** Knudsens Elementær- og Læsebog fra Begyndelsen til Side 33.
- Klasse II:** Knudsens Læsebog fra S. 28—94; af Retroversionsøvelserne er omtrent Halvdelen af hvert Stykke medtaget. Løkses mindre Grammatik fra Beg. til de possessive Pronom. Et Par Gange om Maanedn en let Stil paa Skolen.
- Klasse III:** Knudsens Læsebog S. 76—145; omtr. Halvdelen af Retroversionsstykkerne gennemgaaede. Løkses mindre Gram. fra Beg. til Syntaxen. Hjemmestil hver Uge, (S. 1—17); fra Februar tillige Extemporalstil omtr. hver anden Uge.
- Klasse IV:** I Knudsens Læsebog læst og repeteret S. 132—159 (de poetiske Stykker og S. 142—144 forbigaaede). Formlæren læst og repeteret efter Løkses større Gram. (med Forbigaaelse af nogle Anmærkn. og S. 41—46). Stil 1 Gang ugentlig efter Knudsens Stiløvelser (fra S. 11—39 med Forbigaaelse af enkelte Exempler og S. 25—26 og 29—33). Et Par Gange Stil paa Skolen.
- Klasse V:** Autenrieths Læsebog fra Begyndelsen til S. 55 (med Forbigaaelse af S. 23—26. Kasuslæren efter Løkses større Grammatik. Ugentlig 1 Hjemmestil, af og til Extemporalstil.
- Klasse VI:** Autenrieths Læsebog, omtrent 100 Sider (mellem S. 90 og S. 262). Af Løkses lille Grammatik læst Syntaxen, repeteret Formlæren. 1 Hjemmestil hver Uge.

Latin.

- Klasse IV:** Af Chr. Schmidts Læsebog en større Del af Stykkerne i 1ste Afsnit (de norske Stykker skrift-

lig gjengivne) og Fablerne i 2det Afsnit. Af Schreiners Grammatik det væsentlige af Formlæren læst og repeteret.

Klasse V: Af P. Bosc's Udvalg af latinske Klassikere Cornelius Nepos (de 7 første Felt herrer og Epaminondas), Phædri Fabler og nogle Kapitler af Cæsars galliske Krig 1ste Bog. Hver Uge 1 Stil hjemme og 1 Extemporalstil paa Skolen (efter Andersens og Gjørs latinske Stiløvelser). Af Schreiners Gram. Formlæren repeteret og af Syntaxen Kasuslæren læst i Sammenhæng med Forbigaaelse af det mindre vigtige.

Klasse VI: Cæsars galliske Krig 1ste og 2den Bog, Ciceros 1ste og 3die catilinariske Tale, Cornelius Nepos 8 Felt herrer. Af Phædri Fabler have 3 Disciple læst Udvalget hos P. Bosc, de øvrige de 3 første Bøger. Hver Uge er skrevet 1 Stil hjemme og 1 Extemporalstil paa Skolen. Af Schreiners Gram. de vigtigste Partier af Syntaxen.

Lating. Kl. 1: Sallust's Catilina, Ciceros Tale pro Roscio Amerino, Livius 22de Bog til Kap. 50, Dvids Metamorphoses 1200 Vers. Af Schreiners Grammatik de uregelmæssige Verber og Syntaxen. Dorphs Mythologi. Ugentlig 1 Hjemmeskil og 1 Extemporalstil.

Lating. Kl. 2: Læst og repeteret Virgil's Æneide 1ste og 2den Bog, samt Ciceros Cælius. Moduslæren repeteret efter Schreiners Gram. Extemporal Læsning i Livius 21de Bog.

Lating. Kl. 3: Læst og repeteret af Horats's Epistler 511 Vers (af 1ste Bog). Repeteret det hele Artiumspensum. Af og til Extemporal læsning paa Skolen.

Latinsg. Kl. 2 + 3: Læst og repeteret Callusts Jugurtha, Ciceros Cato major, Livius 22de Bog. Læst ex tempore Ciceros 2den og 4de catilinarske Tale samt Talen pro lege Manilia. Repeteret Syntaxen efter Schreiners Grammatik. Thomsens romerske Stats- og Privatliv. Regelmæssig hver Uge 1 Oversættelse hjemme og 1 ex tempore paa Skolen.

Engelsk.

Klasse IV: Af Arctanders Elementærkurs er Indledningen og Stykkerne 1—50 læste og repeterede med flittig Indøvelse af Udtale og Formlære. Til Stykke 30 er ogsaa Engelsken lært udenad og dels mundtlig oplæst, dels udenad affkrevet. Hele Aaret ere Disciplene øvede i Uffkrivning, Diktat, Skriftlig og mundtlig Oversættelse og lette Stile. Af Løkses engelske Grammatik er det vigtigste af Formlæren og Udtalelæren læst og repeteret.

Klasse V: I Løkses engelske Læsebog for Mellemklasser omtr. 60 Sider dels mundtlig læste, dels skriftlig oversatte hjemme og gennemgaaede paa Skolen. Af Wittrups „Læsebog for Viderekomne“ er kursorisk læst omtr. 20 Sider. I Løkses Grammatik læst og repeteret Udtalelære, Formlære og af Ordforninglæren § 122—180; hyppige Henvisninger til andre Dele af Gram. ere givne under Læsningen i Læsebogen og Gjennemgaaelsen af de skriftlige Arbejder. I Regelen er hver Uge skrevet hjemme en Stil og en Oversættelse, paa Skolen er 1 Time ugentlig anvendt til extemporale Stile og Oversættelser. Variationer til Stilene ere dikterede, og disse, lige-

som den engelske Text til Oversættelserne, lærte udenad og oplæste eller affkrevne udenad paa Skolen. En Samling Homonymer lært udenad.

Klaase VI: Fortsat Læsning af Løfkes Læsebog omtr. 100 Sider. Uden Forberedelse hjemme er læst og oversat omtr. 30 Sider af Wittrups „Læsebog for Viderekomne“. Af Løfkes Gram. fra § 180 til Enden, og alt repeteret mindst een Gang. Diktat, Oversættelser, Hjemmestile og Extemporalstile, samt Gjengivelse af udenadlærte Stykker har ugentlig været. En Samling Homonymer er ogsaa i denne Klasse lært udenad, ligesom ogsaa de Exempler til de saakaldte uregelmæssige Verber, som findes i D. J. Knudsens Elementærbog S. 94 — 102 baade i denne Klasse og i den foregaaende ere dikterede til Hjemmestile eller Extemporalstile og siden hjemme affkrevne og lærte udenad.

Lating. Kl. 2. De 2 Disciple af denne Kl., som læste Engelsk, ophørte dermed ved Udgangen af 1ste Kvartal d. A. De gennemgik i denne Tid: af Arctanders Elementærkurs Indledningen og til Stykke 35, Løfkes Læsebog for Mellemklasser til S. 17 og af samme Gram. (4de Udg.) fra Begyndelsen til § 53, § 63—71, § 94—110, § 112—114.

Lating. Kl. 3. Kun 1 Discipel fortsatte med Læsningen af Engelsk til Skoleaarets Udgang, og har læst omtr. 100 S. af Løfkes Læsebog; Løfkes Gram. læst ud og repeteret. De i Hjemmet affkrevne Homonymer og de ovenfor nævnte Exempler af Knudsens Elementærbog lærte udenad.

Fransk.

- Klasse V:** Borrings Læsebog fra Begyndelsen til S. 30. Det meste af Formlæren efter Ingerslevs Grammatik.
- Klasse VI + Lating Kl. 1.** Borrings Læsebog S. 50—60 og 74—100. Formlæren repeteret efter Ingerslevs Gram. Lating. Kl. 1 har desuden læst ex tempore efter Schütz's „Les grands faits de France“.
- Lating. Kl. 2 + 3:** Borrings Etudes litteraires, samt nogle Kapitler af Souvestres 'Un philosophie sous les toits'. Af Ingerslevs Gram. Syntaren.

Græsk.

- Lating. Kl. 1.** Bergs Forskole gennemgaaet. Af Xenophons Anabasis læst og repeteret de 8 første Kapitler af 1ste Bog. Læst og repeteret det vigtigste af Formlæren efter Curtius's Grammatik til 12te Kap:
- Lating. Klasse 2:** Læst og repeteret Herodots 8de Bog fra Beg. til Kap. 133 (incl.) med Forbigaaelse af Kap. 33, 105 og 106. Fremdeles læst Xenophons Anabasis 3die Bog fra Kap. 4 til Enden og repeteret fra Kap. 2 til Enden. Formlæren repeteret efter Curtius's Grammatik til „Verbet“.
- Lating. Kl. 3:** Læst og repeteret 8de Bog og repeteret 9de Bog af Iliaden. Forøvrigt repeteret det hele Artiumspensum. Læst det væsentligste af Christensens græske Statsliv. Repeteret Kasuslæren (efter et trykt Manuskript) og Moduslæren (efter en dikteret Doversigt). Læst kursorisk Odysseens 5te, 6te, 9de og 19de Bog.

Lating Kl. 2 og 3: Læst og repeteret 1ste, 4de, 6te og 7de Bog af Iliaden. Repeteret Formlæren efter Curtius's Gram. fra „Verbet“.

Historie.

Forberedelsesklassen og Kl. I: S. Petersens Nordens Historie til Kalmarforeningen (med Forbigaaelse af Sveriges Historie) og S. Petersens „Nordmændenes Gudsfagn“.

Klasse II: R. T. Nissens Verdenshistorie fra Beg. til „Antonius og Octavian“.

Klasse III: R. T. Nissens Verdenshistorie fra Beg. til „Karl den Store“.

Klasse IV: R. T. Nissens Verdenshistorie (8de Udg.) fra S. 100 til S. 268 læst og flere Gange repeteret. De i Kl. III lærte 100 S. repeterede. Kronologiske Tabeller og Oversigter ere til forskjellige Tider udarbejdede hjemme.

Klasse V: R. T. Nissens Verdenshistorie fra „Toget til Egypten“ til Enden læst og repeteret. S. Petersens Nordens Historie fra „Gustav Basa“ til Enden.

Klasse VI: Repeteret R. T. Nissens Verdenshistorie og S. Petersens Nordens Historie.

Lating. Kl. 1: Thrige Oldtidens Historie læst og repeteret.

Lating. Kl. 2: Læst og repeteret Englands Historie til 1763 efter E. K. Daas Lærebog i Verdenshistorien med Supplement, dels dikteret, dels (til 1714) trykt i Programmer for Skiens Skole for 1877 og 1878.

Lating. Kl. 3: Læst Englands Historie fra 1760—1875 efter E. K. Daas Lærebog med Supplement.

Repeteret Oldtidens (Thrige), Nordens (Griffen) og Englands Historie.

Geografi.

- Forberedelsesklassen og Klasse I:** Platous Jordbeskrivelse for Almueskoler (med enkelte Forbigaaelser) læst og repeteret.
- Klasse II:** Platous Jordbeskrivelse for Almueskoler læst og repeteret.
- Klasse III:** Geelmundens Lærebog for Middelskolen S. 31—48, 52—57, 140—218.
- Klasse IV:** Efter Geelmundens Lærebog læst og repeteret fra „Spanien“ til „Afrika“. Den physiske Geografi læst parallelt med den politiske (S. 48—52, 57—82, 222—314).
- Klasse V:** Efter Geelmundens Lærebog Asiens og Afrikas politiske Geografi. Fysisk Geografi efter Lærens Diktat (til Barmens Udbredelse paa Jorden).
- Klasse VI:** Repeteret Erlebs illustrerede Lærebog.

Naturkundskab.

- Klasse II:** Læst og repeteret af Sørensens Naturhistorie Menneskets Legeme og Pattedyrene.
- Klasse III:** Læst og repeteret af Sørensens Naturhistorie fra Krybdyr til Ormene.
- Klasse IV:** Efter Siebkes Naturhistorie Krybdyr, Fiske, Lededyr.
- Klasse V:** Planteriget efter Siebkes Naturhistorie. Af Christies Fysik: „Faste, flydende og luftformige Legemers Egenskaber“ samt Barmelæren.
- Klasse VI:** Læst Christies Fysik helt ud og repeteret samme for største Delen. Repeteret Siebkes Naturhistorie for en større Del.

Mathematifse Fag.

- Sorberedelsesklassen:** De 3 første Regningsarter i ubenævnte hele Tal. Hovedregning.
- Klasse I:** Repeteret de 4 Regningsarter i ubenævnte hele Tal, og indøvet det metriske System i Forbindelse med Sammenlægning af hele benævnte Tal. Hovedregning.
- Klasse II:** Addition, Subtraktion og Multiplikation i almindelig Brøk og Decimalbrøk. Tildels benyttet Feragens Regnebog.
- Klasse III:** Thorv. Brochs Regnebog til Potenser. Geometri efter Læreren's Diktat.
- Klasse IV:** Thorv. Brochs Regnebog fra Begyndelsen og ud. Kvadratrødder læst og indøvet med mange Exempler og Opgaver samt repeteret. Bonnevies Geometri fra Begyndelsen til parallelle Linjer læst og repeteret.
- Klasse V:** Læst og repeteret efter Thorv. Brochs Regnebog om Rødder, Ligninger og Proportioner, samt Bonnevies Geometri fra Skraaliner til ligebannede Polygoner. De arithmetiske Sætninger ere indøvede med talrige Exempler og Opgaver; ugentlig er løst en geometrisk Opgave.
- Klasse VI:** Thorv. Brochs Regnebog om Logarithmer og Rentesregning, samt Bonnevies Geometri fra Fladeindhold og ud. Repeteret det hele Pensum. Ugentlig er der løst flere Opgaver, dels hjemme og dels paa Skolen, saavel af arithmetisk, som geometrisk Indhold.
- Lating. Kl. 1:** Læst og repeteret Thorv. Brochs Arithmetik for Latingymnasiet 1ste Afsnit med Tillæg.
- Lating. Kl. 2:** Læst og repeteret Thorv. Brochs Arithmetik for Latingymn. 2det og 3die Afsnit med Tillæg.

Lating. Kl. 1 + 2: Læst og repeteret Guldbergs Stereometri og Trigonometri til Hjørnvinklede Trianglers Opløsning. Flere Opgaver løste.

Lating. Kl. 3: Repeteret Thorv. Brochs Arithmetik for Latingymn., samt Guldbergs Stereometri og Trigonometri. Ugentlig løst 1 a 2 Opgaver, dels arithmetiske, dels stereometriske eller trigonometriske.

e. I Klasserne V og VI have samtlige Disciple deltaget i Undervisningen i den valgfri Del af Naturkundskaben.

I Undervisningen i Fransk have i Kl. V 4 Disciple, i Kl. VI 3 Disciple ikke deltaget. I Latingymnasiet have alle Disciple med Undtagelse af 1 (i 1ste Kl.) nydt Undervisning i Fransk.

I Lating. Kl. 2 paabegyndte samtlige 4 Disciple Læsningen af Engelsk; 2 ophørte dog allerede i Begyndelsen af Oktober f. A., de øvrige 2 fortsatte til Begyndelsen af April d. A. I Lating. Kl. 3 have 2 Disciple læst Engelsk (den ene ophørte dog ved Begyndelsen af April d. A.).

Hvad de valgfri Sprog, Fransk og Engelsk angaar, saa er det vistnok tilraadeligt for alle Disciple, som dertil have Evner, at de læse begge Sprog. Naar Skolen finder, at en Discipels Evner ikke tillade ham at splitte sine Kræfter paa Fag, der ei strengt taget ere nødvendige for, at han skal kunne opnaa enten Middelskolens Afgangsexamen eller Examen artium, vil den fraraade hans Forældre at lade ham læse det valgfri Sprog. Paa den anden Side bør Forældre ikke uden at have konfereret med Skolen derom, selv om det er efter deres Børns eget Ønske, afholde dem fra at læse det valgfri Sprog, eller lade dem ophøre dermed, naar de engang have begyndt. I ethvert Fald burde ingen Discipel, der har paabegyndt et valgfrit Sprog, uden streng Nødvendighed, ophøre dermed, før Sko-

leaaret er tilende, og han ved Examen har kunnet konstatere, hvorvidt han deri har gjort Fremgang eller ikke. Skolen kan ikke hindre en Discipel, naar det af hans Foresatte udtrykkelig forlanges, i at ophøre med et valgfrit Fag naarsomhelst, men hvad derimod Skolen maa indskærpe og søge opfyldt, er, at Disciplene ikke, som de ofte ere tilbøielige til, betragte det valgfri Fag med mindre Agtelse og lægge mindre Arbeide paa det, end paa de obligatoriske.

I Gymnastikundervisningen have i dette Aar, som tidligere, ikke Klasserne I og II kunnet deltage, som Følge af Lokalets Utilstrækkelighed. Dog har Klasse II deltaget i de militære Øvelser fra Begyndelsen af Mai Maaned, da Weir og Føre tillod at ombytte Gymnastik inden fire Vægge med Exercits i fri Luft.

Af de øvrige Disciple fra Kl. III opover have kun 3 været fuldstændig fritagne for Gymnastik (1 i Katg. Kl. 2; 2 i Kl. VI).

V.

Middelskolens Afgangsexamen i 1877.

Til denne Examen fremstillede sig 6 af Klasse VI's 8 Disciple, samt 1 Privatist. Denne sidste blev rejiceret ved den skriftlige Prøve; de øvrige bestod Examen med følgende Udfald:

Latinlinjen:

Johan Castberg	Hovedkarakter	Meget godt (2,07)
Mathias Svrom	—	Meget godt (2,21)
Ludvig Arctander	—	Godt (2,70)
Hans Mathiesen	—	Godt (3,18)
Hans Blom	—	Godt (2,92)

Engelslinjen:

John Larsen	Hovedkarakter	Meget godt (1,94)
-------------	---------------	-------------------

VI.

Examen artium.

Til Examen artium i 1877 anmeldtes fra Skolen 2 Elever, nemlig Gustav Blom og Tørgen Tørgensen. Disse bestod nævnte Examen med følgende Udfald:

	Blom	Tørgensen.
Moderemaal	3	3
Lat. Oversæt.	2	3
Mathem. Skrift.	4	3
Religion	2	2
Oldnorsk	1	1
Latin	1	1
Do.	2	1
Græsk	1	1
Do.	1	1
Fransk	2	1
Historie	1	1
Math. mundtl.	3	1
Sum	23	19
Antal Fag	12	12
Hovedkarakter	Laudabilis.	Laudabilis.

VII.

**Skole- og Indskrivningspenge.
Skolebeneficier.**

Skolepengene ere for Liden:

i Forberedelsesklassen	32	Kr. aarlig
= Middelskolens Kl. I	40	" —
= — " II	48	" —
= — " III	64	" —
= — " IV, V, VI	96	" —
= Latingymnasiet	144	" —

For Brødre tilstaaes Moderation.

Indskrivningspenge erlægges med 8 Kr.

Hel Friplads har i dette Skoleaar været tilstaaet 7 Elever, halv Friplads 5 Elever (til samlet Beløb af 1072 Kr.).

Uf Renterne af Kong Carl Johans Legat, stort 8000 Kr. have 4 Elever havt Stipendier, to 120 Kr., to 80 Kr.

Skolens Sparebank har ogsaa i dette Skoleaar til Understøttelse for trængende Disciple af Middelskolen skjænk- ket 400 Kr., hvoraf helt eller delvis Skolepenge ere betalte for 10 af Skolens Disciple.

Skolens Kasserer er Adjunkt D. Nielsen.

VIII.

Skolens Budget for Skoleaar 1878—79.

Følgende Budget for det kommende Skoleaar blev af Skolens Forstanderskab bragt i Forslag:

Udgifter:

1. Lønninger:

a. til de kongelig ansatte Lærere:

Rektor	4000 Kr.
2 Overlærere à 2400 Kr.	4800 —
7 Adjunkter à 1600 —	11200 —

20000 Kr.

b. Klassefærere:

1 (ny) med 1400 Kr. og	
1 med 1200 —	2600 —

c. Timeundervisning:

Sanglærer	220 Kr.
Gymnastiklærer	360 —

580 —

d. Kassereren 530 —

e. Pedellen 400 Kr.

Pension til Pedel Gladstrup	320 —
-----------------------------	-------

720 —

Tilsammen 24430 Kr.

2. a. Bibliotheket	240 Kr.	
b. fysikalske og naturhistoriske Samlinger	80 —	
c. andre Læremidler	60 —	
		380 Kr.
3. Stipendier (400 Kr.), Fripladse (1150 Kr.), Moderation for Brødre (800 Kr.)	2350 —	
4. Lys og Brænde	900 —	
5. Trykningsomkostninger, Program, Skrive- materialier	300 —	
6. Blandede Udgifter	210 —	
		<u>Tilsammen 28570 Kr.</u>

Indtægter:

1. Skole- og Indskrivningspenge	11600 Kr.
2. Bidrag af Kommunen	3200 —
3. Renter af Kong Carl Johans Legat	400 —
4. Paaregnet som Tilskud af Statskassen	13360 —
	<u>Tilsammen 28570 Kr.</u>

Dette Budgetforslag blev af Kirkedept. vedtaget, og blev kongelig Proposition fremsat for indeværende Aars Storting i Dverensstemmelse hermed, alene med den Afvigelse, at Pedel Gladbruds Pension foresloges ansat til kun 240 Kr., istedetfor, som af Forstanderskabet foreslaaet, 320 Kr.

Den nye Klasselærerpost havde Rektor foreslaaet oprettet, fordi han fandt, at der var megen Sandsynlighed for, at Klasse IV til næste Skoleaar vilde blive saa talrig, at det blev nødvendigt at dele den i 2 Parallelklasser. I de Bemærkninger, hvormed Rektor i Septbr. f. A., ved Dversendelsen til Forstanderskabet, ledsagede ovenansførte Budgetforslag, udtaler han bl. a.: „Hvorvidt den omhandlede Deling af Kl. IV vil blive nødvendig, beror forøvrigt paa Omstændigheder, som det ikke er muligt saa lang Tid i

Forveien med Sikkerhed at beregne, men man har, da der er den største Sandsynlighed for, at saadan yderligere Lærerbjælp vil tiltrænges, ikke villet undlade at søge opnaaet den for Tilfældet fornødne Bevilgning. Det falder af sig selv, at det i sin Tid vil blive forelagt Dverbestyrelsen til Afgjørelse, om der foreligger Nødvendighed for at benytte den eventuelle Bevilgning."

Den kongelige Propos. til Budget for Skiens Skole blev af Stortinget antagen, dog saaledes, at der intet bevilgedes til en ny Klasselærerpost. I den Komiteindstilling, der ligger til Grund for denne Stortingets Beslutning, heder det imidlertid: „Der foreslaaes intet til en ny Klasselærertilønning, da det efter Vedkommendes egen Udtalelse beror paa Omstændigheder, som ikke lade sig beregne, hvorvidt Discipeltallet vil nødvendiggjøre Deling af en Klasse. Det er Administrations-sag, foreløbig at træffe den i saa Fald fornødne Ordning."

Da Rektor nu kom til Wisshed om, at det vilde være i høi Grad tiltraadeligt, i næste Skoleaar at faa delt Klasse IV, indgik han under 7de Mai d. A. til Dverbestyrelsen med Andragende om, at en midlertidig Klasselærerpost maatte blive oprettet, og har Kirkedept. under 16de Mai givet sit Samtykke hertil og kundgjort ledig en saadan Lærerpost med aarlig Løn af 1400 Kr. samt eventuelt Lønstillæg.

Onsdag den 10de Juli Kl. 10 Form.
meddeles Gramens Udfald i Skolens Biblioteksjal.

Ferierne indtræde **Thor**sdag den 11te Juli og ende **Mand**agen den 12te August.

**Tirsdag den 13de August Kl. 10
Form., møde Disciplene igjen paa Skolen
efter Ferierne.**

**Tirsdag den 20de August Kl. 9
Form. afholdes Optagelsesprøve over de
nyindmeldte Disciple.**

Enhver, som har Interesse for Skolens Gjerning, indbydes til at overvære den mundtlige Examen, der tager sin Begyndelse den 22de Juni og fortsættes til og med den 7de Juli.

G. Hartmann.